

**Universiteit
Leiden**

The Netherlands

Rapport dagboek van dertien : [verslag van een studiereis van dertien Nederlandse studenten van nov. 1961 tot april 1962 langs Afrikaanse universiteiten]

Birnie, F.; Broek H. van den; Crebolder, H.F.J.M.; Creutzberg, A.Ae.; Dis, M.M.U. van; Dongen, P.G. van; ... ; Wenckebach, G.B.

Citation

Birnie, F., Crebolder, H. F. J. M., Creutzberg, A. A., Dis, M. M. U. van, Dongen, P. G. van, Es, L. A. van, ... Wenckebach, G. B. (1963). Rapport dagboek van dertien : [verslag van een studiereis van dertien Nederlandse studenten van nov. 1961 tot april 1962 langs Afrikaanse universiteiten]. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/86868>

Version: Not Applicable (or Unknown)

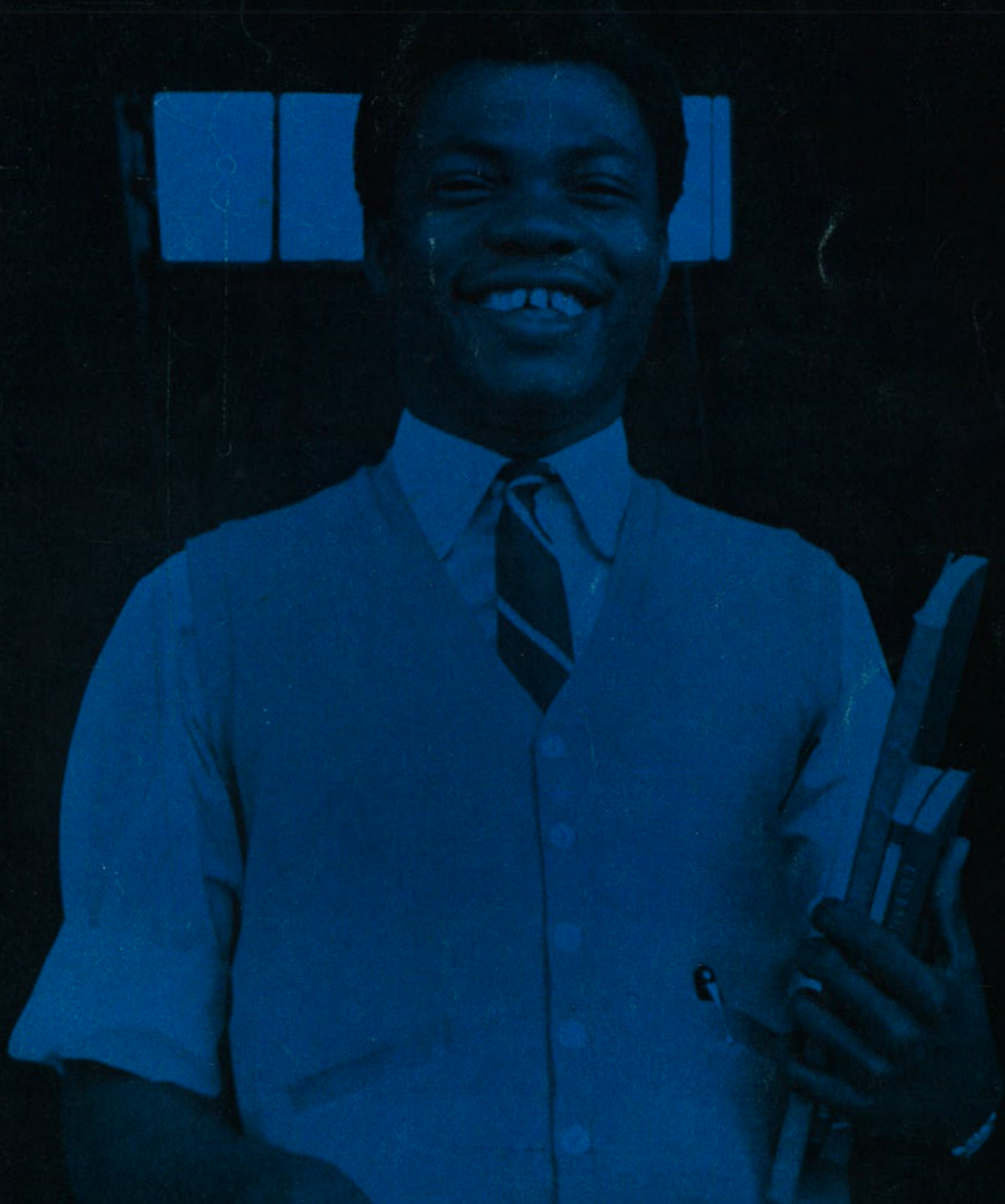
License:

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/86868>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

4128

RAPPORT

NEDERLANDS STUDENTEN AFRIKA GEZELSCAP

RAPPORT

dagboek van dertien

RECTIFICATIE

Bladzijde 2

Bezochte universiteiten

Khartoem (Soedan), Kampala (Oeganda), Zaria (Noord Nigeria), Nsukka (Oost-Nigeria), Ibadan (West-Nigeria), Accra (Ghana), Kumasi (Ghana), Abidjan (Ivoorkust) en Dakar (Senegal).

Bladzijde 83

2e kolom vanaf 1e alinea tot eerste tussenkop op blz. 84 moet gelezen worden op blz. 85 voor de tussenkop 1e kolom.

Bladzijde 100

*Beekhof & Jurriaans, Amsterdam moet zijn
Meekhof & Jurriaans, Amsterdam*

Bladzijde 101

*Belangrijke korte gegevens moet zijn
Belangrijke korting gaven*

BIBL. AFRIKA-STUDIEGEZEL.
UDC. (66/69)
910.4
PL. 4128
LEIDEN 14-1-1965.

NEDERLANDS STUDENTEN AFRIKA GEZELSCHAP

*Een groep van dertien Nederlandse studenten maakte van november 1961 tot april 1962 een reis langs de volgende Afrikaanse universiteiten: Khartoem (Soedan), Kampala (Oeganda), Zaria (Noord-Nigeria), Nsukka en Dakar (Senegal). Het doel van de reis was het leggen van contacten met hun Afrikaanse collegae.
Het rapport is samengesteld uit bijdragen van verschillende groepsleden.*

Comité van aanbeveling voor de reis van het Nederlands Studenten Afrika Gezelschap

Z.K.H. Prins Bernhard - *Voorzitter*

Mr. C. Th. E. Graaf van Lynden van Sandenburg - *President Curator der Rijksuniversiteit te Utrecht*

Prof. Mr. W. F. de Gaay Fortman - *Voorzitter Prins Bernhardfonds*

Prof. Mr. J. V. Rijpperda Wierdsma - *Rector Magnificus der Rijksuniversiteit te Leiden*

Prof. Dr. E. de Vries - *Rector Institute of Social Studies*

Prof. Dr. R. A. J. van Lier - *Hoogleraar in de Sociologie en Sociographie van de niet-Westerse gebieden aan de Landbouwhogeschool te Wageningen*

Prof. H. Sandon - *Oud-hoogleraar aan de Universiteit van Khartoem (Sudan)*

Prof. Dr. S. J. Groenman - *Hoogleraar in de Sociologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht*

Dr. C. W. van Santen - *Plv. juridisch adviseur van het Ministerie van Buitenlandse Zaken - Voormalig docent aan de Universiteit van Khartoem (Sudan)*

S. J. van den Bergh - *Vice-voorzitter Raad van Bestuur Unilever N.V.*

H. J. de Koster - *Voorzitter van het Verbond van Nederlandse Werkgevers*

A. G. Aukes - *Directeur Afrika Instituut te Rotterdam*

Mr. J. P. Bol - *Directeur N.V. Levensverzekering Mij. „Utrecht”*

Jhr. H. W. H. de Beaufort - *Secretaris Buitenland van de Nederlandse Studenten Raad*

Ten geleide

Vijf maanden reizen gaf ons het recht dit rapport voor uw maar ook voor ons plezier te schrijven.

Vijf maanden, gedurende welke wij in direct en nauw contact kwamen met vele Afrikaanse studenten. Het zijn dan ook in de eerste plaats onze Afrikaanse gastheren aan wie wij zeer veel verplicht zijn. Zij hebben willen begrijpen wat wij kwamen doen, waardoor onze indrukken veelal een weergave zijn geworden van hun openhartigheid.

Op de lange weg van het ontstaan van het reisplan tot aan het verschijnen van dit rapport hadden wij het voorrecht velen te ontmoeten die ons door hun belangstelling en enthousiasme, vooral in moeilijke tijden, zozeer hebben gestimuleerd. Zonder hun deskundige informatie, technische adviezen en introducties ware deze reis nimmer mogelijk geweest.

Dit laatste geldt evenzeer voor de vele instellingen waarvan de namen elders in dit rapport worden vermeld. Zonder uitzondering werd ook van deze zijde strikt belangeloze medewerking verleend.

Dit voorwoord wil eigenlijk een dankwoord zijn. In dank schieten wij ongetwijfeld tekort. Moge dit rapport voor u een bewijs zijn van de kostbare ervaring die wij, mede dank zij u, mochten opdoen.

Januari 1963

Het Nederlands Studenten Afrika Gezelschap

Wat wil dit rapport zijn?

Dit rapport is bedoeld als een verslag van onze bevindingen in Afrika. Wij zijn bij het schrijven uitgegaan van de meningen, verlangens en gedragingen van de Afrikanen die wij hebben ontmoet en gesproken, veelal studenten dus. Maar een letterlijke weergave van de woorden en daden van Afrikaanse studenten is het niet. In de eerste plaats al omdat wij het waren die generaliseren moesten, bepalen welke meningen regel waren en welke uitzondering. In de tweede plaats omdat de meningen van de studenten niet altijd bijdroegen tot ons inzicht in een bepaald probleem, of omdat de studenten over sommige problemen die ons toch wel belangrijk leken nauwelijks een mening hadden. In zo'n geval moesten we dus vooral andere Afrikanen, niet-studenten, aan het woord laten. In de derde plaats ten slotte omdat wij uit wat wij gehoord en gezien hebben, hier en daar conclusies hebben getrokken en deze ook hebben vermeld. Dit komt niet alleen voor in die gevallen dat wij het oneens zijn met de weergegeven Afrikaanse mening, maar ook in gevallen, waarin onze conclusie ons verduidelijkend lijkt, of waarin we er prijs op stellen onze stem met nadruk aan de Afrikaanse toe te voegen.

Bij elk onderwerp hebben wij er evenwel zorg voor gedragen de positie van de Afrikaanse student tegenover het probleem zo goed mogelijk aan te geven, ook als het probleem hem nauwelijks beroert. En onze eigen meningen en conclusies gaan steeds vergezeld van waarschuwingen als: het leek ons toe, naar het ons voorkwam, o.i., m.i.

Het leek ons niet verantwoord de in Afrika gehoorde meningen zonder enige achtergrond dit koude land in te sturen. Daarom hebben wij hen een zeer summiere achtergrond meegege-

ven. (artikelen: Geschiedenis en Staatsvorm en Universiteiten).

Verder bevat dit rapport gegevens die van belang kunnen zijn om het door ons begonnen studentencontact te continueren en zijn tevens onze voorstellen neergelegd om tot een blijvende uitwisseling, in welke vorm dan ook, te komen. Zoals in het rapport bij herhaling blijkt is uitwisseling zeer nuttig, misschien zelfs, om een vreemd woord te gebruiken, noodzakelijk. Persoonlijke contacten spelen in Afrika een grote rol, en het wordt tijd dat de Afrikanen Europa en het Westen eens van een andere kant leren kennen dan van de onaangename, hooghartige en materiële kant die hen zo lang is voorgehouden en in Afrika zelf nog wel wordt voorgehouden.

Hoewel in de eerste plaats bedoeld om in de Nederlandse studentenprovincie belangstelling te wekken voor Afrika, hopen wij dat dit rapport in handen komt van een groter publiek. Een scepticus kan vragen of het nu echt nodig is om belangstelling voor Afrika te hebben en er iets van af te weten. Wij geloven van wel. Ten eerste omdat Afrika niet meer het land is van de wollen borstrokken die lieve dames voor de zending breien of van olifanten die wegen voor ons onbegaanbaar maken (het enige bericht over onze reis dat in vrijwel alle Nederlandse kranten heeft gestaan en natuurlijk onjuist was). Deze en andere wijdverbreide en in sommige bladen nog vandaag de dag gepropageerde voorstellingen van Afrika gaan niet meer op.

Ten tweede omdat de tijd voorbij is dat men rustig een verkeerde voorstelling kan hebben van een ver volk in een ver land. Niets is meer ver; en, of men wil of niet, de toenemende nabijheid heeft verkeerde voorstellingen

van een ander volk levensgevaarlijk gemaakt, omdat zij gevolgen hebben, reacties uitlokken. Onschuldige reacties soms, zodat wij tijdens een uitstapje naar Cape Coast in Ghana in één dag vier middelbare scholen moesten bezoeken, die er allemaal modern en mooi uitzagen, maar niet zoveel verschilden van middelbare scholen in Nederland. Voor de oude Hollandse, Deense, Engelse slavenforten in de buurt bleef toen maar weinig tijd over, maar die forten vonden onze gastheren ook niet zo belangrijk. Dat was het oude Afrika, daarover konden wij thuis in de krant lezen.

Het is echter niet onzinnig om te veronderstellen, dat onze verkeerde voorstellingen van Afrika ook reacties zullen uitlokken die minder onschuldig zijn. Willen wij dat voorkomen, dan is enige belangstelling voor Afrika op haar plaats, en moeten we er iets van gaan afweten. Dit rapport is daarvoor niet genoeg. U mag het zelfs ongelezen weggleggen als u er de voorkeur aan geeft een paar goede boeken over Afrika te lezen. Ze staan vermeld in de bibliografie.

Brug over de Volta (Ghana), dichtbij de plaats waar het grote damproject wordt uitgevoerd

I BESCHOUWENDE ARTIKELEN

Staat en staatsburgerschap

Het is een bekend en tot in den treure beschreven feit dat de grenzen van de tegenwoordige Afrikaanse landen getrokken zijn door Europese kolonisten, die meestal niets afwisten van de etnische, culturele en taalkundige verbanden in de gebieden die zij, met een potlood op de kaart of met een wapen in de vuist, in tweeën deelden. De stam was, op een enkele uitzondering na, de enige en grootste politieke eenheid die de Afrikanen kenden toen de kolonisten kwamen. De grenzen van de koloniën hielden weliswaar geen rekening met de grenzen van stamgebieden, maar waren op zich ook niet voldoende om nieuwe sociale eenheden te scheppen. De Engelsen pasten dikwijls hun 'indirect rule' toe, gebruikmakend van de traditionele hoofden en zó traditionele eenheden bestendigend, de Fransen namen het bestuur wel zelf ter hand, maar deden toch geen poging om de stam als sociale eenheid af te schaffen. De grenzen tussen de verschillende koloniën bestonden trouwens lange tijd alleen op papier, en brachten in de de facto-toestand geen verandering.

Twee processen wijzigden echter langzamerhand de status quo. Het eerste was de migratie van werkzoekenden naar, meestal door Europeanen gestichte, nijverheidscentra. In de steden bestond geen afgebakend territorium voor elke stam, en geen stam kon rechtens aanspraak maken op bepaalde arbeidsplaatsen, hoewel sommige beroepen in de praktijk soms wel gemonopoliseerd werden. Leden van verschillende stammen kwamen er dagelijks met elkaar in aanraking en moesten met elkaar leven.

Het tweede proces, nauw met het eerste verbonden, was de langzaam op gang komende onafhankelijkheidsstrijd, waarbij de steun van het stadsproletariaat onontbeerlijk was. Al zijn

er aan de top wel pogingen gedaan om de onafhankelijkheidsbewegingen in verschillende koloniën te coördineren (met name in Frans West-Afrika), het is duidelijk dat een centraal geleide, straffe organisatie vrijwel alleen mogelijk is binnen eenzelfde administratieve eenheid, binnen iedere kolonie apart dus. In iedere kolonie had men weer met andere tegenstanders te maken, met andere omstandigheden ook, en moest men een andere tactiek toepassen.

De onafhankelijkheidsbeweging vond aanhang bij elke etnische groepering. Er ontstond als het ware een eenheid tussen de bewoners van eenzelfde kolonie tegen een derde, de kolonisator. Iedereen was het erover eens dat het land vrij moest worden. Dikwijls riep de vraag wat er daarna moest gebeuren al problemen op die door verschillende etnische eenheden anders werden opgelost (Nigeria, Kenya, Oeganda, Kongo). Ook maakten elkaar de hegemonie betwistende leiders wel gebruik van de etnische verdeeldheid. De nationale onafhankelijkheidsbeweging viel niet zelden al vóór de onafhankelijkheid een feit was uiteen in kleinere eenheden wier aanhang vooral op een etnische basis berustte.

Voor de studenten die wij ontmoet hebben lag het probleem in elk land verschillend, afhankelijk van het stadium van onafhankelijkheid waarin het zich bevond en van bijzondere nationale omstandigheden.

In het algemeen kan men stellen dat zij de noodzaak van nationale eenheid en dus van de doorbreking van de oude stamstructuur inzagen. Soms konden wij ons niet aan de indruk onttrekken dat dit inzicht veeleer voortspoot uit het verlangen naar internationale erkenning en aanzien voor hun land dan uit begrip voor

„Een nationale eenheid”

de eisen van binnenlandse economische en sociale ontwikkeling. Met het voorbeeld van de grote Westerse en Communistische staten voor ogen schaamden zij zich enigszins voor de in hun land bestaande etnische verbrokkeldheid en gingen soms zover deze te ontkennen. Bovendien geloofden zij niet zelden dat het Westen, het Romeinse adagium indachtig, een zekere verdeeldheid in hun landen wel op prijs stelde. De nationale eenheid moest het ook bij hen vaak hebben van stellingname tegen deren. Met name de strijd tegen een soms vermeend, soms werkelijk aanwezig neokolonialisme, dat zich had verschanst in het economisch leven van de jonge staat of in enkele administratieve sleutelposities, was vaak eenheidsbevorderend en werd ook om die reden wel eens bevorderd. Wij hebben echter geen student gesproken die een bestendiging van de bestaande structuur voorstond. Waar zij echter voor beurzen, banen, echtgenoten, steun e.d. afhankelijk waren van regionale groeperingen, of waar zij als lid van een minderheidsgroep te lijden hadden van een vermeende of echte discriminatie, was hun inzicht vooral theoretisch; in de praktijk legden zij zich dan vaak bij de bestaande verdeeldheid neer. Een merkwaardig verschijnsel dat rechtstreeks verband hield met de nationale eenheid werd gevormd door de prestigieuze uitgaven voor nationale festiviteiten, gedenktekenen, verfraaiing van de steden en monumentale openbare gebouwen e.d. Het argument ter verdediging van dergelijke uitgaven was altijd dat het volk behoefte had aan zichtbare en prestige verschaffende kentekenen van het bestaan van de natie en van de nationale eenheid.

Hoewel de studenten dit argument niet afvielen, stonden zij toch wel eens kritisch tegenover dergelijke uitgaven, vooral in die gevallen dat andere, noodzakelijker staatsuitgaven achterwege bleven. Maar belangrijker dan hun kritiek was het feit, dat zij in beginsel toch overtuigd waren van het nut en de uitwerking van dergelijke uitgaven.

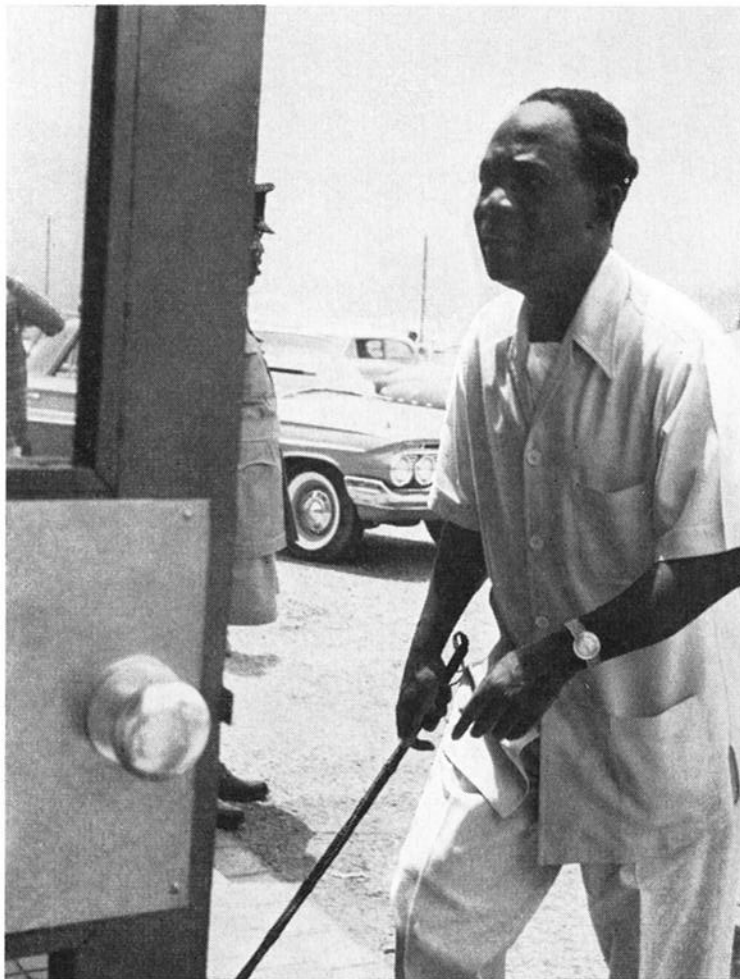
Op het nationale vlak werd aan het ideaal van goed staatsburgerschap, de aanvaarding van duidelijk omschreven rechten en plichten, afbreuk gedaan door de realiteit van zeer persoonlijke verhoudingen. Nepotisme en een zekere mate van corruptie waren niet altijd uitzonderingen en ook in de bureaucratie was een

gevestigde algemeen aanvaarde beroepsethiek nog vaak een vrome wens. De studenten verzetten zich hiertegen maar ook dit verzet leek wel eens theoretisch; als zijzelf aan de beurt zouden komen om de vruchten van deze gebruiken (c.q. afwezigheid van gebruiken) te plukken, stond het niet vast dat zij er van zouden afzien. Toch leek er in sommige landen een tendens bij de studenten aanwezig om zich behalve op hun rechten ook op hun toekomstige verantwoordelijkheden en plichten te bezinnen.

Het ideaal van Pan-Afrikaanse eenheid leefde onder de studenten sterk. Het nam in de eerste plaats de vorm aan van een gepreoccupeerd zijn met, een zich verantwoordelijk voelen voor Afrika als geheel. In dit verband speelt ook het zoeken naar de inhoud van begrippen als *African personality* en *négritude*, waarover elders iets meer gezegd wordt, een rol. Soms was ook het gemak waarmee mensen uit verschillende delen van Afrika met elkaar omgingen opvallend, zeker voorzover het Engelstalige en Franstalige Afrikanen onderling betrof. De voornaamste drijfveer leek ons echter het verlangen naar het internationale aanzien dat een verenigd Afrika zou verwerven, het verlangen ook naar de volledige onafhankelijkheid t.o.v. derden. Voor de praktische moeilijkheden en de nationale offers die zo een eenheid zou vergen, hadden de studenten minder oog, evenals voor het feit dat juist de persoonlijke aspiraties van de nationale leiders die eenheid eerder in de weg stonden dan bevorderden.

Het zou verkeerd zijn uit dit alles de conclusie te trekken dat het met de Afrikaanse nationale en internationale eenheid zo'n vaart niet loopt. De conclusie is misschien juist, maar als men haar trekt loopt men gevaar een voor Afrika historische noodzakelijkheid te ontkennen. Nationale eenheid en internationale eenheid - het laatste misschien eerder dan het eerste, want het is niet noodzakelijk om de Europese volgorde aan te houden — is in Afrika een gebiedende eis, waaraan vroeger of later voldaan zal worden.

Als het waar is dat Europa die eenheid in Afrika, nationaal zowel als internationaal, wil - wil Europa dit echt? - dan is het ook onze plicht om zo loyaal mogelijk mee te werken aan de verwezenlijking ervan.

*President Kwame Nkrumah van Ghana,
voorvechter van het Panafrikanisme*

Eigen geschiedenis en cultuur

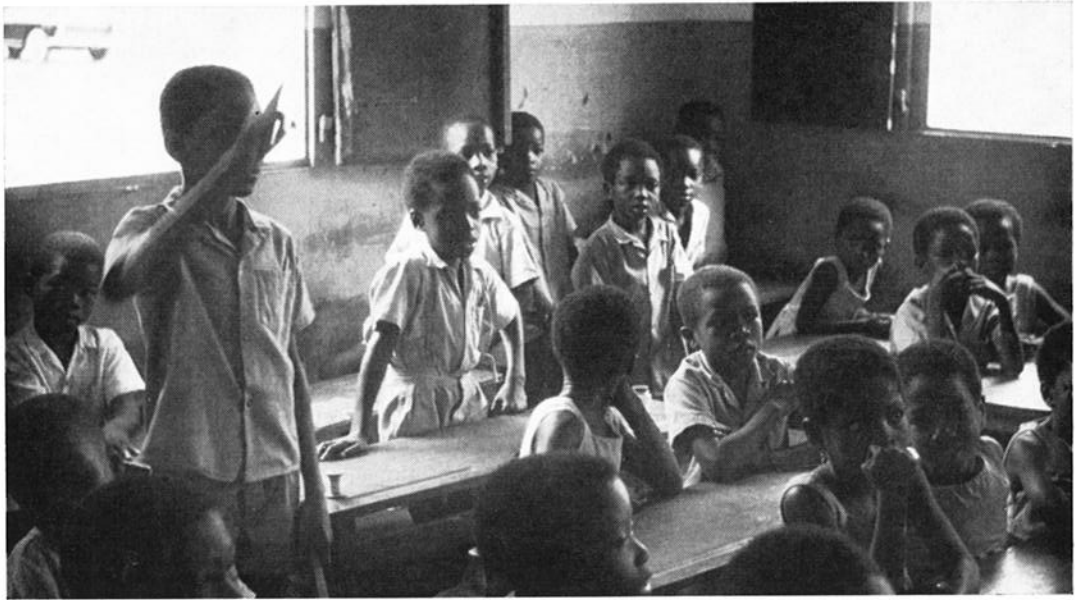
In Afrika ten zuiden van de Sahara heeft geschiedschrijving, afgezien van de verslagen van enkele Arabische en Europese reizigers, nooit plaatsgehad. Geschiedenis was een kwestie van mondelinge overlevering. Ook na de komst van de kolonisatoren is er lange tijd niets aan de bestudering van de geschiedenis gedaan. Dit niet alleen omdat zulk onderzoek een kostbare zaak was, maar ook omdat de kolonisatoren zich de ontwikkeling van hun koloniale onderdanen voorstelden als een herhaling van Europese cultuurstadia. Het onderwijs werd op Europese leest geschoeid en maakte gebruik van Europese stof. (Soms zelfs in die mate dat de Afrikaan elk bezit van een geschiedenis en een cultuur werd ontzegd. *The white man's burden* moest niet nog eens verzaard worden door de Afrikanen ook een geschiedenis en een cultuur te geven en zelfbewust te maken.) Ook missie en zending gingen er in principe van uit dat voor de aanvaarding van het Christendom de eigen cultuur en historie van de Afrikanen eerder een hinderpaal dan een noodzaak waren, en hebben zich alleen geïnteresseerd voor dat cultuurbestanddeel dat zij nodig hadden, de taal. Met name in West-Afrika zijn de afgesplitste Afrikaanse kerken echter de springplank geworden voor bewegingen die wel belangstelden in en inhaakten op de traditionele cultuur.

In het jongste verleden is in deze toestand mede door toedoen van het Afrikaanse nationalisme verandering gekomen. Op de scholen wordt meer aandacht besteed aan de nationale en Afrikaanse geschiedenis, waarnaar het onderzoek, archeologisch en anderszins, in volle gang is. Ook is het de nationalistische leiders - althans in West-Afrika; in Oost-Afrika gebruiken vooral de traditionele leiders het ar-

gument - duidelijk dat zij hun volgelingen alleen door hen een zekere trots in te boezemen voor de traditionele cultuur en geschiedenis, het in de koloniale periode zo geschokte zelfvertrouwen kunnen teruggeven. Dit te meer omdat de overname op grote schaal van Westerse cultuurelementen, vooral op het gebied van technologie, wetenschap en organisatie, voor de Afrikanen vaak meebrengt dat zij zich in hun oude cultuur niet meer thuis voelen en deze ten dele en soms integraal verwerpen, terwijl de meest gewenste overname zich toch zou moeten voltrekken op basis van een vertrouwde, aanvaarde eigen cultuur.

Hoe belangrijk een zeker besef van de waarde van het eigen traditionele cultuurbezit is hebben wij menen te merken aan de verschillen tussen de studenten in de Engels- en Franssprekende Afrikaanse landen. De Engelsen, met hun 'indirect rule' en hun niet zo sterk op assimilatie gerichte kolonisatie, hebben ongetwijfeld meer van de oude Afrikaanse cultuur in stand gelaten bij de Afrikaanse intellectuele elite dan de Fransen. Hoewel de Fransen meer uitzonderlijke individuen van werkelijk Europees niveau hebben opgeleid dan de Engelsen, zijn de Franssprekende Afrikaanse studenten over het algemeen intellectualistischer, extremer in hun meningen, ontwortelder, individueler en onzekerder dan de Engelssprekende. Het leggen van contacten met studenten was voor ons in de Franssprekende landen bepaald moeilijker dan in de Engelssprekende.

Aan het, veelal door het nationalisme bevorderde proces van (her)ontdekking van de eigen cultuur zitten echter een aantal haken en ogen, die niet over het hoofd gezien mogen worden. In de eerste plaats valt heel moeilijk te zeggen

Eigen geschiedenis

welke cultuurelementen zonder gevaar voor een vertraging van de vurig gewenste ontwikkeling bewaard kunnen blijven. Niemand weet precies hoe te onderscheiden tussen de voor de ontwikkeling relevante en irrelevante bestanddelen van de traditionele Afrikaanse cultuur. In de tweede plaats draagt een al te nadrukkelijke verwijzing naar het culturele erfgoed het gevaar in zich, dat de verschillende culturele eenheden, de stammen, juist op grond van de verscheidenheid van dat erfgoed binnen de nieuwe natie weer uit elkaar zullen groeien. Een zekere matiging en vooral de beklemtoning van waarlijk *nationale* cultuurtrekken is dus geboden. (De hoop leeft dat de ontdekking van en oriëntatie op waarlijk Pan-afrikaanse culturele waarden dit gevaar van fractievorming en verbrokkeling voorgoed zal bezweren. Aan het synthetische onderzoek van Afrikaanse culturen is echter nog niet veel gedaan).

In dit verband is het wellicht nuttig te wijzen op de rol die de begrippen *African personality* en *négritude* spelen. Hoewel het eerste 'begrip in de politieke sfeer geïntroduceerd werd door Nkrumah en *négritude* in de literatuur door

Aimé Césaire en Léopold Senghor, zijn de twee begrippen naar elkaar toegegroeid en betekenen nu zoets als de oorspronkelijke en min of meer onveranderlijke culturele waarden en karaktereigenschappen van de Afrikaan; de Afrikaanse bijdragen aan een zich steeds verder ontwikkelende wereldbeschaving. Belangrijker dan de vage definitie die ook de Afrikanen zelf geven is het feit dat het zoeken naar de inhoud van de begrippen alom in Afrika begonnen is, vooral ten gevolge van het innerlijke conflict waarin men, door het verlies van oude cultuurvormen en de niet zelden geforceerd snelle adoptie van nieuwe, is geraakt. Ondanks het feit dat hij veel aan de Europese cultuur ontleent beseft de Afrikaan dat hij geen Europeaan is en het ook nooit wordt, en hij tracht zich bewust te worden van datgene wat hem anders, Afrikaan, maakt.

Hoewel men in de praktijk wel ziet dat van bovenaf bewust wordt gepoogd om oude cultuurvormen nieuwe inhoud te geven of opnieuw opgang te doen vinden, zal de synthese tussen oude en nieuwe cultuur toch in eerste instantie een individuele aangelegenheid zijn.

De Afrikaan

*'God gaf de Afrikaan armoede en vele ziekten,
maar tevens een zonnig karakter'*

Het begrip *'african personality'* heeft de pretentie voor alle Afrikaanse volken te gelden, hetgeen de vertaling als Afrikaanse persoonlijkheid tot een contradictio in terminis maakt. Persoonlijkheid is en blijft persoonlijk.

Een andere benadering, met meer perspectief van het Afrikaan-zijn is mogelijk waar de Afrikaan de Westerse cultuur ontmoet, in casu de Franse en Engelse cultuur.

Vaak worden de moeilijkheden die ontstaan bij de confrontatie met Westerse systemen of begrippen door de Afrikaan teruggebracht op een anders-zijn. Aangezien de Westerse cultuur, op de Islam na, de enige vreemde invloed van belang is geweest in Afrika, kan men, door een nadere beschouwing van het verschil tussen de Afrikaanse en Westerse mentaliteit, al een redelijke indruk krijgen van het anders-zijn.

Hieruit zal blijken dat vele verschillen niet zozeer voortkomen uit dat anders-zijn van de Afrikaan maar veeleer uit de merkwaardige mentaliteit van de Westerling, waardoor de verschillen tussen de Afrikanen onderling ook minder in het geding zijn.

Want het begrip zelf is sterk afhankelijk van de mate waarin de Westerling en de Afrikaan naar elkaar toe groeien. De Afrikaan zal namelijk, hoezeer hij zich ook stoot aan bepaalde Westerse eigenaardigheden, doorgaan met zich te confronteren met dit Westen, omdat de Westerse cultuur de grote attractie van de welvaart bezit. Dit streven naar welvaart door middel van een naar Westers voorbeeld georganiseerde staat is zó sterk dat dit wel aanpassingsmoeilijkheden moet gaan geven. (Een Russische of Chinese oplossing van hun problemen bestaat nog niet. Deze komt pas wanneer de confrontatie met het Westen werkelijk mislukt.) Ook de Westerling komt steeds kri-

tischer te staan tegenover de verdiensten van zijn eigen cultuur.

De grootste tegenstellingen tussen de Westerling en de Afrikaan komen voort uit een verschil in levensbeschouwing. In de benadering van vele zaken is de Afrikaan gevoelsmatiger, emotioneler. Hierdoor speelt er ook in zijn reactie een groter deel van zijn persoonlijkheid mee en reageert hij ook feller, expressiever. De zeer vele intermenselijke contacten in een gecompliceerde moderne maatschappij stellen vaak bijzonder hoge eisen aan het aanpassingsvermogen van de Westerling, waardoor hij gedwongen is zijn emoties en agressiviteit te remmen en zelfs ertoe wordt gebracht rollen te spelen. Hij is thuis een ander dan op zijn werk of in zijn hobby-club. Hoewel in iedere cultuur, ook in de Afrikaanse, taboes bestaan, is de Afrikaan in zijn expressiviteit minder gremd dan de Westerling, die nog steeds met nadruk moet verklaren dat hij het Victoriaanse tijdperk heeft verlaten. De Afrikaan uit zich meer: in zijn dansen, in zijn gesprekken, zijn vriendschappen en ook in de seksualiteit.

Een vriend die men geld leent vraagt men het niet terug als men weet dat hij krap zit. Hij is per slot van rekening een vriend. Als ik straks aan de grond zit, krijg ik het wel weer van hem. Een rationeel materialisme in de zin van ieder voor zich, volgens bepaalde regels van redelijkheid, is zeer kenmerkend voor de Westerse mentaliteit, en juist hieraan ergert zich de Afrikaan. Volgens de code der redelijkheid draait onze maatschappij. Deze redelijkheid komt tot stand door rationalisering van belangen en motieven. Emoties worden daarbij niet alleen als hinderlijk maar ook als minderwaardig beschouwd. Het is pas sinds kort dat onze scholen veranderen van centra tot het verwerven

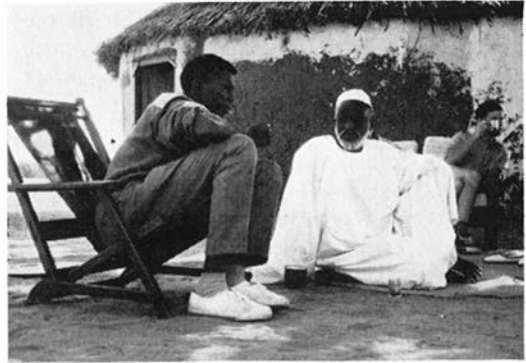
Studenten in hun eigen omgeving

van kennis in instituten waar een kind zich kan uiten, meer mogelijkheden ook heeft om zich emotioneel uit te drukken. Zoals een Soedanees student dit verschil uitdrukte: wij zijn sentimenteel maar wij zijn niet zoals jullie bang om onze emoties te tonen.

Een andere uiting van dit rationalisme is het streven alles zeker te willen stellen. Men offert het heden op voor een betere toekomst voor zichzelf of zijn kinderen. De ervaring heeft echter ook geleerd dat dit risico meestal met succes wordt beloond. De zorgeloosheid waarmee de Afrikaan de toekomst tegemoet gaat ziet men echter ook in Zuid-Europa: ook daar valt er niet veel te 'plannen' en is men al blij als men het leven heeft.

Vaak ziet men dat in een armoedige streek zonder veel toekomst een volk leeft, niet alleen met veel ellende, maar ook met veel vreugde, met een grote emotionaliteit, met een soort zorgeloosheid ook al grenst deze vaak aan gelatenheid. Zoals een Afrikaan dit zei: 'God gaf de Afrikanen armoede en vele ziekten, maar tevens een zonnig karakter'. Dat de emotionele en zorgeloze mentaliteit de armoede veroorzaakt ligt onuitgesproken ten grondslag aan de vele theorieën, zonder dat het andersom wordt overwogen.

Niettemin: de combinatie doet zich voor. Wanneer men dan waarneemt hoe de gewone Afrikaan danst, zijn feesten viert, met zijn vrienden omgaat, gastvrijheid verleent en voor zijn familieleden zorgt, dan kan men allerminst stellen dat hij minder is dan een gewone Franse of Engelse arbeider, net zo min als men dat zal zeggen van een Griekse, Spaanse of Zuid-Italiaanse arbeider. Men kan zelfs tegenover de opmerking dat de Afrikaan twee gezichten heeft, stellen dat de Afrikaan niet, zoals wij, geleerd heeft om op één been te lopen.

De blanke

In één beschouwing een beeld te willen geven van de verhouding tussen blanke en Afrikaan houdt in dat we de intensiteit van de uit deze verhouding voortvloeiende problemen buiten beschouwing moeten laten. In het algemeen kan men stellen dat deze intensiteit afhankelijk is van drie variabelen, te weten: de hoeveelheid aanwezige Europeanen, de kracht van eigen, niet Westerse cultuur en de wijze waarop gekoloniseerd is. Waar echter de Afrikaan en de blanke elkaar ontmoeten zijn de redenen voor wrijving, wanbegrip of contact min of meer identiek. Het is over deze redenen dat wij iets meer willen zeggen. De mening van de Afrikaan zelf hierin te betrekken is moeilijk en gevaarlijk. Zijn hele gevoelsleven is zo zeer betrokken bij zijn beschouwingen in deze dat we er afstand van moeten nemen om geen verkeerde indruk te wekken bij degenen die er van horen buiten zijn milieu en buiten een direct persoonlijk contact. Onze interpretatie van gesprekken en van hetgeen we gezien hebben zal dus op de voorgrond staan.

Een taxichauffeur in Dakar vroeg ons waar we vandaan kwamen. 'Uit Holland? Ik herinner me hoe de Nederlanders op hun schepen geen negers toelieten en hoe ze, moest er toch een aan boord zijn, na zijn vertrek iedere plaats waar hij geweest was 'schoon'boenden. Er volgde: 'dat is nu gelukkig veranderd. De samenwerking met de Europeanen is uitstekend en er zijn nooit moeilijkheden. Zelf voel ik me soms bijna een Fransman.' Velen, zowel Afrikanen als Europeanen, zullen het met deze taxichauffeur niet eens zijn. Hij heeft echter een belangrijk punt aangeraakt. Er is veel gebeurd sinds de tweede wereldoorlog. Er is een snelle ontwikkeling geweest hetzij van een paternaal gezag over de Afrikaan, hetzij van het

beschouwen van het als een economisch gebruiksvoorwerp, naar een, in ieder geval materiële, emancipatie. Als medewerker en medegezagdrager heeft de Europeaan de Afrikaan in het algemeen lijdelijk geaccepteerd, soms ook zeer positief aanvaard. De volgende en minstens even belangrijke stap is echter nog niet gezet. Deze is: de ontmoeting als mens! Dit geldt natuurlijk niet voor iedere blanke in Afrika. De zendeling, de missionaris, de onderwijzer kunnen alleen in een ontmoeting hun beroep uitoefenen. Anderen, een arts, een diplomaat, een zakenman, streven bewust naar contact met de Afrikaanse bevolking. Het is echter niet gemakkelijk een nieuwe houding te vinden, te breken met de oude koloniale instelling. In de gebieden waar 'settlers' zitten, voedt de oudere generatie de jeugd in vooroorlogse begrippen op. Overal wordt de uit Europa nieuwaangekomene opgevangen en onder de arm genomen. Hij heeft behoefte aan allerlei inlichtingen en hij krijgt die ook: waar hij moet kopen, wat hij moet betalen, waar hij uit kan gaan, hoe hij aan een bediende moet komen en hoe snel aan een rijbewijs, wat hij moet aanschaffen om zijn huis bewoonbaar te maken, etc. Tegelijkertijd, en zo tussen neus en lippen door, krijgt hij het een en ander te horen over de Afrikanen met wie hij gaat werken; hoe zij zijn, hoe hij hen moet aanpakken, hoe hij hen beslist niet moet aanpakken. De oordelen die dan worden gegeven, worden gestaaft met een overvloed van voorbeelden die moeilijk of helemaal niet te weerleggen zijn. Erg gunstig zijn die oordelen meestal niet, maar ze gaan vergezeld van een grote gastvrijheid en een aantal waardevolle inlichtingen waarvoor de nieuweling dankbaar is. Wat hij zelf over de Afrikaan zal gaan denken staat nog niet vast.

Men heeft hem alleen een bepaalde richting gesuggereerd, maar hij is vol goede wil in het land gekomen en niet zo gemakkelijk te overtuigen.

Er zijn twee redenen waarom de nieuweling in zeer vele gevallen toch ongeveer zo gaat denken als zijn voorgangers. De eerste is, dat de dagelijkse contacten die hij met Afrikanen heeft hem inderdaad nauwelijks tot een andere mening verleiden. Zijn bediende komt van het platte land en doet domme dingen; weet niet dat een piano er niet is om op te strijken, weet niet dat hij niet met natte vingers aan het stopcontact moet komen, weet niet dat je bier en champagne niet in dezelfde glazen doet, kortom weet niet veel en is een voortdurende bron van ergernis. Ook de mensen met wie hij op kantoor te maken heeft hebben niet de efficiëntie die zij in het moederland hadden; zij maken veel fouten, vergeten nogal eens wat en moeten achterna gezeten worden. De telefoniste schijnt geen behoorlijke verbinding tot stand te kunnen brengen; de post wordt ook wel eens bezorgd bij firma's die een enigszins gelijklopende naam hebben. De mensen met wie hij zaken doet zijn niet zelden corrupt en moeten met geschenken overladen worden voor er een contract wordt afgesloten; en soms blijkt ook de snelheid van de ambtelijke molens waar zijn papieren doorheen moeten, door het zwaaien met een bankbiljet te kunnen worden opgevoerd. Hij is blij als hij 's middags thuis komt en de dag verder onder zijnzgelijken kan doorbrengen.

Zeker voor zakenlieden zijn dit soort contacten eerder regel dan uitzondering. Ik heb zonder twijfel overdreven en vergeten te vertellen over die twee of drie Afrikanen op het kantoor die wel goed zijn, de ambtenaar die wel integer is. Het zijn er echter niet genoeg om de algemene indruk weg te nemen.

Ook buiten zijn werk om ziet de Europeaan in deze landen dingen die hem geen hoge dunk geven van de inheemse bevolking. Haast elke Afrikaanse functionaris koopt als het even kan - op afbetaling - een auto, een duur huis, een ijskast, een televisietoestel; leeft kortom op een voet die veel te groot is. Op een lager niveau moet men het met een fiets doen, maar dan ook elke twee jaar een nieuwe, onafhankelijk van de slijtage. Deze navolging van de

Europeaan wekt de lachlust op omdat zij nooit iets anders kan worden dan navolging; tegen de tijd dat hij ingehaald wordt vindt de blanke wel weer iets nieuws. Bovendien lijkt het er soms op alsof alleen de voorwerpen aangeschaft worden, niet het begrip voor de gebruiksmogelijkheden. De ambtenaar met de grote auto - die een levensduur heeft van twee, hoogstens drie jaar - laat zijn vrouw naar de markt lopen. Maar ook waar het cultuuroverdracht betreft (vrouwen die aluminium pannen kopen in plaats van potten die breken) is de Europeaan geneigd een brede borst op te zetten. Er wordt veel van zijn cultuur overgenomen en het gebeurt op een gebrekkige menselijke manier; wat hij ziet is dat de markt vol zit met allerlei rommel die in zijn eigen land onverkoopbaar zou zijn, en dat die rommel verkocht wordt. Wat hij hoort is dat in de schouwburg ook bij de ontroerende, tragische scènes hartelijk gelachen wordt en dat bij gevechten op het witte doek het publiek de rake klappen scandeert, zoals de Spanjaard met 'olé' de passen van de stierenvechter. Zo zijn er tientallen verschijnselen die onuitgelegd blijven maar bijdragen tot de indruk die de blanke van het land krijgt.

De tweede reden waarom de nieuwaangekomen blanke zich aansluit bij de vorige spreker is, dat er in de blanke gemeenschap een sociale controle bestaat op wat de leden denken van de Afrikanen. (Opmerkelijk is, dat de blanken onderling en met ons over de Afrikanen praten. Als men zou verwachten, dat ze er juist liever niet over spreken komt men bedrogen uit; het onderwerp fascineert hen.) Afwijkende meningen worden soms wel, soms niet geduld, maar men is er in ieder geval niet blij mee. De afvallige krijgt ook wel te horen of te voelen dat hij buiten zijn boekje gaat. In sommige Afrikaanse landen waar een acuut rassenprobleem bestaat (Kenya, de Rhodesias, om van Zuid-Afrika maar te zwijgen) wordt hij verder met de nek aangekeken, maar ook in andere landen kan hij kritiek verwachten van zijn blanke collegae. Aan de universiteit van Ibadan - en de universitaire gemeenschappen zijn nog het meest geïntregeerd - werd een nieuwe lector in de sociologie meegedeeld dat men niet verwachtte, dat hij ooit de Nigeriaanse native dress aan zou trekken, dat deed men niet. Wat men als blanke wel en niet doet, waar men de naam van de Europeanen wel en niet mee hoog houdt, zijn dingen

die de nieuweling zelden zo duidelijk verneemt, maar die hij meestal wel af kan leiden uit een opgetrokken wenkbrauw, een lachje. Wij zondigen uiteraard nogal eens, maar van ons accepteert men meer; wij blijven hoogstens een paar weken en bovendien zijn we met ons dertien en dus onkwetsbaar. Wij kunnen altijd op onszelf terugvallen als we niet geaccepteerd worden. Het tragische echter is dat de blanke enkeling - en zelfs het enkele gezin - de Europese gemeenschap nodig heeft, zowel om psychologische als om praktische redenen. Hij moet zich wel aanpassen en als hij zijn mening niet herziet, zal hij in ieder geval leren om zijn mond te houden als hij het niet eens is met de spreker.

Bij dit alles komt dat de Afrikanen soms de indruk wekken alsof zij de superioriteit van de Europeaan en hun eigen onvermogen erkennen.

De Europeaan heeft dankzij de technische middelen waarmee hij aankwam de indruk gewekt in zekere zin almachtig te zijn. 'Hij kan alles. Hij kent geen twijfel, geen ziekte, geen armoe, geen angst, geen aanpassingsmoeilijkheden'. Dit idee dat de Europeaan, als hij tenminste wil, alles kan is diep doorgedrongen in de gedachten van de Afrikaan, en ook van de Afrikaanse student. Het heeft bewondering en grote verwachting opgeroepen. Als er dan toch moeilijkheden blijken te zijn in ontmoeting en samenwerking, kan de Afrikaan dit alleen wijten aan onwil, aan kwade bedoeling. De verwachting wordt dan beschaamde verwachting, de bewondering wordt haat.

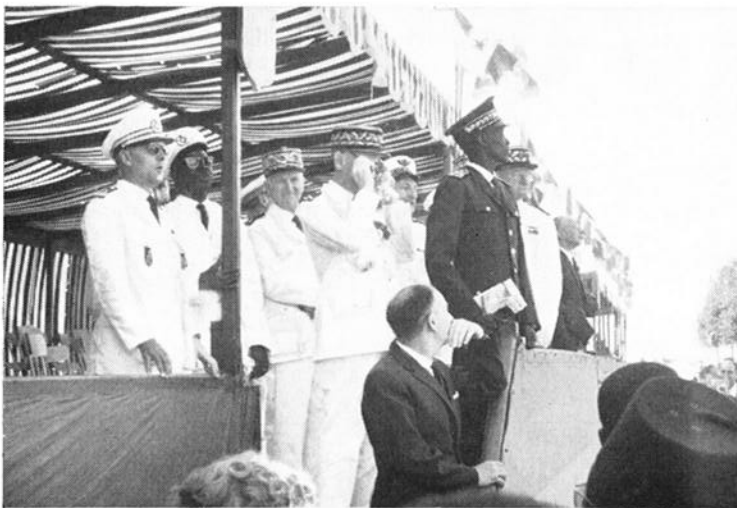
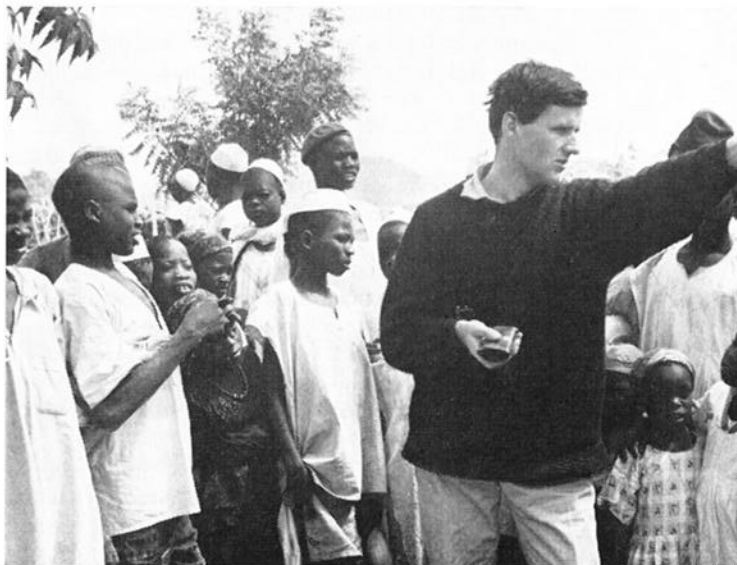
Het heeft geen zin ons in dit rapport te gaan vermeien in voorbeelden van kliekjesgeest, van onwil of wanbegrip bij de Europeanen en evenmin in voorbeelden van pogingen tot begrip en van ontgoocheling of resultaat.

Het heeft wel zin een aantal punten op te sommen, die naar onze mening de ontmoeting in de weg staan. In hoeverre aan deze omstandigheden iets te doen valt, of dat enige hunner tenminste voorlopig als data aanvaard moeten worden, is voor ons moeilijk te beoordelen.

- De Europeaan heeft weinig kans om *vanzelf* met ontwikkelde Afrikanen in contact te komen. De meeste Europeanen zitten in de handel of het bedrijfsleven. De meeste goede Afrikanen in de politiek of in een overheidsfunctie.

Bovenste foto: Geen aanpassingsmoeilijkheden

Onderste foto: Het afnemen van een parade ter gelegenheid van onafhankelijkheidsdag in Dakar (Senegal) door President Senghor (uiterst rechts) en de voormalige premier Mamadou Dia, omgeven door hoge Franse ambtenaren

- De meeste Europeanen bezetten middelbare of topfuncties. (Een uitzondering zijn de 'petits blancs' in de Franstalige gebieden. Deze sluiten zich echter nauw aaneen daar ze zich sterk bedreigd voelen in hun sociale stand). Slechts een klein percentage van de Afrikanen heeft een middelbare school.

- Het contact met mede-Europeanen loopt gemakkelijk; contact zoeken met de Afrikaan kost veel moeite en eist initiatief. De gemiddelde Europeaan is niet gekomen om contact te zoeken, zoals wij. Hij kwam voor zijn werk en voor een goed salaris.

- De werktijden zijn lang en het klimaat vermoeiend. Dus weinig tijd en weinig energie.

- Het verlof, soms tot drie maanden per jaar, geeft de kans te ontkomen aan de eis zich geheel op zijn Afrikaanse omgeving te richten.

- Nader menselijk contact met ondergeschikten is moeilijk. Men kan hen b.v. niet thuis uitnodigen omdat het de hiërarchie in het bedrijf zou verstoren.

- Het is belangrijk dat ook de Afrikaan zich gaat realiseren dat er voor de Europeaan in Afrika vele en grote moeilijkheden zijn. En dat hoe goed ook zijn wil is, zijn pogingen nog op vele manieren schipbreuk kunnen lijden. Minder verwachten en minder opzien kan de ontmoeting alleen soepeler doen lopen.

- Het ligt voor de hand de verschillen als een rasverschil te beschouwen. De Afrikanen doen het zelf ook. Dat het vaak een *cultuurverschil* is, is moeilijk te zien; zoals in de Zuid-Oost-Aziatische landen. Men kan er dan ook gemakkelijk toe komen de Europese cultuur tegenover een totale afwezigheid van cultuur, een vacuüm, te stellen. In deze conceptie is het moeilijk te accepteren dat er van een uitwisseling, een naar elkaar toegroeien sprake zou zijn, er is slechts plaats voor een eenzijdig overdragen.

- De rassendiscriminatie in de wereld maakt het de Afrikaan moeilijk in de goede wil van blanken in hun landen te geloven.

De persoonlijke ervaring van deze discriminatie, die bijna iedere Afrikaan die b.v. de U.S.A. bezoekt, opdoet, krijgt snel algemene bekendheid. Juist omdat het hier om rassendiscriminatie gaat, dus blank tegen zwart, wordt deze ervaring in principe op ieder blanke, zonder differentiatie naar land, overgedragen.

- De Afrikaan kent Europa niet. Het is voor hem een soort Hof van Eden, waar alles letterlijk en figuurlijk op rolletjes loopt. Er zijn naar zijn gevoel geen armen, geen zieken, geen bangen! Een in bredere lagen doordringend besef van de onjuistheid van deze opvatting zou de tegenstelling wat betrekkelijker maken. Het zou de Afrikaan zelfrespect en meer vertrouwen in zijn eigen verworvenheid geven in zijn relatie tot de individuele Europeaan. Hierom achten wij het van belang dat de Afrikaanse student meer kansen krijgt dieper in het o.a. Nederlandse gezins - en sociale - leven te dringen.

- De Europeaan ziet Afrika als het 'donkere continent', vol wildernis, wilde dansen, scheve hutten, fetisjen. Dit zijn zaken die wij niet hebben, die ons dus boeien. Dat er moderne steden zijn wordt wel verteld, maar we vergeten het, het spreekt niet aan; we hebben ze immers ook. Dit is een doorn in het oog van de Afrikaan. Hij is hard bezig aan zijn materiële vooruitgang en hij wil dat erkend en bewonderd zien.

Hier ligt een taak voor onze scholen; de tijd der grote ondekkingsreizigers is voorbij, de minder oorspronkelijke, minder romantische, maar boeiende en soms spectaculaire race naar de moderne tijd is begonnen.

- De voorlichting van hen die zelf naar Afrika gaan is vaak zeer summier. Zo vertelde een zeer hooggeplaatste vertegenwoordiger van een Europees land me, dat hij stomverbaasd was toen zijn standplaats in Afrika een moderne stad was. Hij had gedacht eens echt tussen de kannibalen terecht te komen.

Afrikaanse studenten in de politiek

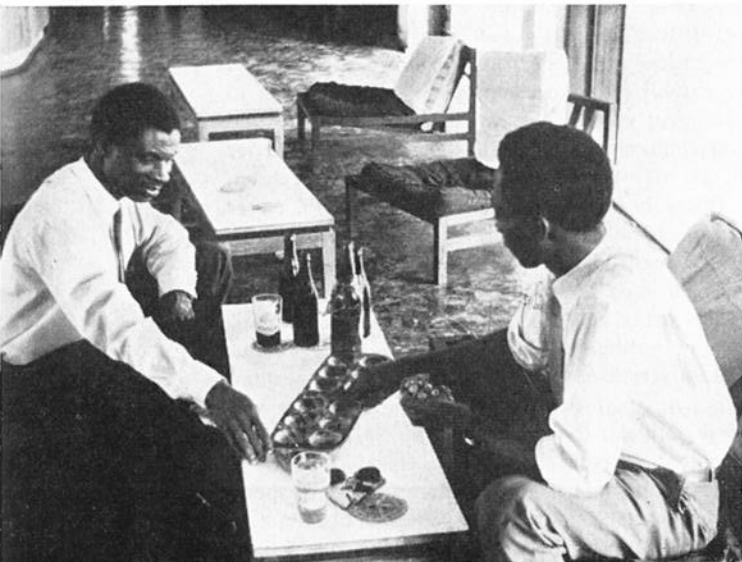
Als je hen zo bij elkaar ziet in de 'Junior Common room', lui achteroverliggend met een krant, of razendsnel en met de vervaarlijke klappen van geroutineerde klaverjassers damstenen verschuivend, of luidruchtig met elkaar in gesprek, geloof je niet dat deze zelfde Afrikaanse studenten zich zo serieus nemen in de politiek. Wij Nederlandse studenten zijn zo gewend, dat iedereen het toch beter weet en dat er niet naar ons geluisterd wordt, dat wij er vrede mee hebben niets te betekenen in de politiek, en dat we zelfs een soort ideologie ontwikkeld hebben waarmee we onze bescheidenheid en ons gebrek aan belangstelling rechtvaardigen. In de Afrikaanse landen is dat anders, maar ik had er toch lange tijd moeite mee om niet zonder meer aan te nemen, dat onze bescheidenheid beter was dan hun pretenties. Nu is het in ieder geval zo ver dat ik het niet meer weet.

De argumenten waarmee zij hun politieke participatie verdedigen, klinken heel redelijk, zij het niet bescheiden. In de eerste plaats, zeggen de studenten, begrijpen wij veel beter wat er gebeurt en wat bepaalde figuren doen en willen, dan de grote ongeletterde massa van het volk. Die kan maar weinig overzien en begrijpen, is afhankelijk van de man of de krant die de noodzakelijke uitleg verstrekt, en laat zich makkelijk om de tuin leiden, als iemand daarop uit mocht zijn. Prompte, gefundeerde kritiek kan men van de massa niet verwachten, wel tekenen van ontevredenheid die niet de bedoelde uitwerking hebben en die bovendien misbruikt kunnen worden. Wij studenten moeten dus als eersten klaarstaan om de regering van kritiek te dienen en om het thuisfront duidelijk te maken waarom het eigenlijk gaat. Er is buiten ons niemand die dat kan doen, althans niemand die zich al of niet op de een of andere wijze politiek

gebonden heeft en dus zijn onafhankelijkheid kwijt is. Want dat is van enorm belang: dat wij nog niet bang hoeven te zijn om een baantje te verliezen of naar een ondergeschikte plaats in de partij verwezen te worden, dat wij als groep onafhankelijk kunnen oordelen. Dat kan verder haast niemand, en daarom moeten wij het doen.

Plichtsbesef is nog geen belangstelling, en er zijn dan ook nog andere redenen voor de politieke bedrijvigheid van de studenten. In deze landen is de politiek allesoverheersend: wie iets wil doen of zelf iets wil worden moet vrijwel altijd de politiek in. In handel en industrie, en aan de universiteiten, kan men wel een goed bestaan vinden, maar de bekendheid moet komen van een politieke loopbaan. Dat ook al, omdat het element van min of meer meetbare kundigheid, dat bij ons als het goed is, de grootste rol speelt bij promoties en aanstellingen, hier over het algemeen minder belangrijk is dan iemands persoonlijke relaties en afkomst. Om het anders te zeggen: het doet er in deze landen enorm veel toe wie je bent, hoe je heet en waar je vandaan komt, en wie je kent: de contractuele betrekkingen tussen mensen hebben nog niet geheel die objectieve zakelijkheid die kenmerkend is voor Westerse maatschappij. Het gevolg is dat men in zekere zin hier wel gedwongen is aan politiek te doen, want daarvan hangen de banen af en de carrières. De meeste banen liggen trouwens überhaupt in de overheidssfeer: niet alleen omdat andere werkterreinen nog zo weinig ontwikkeld zijn, maar ook omdat de staat hier meer functies te vervullen heeft, zich met meer moet bemoeien, dan bij ons. Voor toekomstige ambtenaren, die zich haast allemaal met beleidsvragen moeten gaan bezighouden, is politieke belangstelling een vereiste.

De studenten voelen de plicht en het genoegen

Studentensociëteit, Ibadan (Nigeria)

om aan politiek te doen overigens echt. In Ghana, waar ze door de regering een tijd geleden op non-actief gesteld werden, meende ik zelfs een zekere gefrustreerdheid bij hen op te merken. Na de laatste demonstratie werden van 45 studenten en beurzen ingetrokken en dus de carrières gebroken, en voorlopig lijkt de rust verzekerd. Ook in Soedan bestond bij de studenten een zekere ergernis over het feit dat zij de regering eigenlijk weinig concreets kunnen verwijten en alleen als zij het te bont maakten voor een tijdje naar huis gestuurd werden, als lastige jongens die wel ouder en wijzer zouden worden. In de Franssprekende gebieden waren de studen-

ten extremer, feller in hun opvattingen, hadden echter weinig invloed op de regering. Alleen in Nigeria en Oeganda heb ik Afrikaanse studenten hun rol van critici nog ongehinderd zien vervullen. Ook daar waren zij de regering wel eens te luidruchtig, maar dan kwam er alleen iemand om hen dat te vertellen, verder gebeurde er niets. Ik heb bijgewoond hoe Ahmadu Bello, de premier van Noord-Nigeria, en achter de schermen waarschijnlijk de machtigste man van Nigeria, iets dergelijks deed in de Universiteit van Ibadan. Hij had maar een kwartier de tijd, en de zaal was hem bijna vijandig gezind. Ik heb nog nooit iemand zo knap zien manoeuvreren. Hij kwam binnen zoals hij was: Sultan van Sokoto, machtigste vertegenwoordiger van het traditionele noordelijke gezag van emirs en hoofden, dat bij de studenten zo impopulair is, omgeven door een stoet hoogwaardigheidsbekleders, kostbaar en kleurrijk gekleed, zwaar: daarin deed hij geen enkele concessie. Hij sprak toen misschien vijftien minuten, over de eenheid van Nigeria, die er was en die zou blijven bestaan, over de goede verstandhouding tussen de regeringen van de verschillende regions, over de plicht van de studenten om hun land mee te helpen opbouwen, en om kritiek te leveren, maar dan ook een verantwoorde kritiek. Bijna aan het eind, paternal en een tikje uit de hoogte, zei hij, dat hij een goede methode had om al te veeleisende critici de mond te snoeren: hij gaf hen een verantwoordelijke baan, dan merkten zij zelf wel dat het niet zo gemakkelijk was. Het kwam er allemaal uit met een gemak en een zelfvertrouwen dat de studenten overdonderde. Toen hij wegging werd hij luid toegejuicht, door een zaal die erop had zitten wachten om hem impertinente vragen te stellen en vervolgens uit te jouwen, zoals ik het in Oeganda heb zien gebeuren toen de eerste minister aan de universiteit partij-propaganda kwam spuien. Twee weken na ons vertrek uit Nigeria las ik in de krant dat de premier van het land, Dr. Azikiwe, bij de studenten ongetwijfeld de populairste politicus, aan dezelfde universiteit de studenten nogmaals op hun verantwoordelijkheid als critici gewezen had.

Kennelijk is het dus nodig om dat van tijd tot tijd te doen. Als ik mezelf afvraag wat mijn eigen indruk is van de wijze waarop de studenten politiek bedrijven, kom ik tot tegenstrijdige uitspraken. Dat zij vaak extremer zijn dan de

leiders van hun land hoeft geen verbazing te wekken, en daarin liggen de gevaren ook niet. Die liggen in de neiging tot oordelen zonder voldoende kennis van zaken en zonder veel nuances, en in de hier en daar toch wel te onderkennen voorkeur voor de contramine. Die neigingen worden gevaarlijk zodra de studenten invloed genoeg krijgen om hun wil door te drijven. De opzegging van het defensiepact met Engeland door Nigeria schijnt bijvoorbeeld ten dele toegeschreven te moeten worden aan de invloed van de studenten. De invloed is er dus, althans in Nigeria, en nu hangt het maar van de studenten zelf af hoe zij die aanwenden, voor de opzegging van een defensiepact dat men inderdaad kon missen, of voor andere stappen.

Verschillende eigenaardigheden spelen trouwens een rol bij de politieke bedrijvigheid van de studenten. Zo zijn zij bijvoorbeeld in de eerste plaats geïnteresseerd in hun eigen land en Afrika, en veel minder in andere werelddelen. De preoccupatie met Afrika en vooral met de strijd tegen het kolonialisme, mag ons, die deze strijd als uitgestreden beschouwen wat al te eenzijdig en fanatiek voorkomen, zij is er niet minder reëel om. En als ik eerlijk ben moet ik bekennen dat het kolonialisme in Afrika nog geen verleden is. Sir Roy machineert in Rhodesia; Verwoerd maakt rare sprongen in Zuid-Afrika; bijna iedereen zweert samen in Kongo; de Fransen hebben nog een vaste greep op hun vroegere koloniën bezuiden de Sahara, etc. En zelfs als dat allemaal niet zo was, zou het naïef zijn om te veronderstellen dat de Afrikanen ons ineens voor brave jongens zullen houden nadat wij het een of andere papier hebben getekend. De psychologische breuk tussen het kolonialistisch zijn en het niet zijn ligt bij ons, niet aan hun kant. Zij gaan door met argwanend rond te kijken of er niet toch ergens een klein koloniaaltje bezig is zich een nestje te bouwen.

Ik moet ook zeggen dat ik meermalen onder de indruk ben gekomen van hun kennis van zaken en namen in de Afrikaanse politiek. Weinig Nederlandse studenten zullen weten wie bijvoorbeeld de Noorse ministerpresident is; hier weet men het Afrikaanse equivalent meestal wel, en ook, hoe de man in de politiek terecht kwam en waar hij ongeveer voor staat. Deze feiten - vooral namenkennis - de personen zijn, ik zei het reeds, in deze landen zeer belangrijk - gaat in de binnenlandse politiek nog veel verder. Of dat

Wij lopen college...

de objectiviteit van het oordeel ten goede komt durf ik niet te zeggen. Enerzijds is het me twee maal gebeurd dat ik zo objectief over de binnenlandse politieke verhoudingen werd voorgelicht, waarom mijn zegsman bij de partij hoorde waarvan hij beweerde lid te zijn, en niet bij de andere. Hij had zijn eigen partij steekpenningen laten aannemen, corrupt laten zijn, domheden laten beweren, etc. Anderzijds is het juist in de binnenlandse politiek dat de studenten zich het meest laten meeslepen door hun persoonlijke sympathieën en antipathieën, en de persoon bekritisieren zonder al te veel acht te slaan op wat hij bereikt.

In Europa en de rest van de wereld zijn zij veel minder geïnteresseerd. Als de imperialisten - zoals zo langzamerhand iedere blanke genoemd wordt; zelfs als je een dagje uitgaat noemt het meisje naast je in de bus je een imperialist en schatert het uit - als de imperialisten elkaar willen uitmoorden moeten zij hun gang maar gaan. Dat George Orwell voorspeld heeft dat die imperialisten hun oorlogen in de toekomst in Afrika zullen gaan uitvechten, zijn zij zich niet bewust. Wat hen wel interesseert zijn de communistische landen, in de eerste plaats omdat zij er zo weinig van afweten, in de tweede plaats omdat zij de neiging hebben om aan te nemen dat als het Westen liegt, de

Communisten wel de waarheid zullen spreken. Het zou m.i. echter dom zijn om deze nieuwsgierigheid te zien als een afglijden naar het Communisme. Laat hen maar gaan kijken; ze zullen het zeker even kritisch doen als elders en hun ervaringen worden heus wel bekend. Zolang Ghanese studenten nog in de taal van hun stam naar huis schrijven om de Russische censuur te ontlopen, is er weinig te vrezen.

Het is er dus allemaal, de objectiviteit en het haastige oordeel, de gevaren en voordelen van politieke invloed, de kennis van zaken en de zalige onwetendheid, maar de gevolgen die het heeft zijn moeilijk te overzien.

Dorp aan Ghana's kust met op de achtergrond het Fort-Amsterdam

„Naamsverandering”

Zo nu en dan zou je ze 'n klap willen geven, in de hoop daarmee voorgoed van de naam 'imperialist' verlost te worden.

Maar een naam gaat nu eenmaal over van vader op zoon en als je met deze gang van zaken geen vrede hebt, vraag je naamsverandering aan. Vervolgens maar afwachten of je 'ontvankelijk' wordt verklaard, m.a.w. of je erin geslaagd bent zo nodig anders te moeten heten.

De feiten zitten ons niet mee. De Afrikaanse student (eigenlijk iedere ontwikkelde Afrikaan) is, denkt en doet even politiek als wij het niet zijn, niet denken, laat staan doen.

Hier dus reeds een belangrijk verschil met de maatstaven die gelden bij ónze beoordeling over het continent Afrika, welke veelal het resultaat zijn van een afwegen der cultuurverschillen.

Wat nu verstaat men in Afrika onder 'het Westen': Engeland, Frankrijk, 'de Zes', de Verenigde Staten. De twee eerstgenoemden hebben een koloniaal verleden in Afrika en worden in hun bewegingen derhalve met de nodige argwaan gevolgd. Nog bestaande bindingen met het vroegere koloniale moederland, welke geen direct nut afwerpen dienen onverwijld verbroken te worden. (Zo b.v. opzegging Anglo-Nigeriaans defensiepact, 1961) Elke binding voelt men als een beperking van de onafhankelijkheid. Soms kan het niet anders: de associatie van voormalige Franse gebieden aan de EEG is voor die landen een economische noodzaak. Preferenties en Europees Ontwikkelingsfonds zien echter geen kans de associatie van harte te doen zijn. Het geheel heeft een te Franse bijmaak. De studenten in de Engelssprekende gebieden van West Afrika, met name Nigeria en Ghana voeren naast dit argument nog aan

dat associatie gelijk te stellen zou zijn met '*surrendering the whole West-African market to the Western imperialists!*' '*Moreover, we don't like the French*', voegen ze daar eerlijkhedshalve aan toe.

Dit gebrek aan populariteit is niet alleen het lot der vroegere koloniale moederlanden. Ook de V.S. moeten in Afrika, ondanks of misschien juist vanwege de uitgebreide dollarhulp, tegen een sterke stroom van wantrouwen optornen. Het Amerikaanse Peace-Corps is hoofdzakelijk bij het middelbaar en hoger onderwijs ingeschakeld; waarom gunnen deze leerkrachten wèl de Afrikanen het onderwijs, maar niet de negers in hun eigen land: rassendiscriminatie! Ergo: het Peace-Corps is een politiek stuntteam!!

Deelt de communistische wereld ook in soortgelijke verwijten? Deze landen zijn tot op heden zowel actief als passief minder bekend in Afrika. Deze achterstand wordt echter snel ingelopen. Hierbij is het van belang dat het Oost-blok geen koloniale hypotheek heeft in Afrika, geen rassenprobleem kent en een economisch systeem volgt dat het bewijs van de mogelijkheid tot snelle ontwikkeling leverde. Vooral dit laatste spreekt de Afrikaan sterk aan; hij neemt het systeem over, probeert het uit, doch is beslist niet bereid op bevel, de ideologische of politieke bijmaak ervan mee te slikken. Of de samenstelling van het aanlokkelijke Russische menu hem immer tot in details bekend zal zijn, valt te betwijfelen maar het lijkt mij onjuist de belangstelling van Afrika voor het Oost-blok te identificeren met sympathie voor het communisme. (in verschillende Afrikaanse landen is de communistische partij illegaal)

Bij herhaling is ons in gesprekken met Afrikaanse studenten gebleken dat zij ook hun kri-

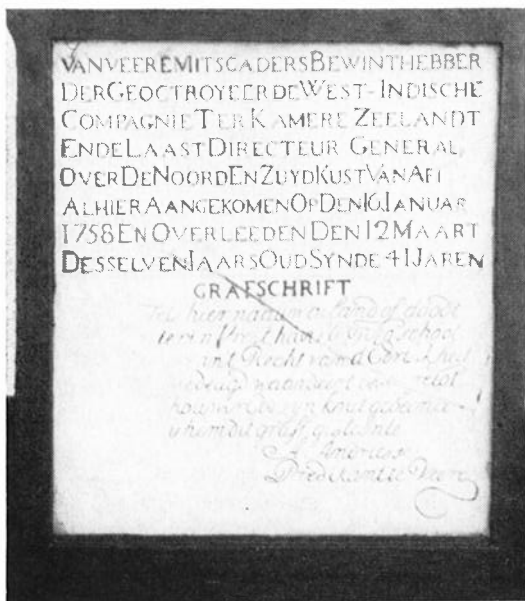

Chinese propaganda in Mali

tiek hebben op Moskou, doch deze slechts dán formuleerden wanneer de discussie in evenwicht was, m.a.w. wanneer wij de indruk gaven een anti-communistische houding niet als de enig reële te beschouwen.

Voor Rusland is de tijd van royale beloften doen voorbij en nu blijkt maar al te vaak dat, in het verleden gedane, toezeggingen, om redenen van financiële aard, slechts ten dele of geheel niet kunnen worden ingelost. Dit betekent een ernstig prestigeverlies. De gehele politieke ontwikkeling wijst er op dat noch het Westen noch het Oosten zich in Afrika misslagen kunnen permitteren. Afrika is niet in de eerste plaats pro-Westers of pro-Oosters doch pro-Afrika. 'Positive-Neutrality' en 'Non Alignment' zijn hier de ere-code. Van beide kampen wil men de zo noodzakelijke hulp aanvaarden mits deze deugdelijk is en daarachter geen politieke bijbedoelingen schuilen ten nadele van het ontvangende land. Men wil onder geen voorwaarde tot een 'blok' behoren (al kan men vaak niet anders, zoals b.v. in de Verenigde Naties). Dit streven naar onafhankelijk zijn, in de zin van absoluut neutraal, wordt door de studenten zeer dogmatisch en principieel gezien. Het verschil in gedragslijn tussen een radicale Casablanca-groep en de meer gematigde van Monrovia t.a.v. de Westerse wereld zijn bij de studenten van Ghana en Nigeria niet als zodanig te onderkennen. Gematigdheid is voor een regeringsleider een deugd, niet voor een student!

Wordt de houding van onze Afrikaanse collegae t.a.v. de andere continenten nu uitsluitend POLITIEK bepaald of spelen persoonlijke ervaringen, b.v. met blanken ook een rol? Bij de doorsnee student trof ons het over het algemeen weinig genuanceerde in zijn oordeel

Bij het voormalige slavenfort Elmina (Ghana), konden wij ons Nederlands wat ophalen

met betrekking tot alles wat niet Afrikaans is, zoals uit bovenbeschreven ideeën en opvattingen wel blijkt. Deze neiging tot grof generaliseren was in veel mindere mate aanwezig bij diegenen die zich, b.v. om redenen van studie of werk, ook buiten Afrika hadden bewogen. Deze categorie gaf blijk enig diepte-inzicht verworven te hebben in de denk- en leefwijze van de blanke. Dat verschijnselen als ziekte, angst en ook armoede in de welvaartslanden, ellende ook tot een begrip kunnen maken, was voor velen een ontdekking geweest. De hoge produktiviteit en goede sociale voorzieningen hadden hen niet blind kunnen maken voor de keerzijde van deze blinkende medaille n.l. het lossen worden van de gezins- en familiebanden. Dat de Loemoemba-universiteit te Moskou de spreuk 'universiteit van de Vrijheid' voerde, hadden sommigen toepasselijk, anderen vals en misleidend gevonden.

Deze jonge intellectuelen hadden nu met eigen ogen kunnen waarnemen wat zij wel voor hun land wilden overnemen en wat niet. Deze groep was veel minder verward in haar streven naar neutraliteit, zonder dat hier sprake was van een verloochenen van dit principe. Voor hen waren wij in de eerste plaats 'students from Holland', dan pas 'blanken' en tenslotte 'common marketers'.

Een instelling t.a.v. de wereld buiten Afrika welke duidelijk negatiever trekken vertoonde dan de politiek gangbare of de zojuist hierboven genoemde, was te onderkennen bij hen die ervaringen hadden opgedaan in hun contacten met blanken die in Afrika werken. Wanneer wij de besproken meningen zouden willen groeperen dan is de volgende indeling denkbaar.

a. de Afrikaan die zich in zijn houding en

gedachten t.a.v. Oost en West uitsluitend door de POLITIEK laat voeren.

b. zij die in deze gangbare door de politiek geïnspireerde houding, hun ervaringen buiten Afrika opgedaan, verdisconteren.

c. zij die in bovengenoemde houding hun ervaringen en contacten met blanken in Afrika verdisconteren

Nu blijkt dat in het bijzonder met de tweede groep het persoonlijk contact zeer wel mogelijk was omdat deze studenten zich door een meer mondiale blik hadden kunnen vrijmaken van zekere vooroordelen, zonder hierbij aan werkelijkheidzin t.a.v. de Afrikaanse zaak in te boeten.

Deze zelfde (begrijpelijke) verstarringen welke wij bij onze Afrikaanse collegae hebben aangetroffen in hun gedachten en gevoelens over het Europese continent, zijn zonder twijfel ook aanwezig bij onze Nederlandse medestudenten t.a.v. het 'zwarte continent'. Wij, die deze reis door Afrika konden maken, hebben ondervonden dat al datgene wat wij op een enigszins gelijkmoedige, tot niets verplichtende manier van het land afwisten, voor de inwoners zaken konden zijn waarmee hun levensbelang was gemoeid. Dan waren de koele feiten waarover wij beschikten niet precies dezelfde als die van de inwoners, omdat ons gezichtspunt een ander was dan het hunne. Onbekendheid met emotionele aangroeiingen geven vaak ondanks een lofwaardige feitenkennis aanleiding tot onbegrip, misverstand, verwijdering.

Wij zijn voor een goed deel van vooroordelen genezen en geloven dan ook dat het stimuleren van een uitwisseling van ideeën en mensen uit de Afrikaanse en Nederlandse (Europese) studentenwereld, niet in een idealisme doch in een door de praktijk aangetoonde behoefte van 'naamsverandering' voorziet.

Afrikaanse achterdocht bij de hulpverlening door de E.E.G.

Zoals reeds eerst is betoogd moet Europa bij het verlenen van hulp aan Afrika zich van bepaalde vooroordelen bevrijden. Het is voor ons van veel meer belang om te begrijpen wat er in Afrika gebeuren moet, dan om er op goed geluk veel geld in te stoppen. Dit temeer als wij niet een anoniem weldoentje zijn, maar lid van een herkenbaar blok als de Europese Economische Gemeenschap (E.E.G.). Als lid van de E.E.G. moeten wij weten wat wij in Afrika doen.

In de eerste plaats veroorzaken wij, willens of niet, een breuk tussen Afrikaanse landen, zolang de Franstalige zich wel, de Engelstalige zich niet kunnen associëren)* Zolang dit zo blijft is de E.E.G. in Afrikaanse ogen verdacht. Niet alleen in die der Engelssprekende Afrikanen, maar haast in aller ogen. Hoe gelukkig de Franssprekenden ook moeten zijn met hun bevoorrechte status, in hun achterhoofd speelt toch altijd de gedachte dat die breuk wel eens onze bedoeling kan zijn. In de tweede plaats is de associatie (en sommige Afrikanen zien dat heel scherp) niet alleen een handelsverdrag, maar ook een uitwisseling van mensen en ideeën. Welke mensen en welke ideeën we naar Afrika sturen weten we echter nauwelijks. Voorlopig zijn dat vooral Fransen. Niet omdat de E.E.G. zoveel meer Fransen uitstuurt dan anderen, maar omdat er nog zoveel Fransen op belangrijke posten zitten in Afrika. Op deze Fransen, en op het Frankrijk dat hen uitzendt en hun salaris betaalt, wordt de E.E.G. veelal in de praktijk geoordeeld.

**) Zelfs na eventuele toetreding van Engeland tot de E.E.G. is het overigens zeer de vraag, welke van zijn voormalige koloniën in Afrika zich zal associëren.*

Frankrijk streeft met zijn 'communauté' grote idealen na en bij officiële gelegenheden spraken de Fransen van hun offervaardigheid en politieke visie met betrekking tot het ontwikkelingsprobleem. Waar het voor de Afrikanen op neerkomt is, dat Frankrijk in Afrika verdeeldheid zaait en daarvoor zonder morren de rekening betaalt. Ik moet er de nadruk op leggen dat ik mij niet herinner één Franstalige Afrikaan gesproken te hebben die de Franse politiek niet wantrouwde; de meesten (studenten) waren er volkomen van overtuigd dat Frankrijk er op uit was zijn vroegere Afrikaanse koloniën blijvend aan zich te binden.

Preferentiële prijzen voor agrarische producten? Een probaat middel om ons met handen en voeten aan de Franse markt te binden, ze men. Als we dan iets willen doen wat Frankrijk niet bevalt, dan hoeft het alleen maar te dreigen met het afschaffen van die preferenties.

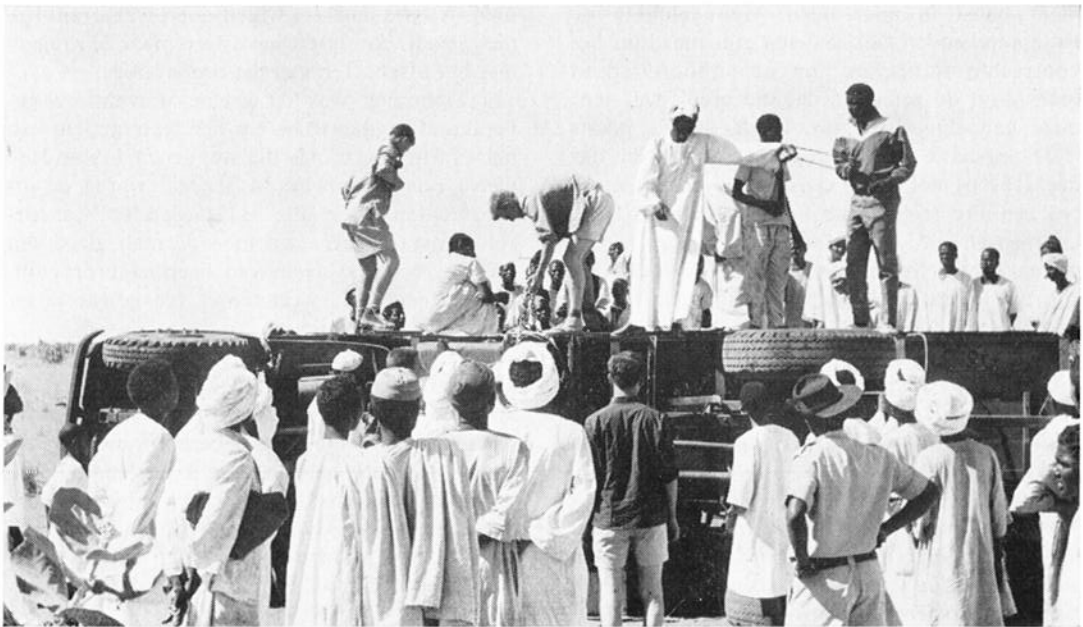
In Dahomey was de gehele preventieve geneeskundige dienst in handen van artsen van het Franse leger. Als die wegliepen bestond de dienst ook niet meer. In Senegal waren de invoerrechten voor alle E.E.G.-landen wel dezelfde maar daarna, zo meende men, deed een zeer ingenieus systeem van licentie-verordeningen die gelijkheid weer teniet, ten gunste uiteraad van de Fransen.

De breuk tussen Mali en Senegal werd er vaak als volgt uitgelegd: twee kleine schuldigen (Keita en Senghor) en één grote (Frankrijk).

Aan de universiteit van Accra erkenden Ghaneese studenten, na een avond praten over de voor- en nadelen van associatie bij de E.E.G. dat zij eigenlijk vooral tegen waren omdat zij... Frankrijk wantrouwden. (Men zal zich herinneren dat Ghana een Engelse kolonie is geweest).

Bovenste foto: ... mensen die boven op volle vrachtwagens klitten ...

Onderste foto: ... levensgevaarlijk ...

Dat waren enkele willekeurige voorbeelden. Het zal nu misschien geen verbazing meer wekken dat ik gedurende onze reis niemand heb gesproken, die echt geestdriftig was over de associatie. Men was of tegen of haalde een beetje berustend de schouders op: we moeten wel. De studenten waren meestal zondermeer tegen; hoge ambtenaren haalden hun schouders op. Niemand was uit zichzelf op de gedachte gekomen dat de E.E.G. niet noodzakelijkerwijze een verlengstuk zou zijn van Frankrijk. Ook als Frankrijk inderdaad te goeder trouw is, lijdt het m.i. geen twijfel dat zijn politiek gewantwoord wordt, hetgeen van Afrikaanse zijde wel eens tot onverwachte manoeuvres zou kunnen lijden. Al te veel geloof hechten aan wat francofiele oud-ministers als Houphouët-Boigny en Senghor zeggen is niet zonder gevaar; zij lijken wat dit betreft uitzonderingen in hun eigen land, al hebben zij toevallig - toevallig? - de leiding. Wij spraken met de generatie die op hen volgt. Deze is wantrouwig en bitter. Met hen krijgen wij binnenkort te maken, het zijn de leiders van morgen. Zij zijn het die de massa's moeten wakker schudden en duidelijk maken dat er iets veranderd is, dat aan de tijd van verstarde structuur van klassen en stammen een einde moet komen, omdat het in stand houden hiervan niet kan samengaan met economische ontwikkeling. Men moet misschien 12 duizend kilometer lang de massa's gezien hebben, de vrouwen in Soedan en Tsjaad, die in tijdloze indigoblaue doeken op de markt zaten achter een paar kilo zout of een boodschappenmand vol Spaanse peper. en er een dag of een week of misschien wel een jaar over deden voor zij door die voorraad heen waren; de mannen die tussen Khartoum en Fort Lamy met een kudde koeien van nergens naar nergens door de droge gele savanne trokken en die er met hun branden onbewust schuldig aan waren, dat er alleen nog wat taaie struiken en kleine, angstige boompjes stonden; de grote, bonte menigten die in de steden op de trottoirs koopwaar aanboden en kochten, maar ook gewoon zaten, woonden, sliepen; de mensen die levensgevaarlijk bovenop volle vrachtauto's klitten en onderweg waren ergens naartoe; de Soedanese kinderen die uit een kraal kwamen hollen als zij onze auto's hoorden en ons een lamme arm van het wuiven bezorgden; de tientallen mannen en jon-

gens die in de dorpen om ons heen kwamen staan, zwijgend en opmerkzaam, en verkeerde conclusies trokken uit onze militaire auto's, de Nigeriaanse vrouwen die onder bruggen de was stonden te doen en daarvoor soms synthetische wasmiddelen gebruiken - men moet ze gezien hebben om de ontmoediging, de vermoeidheid, de onverschilligheid soms, te begrijpen van de elite die voelt dat zij de eerste stoot moet geven. Dat dit streven ook niet wordt aangemoedigd door het Frankrijk dat in Guinea uit rancune de telefoons en de lampen meenam toen Sékoue Toéré neen had gezegd, is duidelijk. Aan de hand van deze geschiedenis met Guinea valt nog een laatste opmerking te maken. Er is namelijk een andere, onvermoede mogelijkheid: dat die revolutie, en dan vooral bij de Afrikaanse elite, veeleer een psychologisch proces is dan iets anders, het doorbreken niet van een verstarde sociale structuur, maar van een verlamd minderwaardigheidsgevoel. Enige leden van onze groep denken in die richting, vooral sinds zij Mali bezochten, waar hun, behalve het revolutionair élan van de leiders en de stapels communistische lectuur in de boekhandels, ook de volslagen afwezigheid van enig minderwaardigheidsgevoel is opgevallen. Als zij gelijk hebben, dan bewijst het Westen de revolutie in Afrika juist een dienst door haar te negeren, verdacht te maken, tegen te werken. Hoe imperialistischer we dan blijven hoe sneller de Afrikanen geestelijk onder ons vandaan zullen kruipen. De Gaulle werd boos, toen Sékoue Toéré in zijn aanwezigheid op een massabijeenkomst iets zei als 'liever arm en vrij dan rijk en afhankelijk'. Het diner met Toéré ging niet door; de aansluiting van Guinea bij de 'communauté' ook niet. Toch had Toéré niets anders gezegd dan wat wij in Abidjan, Bamako en Dakar vele tientallen keren hebben gehoord. Door boos te worden heeft De Gaulle misschien zijn rol goed vervuld en Guinea de gelegenheid gegeven zich werkelijk vrij te voelen, maar het was de rol van een marionet. En om in de beeldspraak te blijven: aan een touwtje hangen is levensgevaarlijk. Zelfs als blijken mocht dat Europa in Afrika een 'goede' imperialistische politiek voert, dan gebeurt dat om de verkeerde redenen. Omdat men de feiten kent maar de emoties niet. Ook dan bestaat er aanleiding tot bezinning.

Verschillen tussen voormalig Engelse en Franse landen

'Café noir ou café au lait?' Als je op een terrasje in Abidjan (Ivoorkust) zit te ontbijten met een kom koffie en croissants, zou je bijna vergeten dat je in Afrika bent, je waant je in een grote Franse stad.

Ook hier een 'Rue de Commerce' met zijn galerie, 'epicerie', 'Credit Lyonnais' en zijn schreeuwende boulevardpers. Het verkeer raast voort met een sterk gevoel voor eigen voorrang, hard, scherp en luidruchtig. Slechts de aanwezigheid van vele Afrikanen is niet Frans.

Nog geen week tevoren had ons ontbijt een geheel andere samenstelling, zoals dat gereserveerd werd in de grote eetzaal - het leek eerder een ridderzaal - van de universiteit van Accra. Bedienden in smetteloos tenue draafden af en aan met 'porridge', 'ham and eggs' 'toast and marmelade' - Je vraagt je in alle ernst af, ben in nu zojuist uit Dover in Calais aangekomen of uit Accra in Abidjan?

Enigszins voorbereid nader je de grens tussen 'Engels' en 'Frans': 'You are now leaving Ghana. Please drive to the right' - een dergelijk verzoek was beslist niet overbodig gezien wij op onze tocht van Oost naar West vijfmaal van rijkhelpt moesten veranderen.

Bij onze aankomst in Nigeria verkeerden wij over de bestaande verkeersgewoonten in het onzekere. Wij kozen rechts, doch vonden het, met het oog op een snelnaderende tegenligger, verstandiger de Britse invloed te erkennen. Het was niet alleen links geweest maar ook gebleven. Naast deze weinig belangwekkende voorbeelden zijn nog vele andere die aangeven in welke mate de koloniale moederlanden hun stempel op Afrika hebben gedrukt.

De verschillen tussen de Engels- en Franssprekende gebieden in Afrika, welke zo vaak de inter-Afrikaanse samenwerking en het stre-

ven naar Pan-Afikanisme in de weg staan, vinden hun eerste en diepste oorzaak daar waar de Britse koloniale politiek anders van opzet was dan de Franse. Engeland bereidde zijn koloniën reeds lange tijd voor op zelfbestuur. Zijn politiek ging uit van de plaatselijke toestanden en bouwde daarop verder (z.g. 'indirect rule'). Zo werd b.v. in Noord-Nigeria de macht der emirs intact gelaten als ook de bestaande Islamitische rechtspraak.

De centralisatie van het bestuur achtte men zeer belangrijk. In het kader van deze 'begeleiding' besteedde men ruim aandacht aan de Afrikanisatie van het binnenlands bestuur door o.a. het oprichten van opleidingscentra voor overheids-administratie en 'University-Colleges' waaruit de tegenwoordige universiteiten zijn voortgekomen. Op het moment dat deze gebieden onafhankelijk werden, bestond er derhalve een Afrikaans kader om de sleutelposities over te nemen. De overgang verliep zoals men weet, zonder veel schokken of moeilijkheden.

Het Frankrijk van vóór De Gaulle dacht met betrekking tot zijn koloniën in geheel andere termen. Het einddoel was een 'Union Française' te realiseren, m.a.w. een totale integratie van de overzeese gebiedsdelen met het moederland. Men verklaart dit streven wel als een uitvloeisel van een 'cultureel roepingsbesef'. De Gaulle zag in dat deze politiek niet meer aan de eisen des tijds beantwoordde en vroeg elk der 'territoires' zelf over de toekomst te beslissen 'oui ou non'. Dit betekende: ofwel opgenomen te worden in de nieuwe 'Communauté' welke in de plaats kwam van de 'Union Française', ofwel volledige onafhankelijkheid. Zoals bekend verkoos alleen Guinée, bij het referendum van 1958 de tweede mogelijkheid, het

geen een totale breuk met Frankrijk ten gevolge had.

Sinds de volledige onafhankelijkheid (in 1960) van de overige leden der communauté, heeft deze laatste een nieuwe vorm gekregen, welke te vergelijken is met die van de Britse Commonwealth.

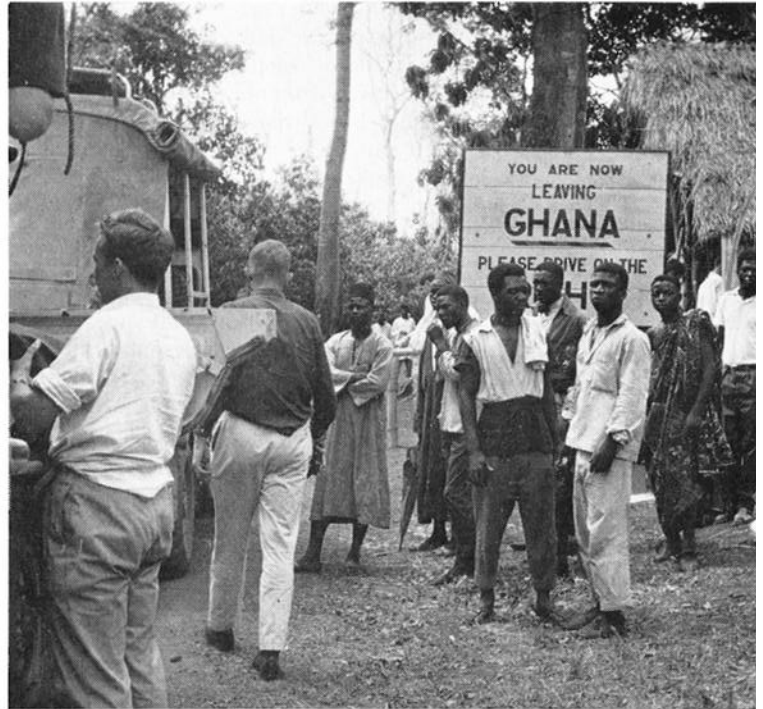
De Franse politiek was er in het bijzonder op gericht van de Afrikanen in hun gebied 'zwarte' Fransen te maken, volledige assimilatie dus.

Het onderwijs speelde in dit proces een belangrijke rol. Ook nu nog kan men de kinderen op de lagere school de fabels van La Fontaine uit het hoofd horen opzeggen. Had men het eenmaal tot 'Français' gebracht dan werd dat ook als zodanig erkend: staatslieden als Senghor (huidige president van Senegal) en Houphouët Boigny (Ivoorkust) waren minister in verschillende Franse kabinetten.

Als gevolg van deze 'verfransing' is het Afrikaans bewustzijn hier pas laat ontwaakt. Dit 'eigen gezicht' was reeds lang zichtbaar in de vroegere Britse gebieden als Ghana en Nigeria, waar de Afrikaan, voorzover hij bepaalde Engelse gewoonten overnam, toch in de eerste plaats Afrikaan is gebleven. Hij verwijt zijn Franssprekende rasgenoot dan ook een ambivalente houding die noch Frans noch Afrikaans te noemen is. Dit vormt een knelpunt in de verhouding tussen de Anglo- en Francofonen.

Een ander gevolg van de Franse assimilatiepolitiek was het zich vestigen in hun koloniën van zeer vele Fransen, van hoog tot laag en in alle mogelijke beroepen.

Na de onafhankelijkheid zijn zowel in de voormalige Franse als Engelse gebieden de meeste topfuncties overgenomen door Afrikanen. De

Op de grens van „porridge” en „croissant”

Engelsen waren alleen in de hoge ambten werkzaam geweest, met het gevolg dat men in de Britse koloniën nu nog slechts een beperkt aantal van hen aantreft in commerciële, technische of adviserende functies.

Anders was het met de Fransen, die men zoals gezegd niet alleen op de hoge posten vond maar ook in de z.g. middenstandsberoepen als pompbediende, café-houder, winkelier e.d. Zeer velen van deze z.g. '*petits blancs*' hebben zich tot op heden kunnen handhaven, maar hun toekomst is onzeker geworden. Vóór de onafhankelijkheid was er sprake van een zekere samenwerking met de inheemse bevolking. In deze verhouding is nu de klad gekomen. De Franse middenstanders voelen zich door de algemene tendens naar Afrikanisatie bedreigd in hun bestaan. Hun broodwinning staat op het spel. Zij zijn nu van de tolerantie van de Afrikaanse leiders om de blanken in hun positie te handhaven afhankelijk geworden. Hoe het ook zij, de aanwezigheid van deze '*petits blancs*' heeft er belangrijk toe bijgedragen dat de Fransman zich in Afrika thuis kan voelen. Zoals de Fransman z'n 'bistro', z'n nachtclub, kortom een hele Franse stad nodig heeft om te kunnen aarden, neemt de Engelsman genoeg met z'n fraaie landhuis en z'n club met golflinks en polo grounds. Vandaar dat in de steden van de voormalige Engelse gebieden weliswaar een Engelse invloed is op te merken maar niet zo allesoverheersend als in de voormalige Franse.

De verschillen in Brits en Frans beleid vindt men evenzeer terug op de diverse universiteiten: Het streng geregelde leven op de 'Engelse' campus, met zijn kostschool-discipline; het zorgvuldig onderhouden universiteitscomplex, gelegen temidden van fraai aangelegde gazons en plantsoenen (voor zover de bodemgesteldheid dat toelaat!). Accra, Ibadan en Kampala zijn hier treffende voorbeelden van. In deze statige omgeving blijven de studenten geheel in stijl: men verschijnt altijd in 'toga' aan de maaltijd om zich vervolgens door toeschietende bedienden te laten serveren. Deze toestand

is geen blijvende. Zo gaat men bv. bij de nieuwe bouwen complexen in de eetzaal, om economische redenen, over op het z.g. cafeteria systeem, zoals dat aan de Franse universiteit van Dakar reeds lang functioneert. Doch niet alleen hierin verschilt de 'Franse' omgeving van de 'Engelse'. Het leven aan de universiteit van Dakar is veel 'vrijer' in die zin dat een ieder de cité universitaire kan betreden ongeacht het doel van zijn of meestal haar bezoek en dat op ieder willekeurig uur van de dag of de nacht. De studieverblijven maken een verwaarloosde indruk omdat ze slecht of niet worden onderhouden. Dit in tegenstelling tot de collegegebouwen waaraan alle zorg wordt besteed. De uitgewoone woonvertrekken van de studenten in Dakar tegenover de goed ingerichte en bijgehouden studenten-kamers aan de Engels-talige universiteiten geven duidelijk het verschil in mentaliteit aan: de gedisciplineerde, ook meer sociaalvoelende Engelssprekende student tegenover de individualistische vaak extreme en intellectualistische student uit het voormalige Frans-West Afrika, van wie wij weinig belangstelling ondervonden. In verband hiermede zij echter opgemerkt dat onze groep van 13 nauwelijks op kon vallen temidden van de vele andere blanke studenten (meest Frans, Duits, Amerikaans), die eveneens aan deze universiteit studeren.

Het initiatief tot contact lag hier dus volledig aan onze kant, maar was de basis eenmaal gelegd dan behoefde men zich verder niet uit te putten in wederzijdse hoffelijkheden, gezien dan de weg open lag voor de meest extreme opvattingen. Deze gesprekken waren dikwijls kort maar heftig, wat de gehele verhouding m.i. wel goed weergeeft.

Waar wij in de Engelstalige gebieden na vertrek vele werkelijke vrienden achterlieten, herinner ik mij van de Franssprekende studenten over het algemeen eerder het interessante en opwindende gesprek dan de persoon met wie dit gevoerd werd.

Religie

'L'Africain est profondément croyant'.

Islamiet, Mohammedaan, Moslim, Muzelman, vier verschillende namen voor de belijder van één en dezelfde godsdienst: de Islam.

Deze van oorsprong Arabische religie (de profeet Mohammed leefde in Mekka) is behalve in Azië ook in Afrika zeer verbreid. Dit wordt begrijpelijk wanneer men bedenkt dat 69% van alle Arabieren in Afrika woont, van wie de meesten benoorden de Sahara, welk gebied daarom ook wel 'blank' Afrika wordt genoemd in tegenstelling tot 'zwart' Afrika bezuiden de woestijn.

De uitbreiding van de Islam heeft zich echter niet tot de noordelijke strook beperkt: mede dankzij de Europese koloniale expansie vanaf 1890, waardoor vele gebieden werden ontsloten, heeft de Islam in West-Afrika kunnen binnenkomen, terwijl thans de Sahara niet meer als een obstakel wordt beschouwd doch veeleer als geleider dient om ook centraal Afrika te bestrijken.

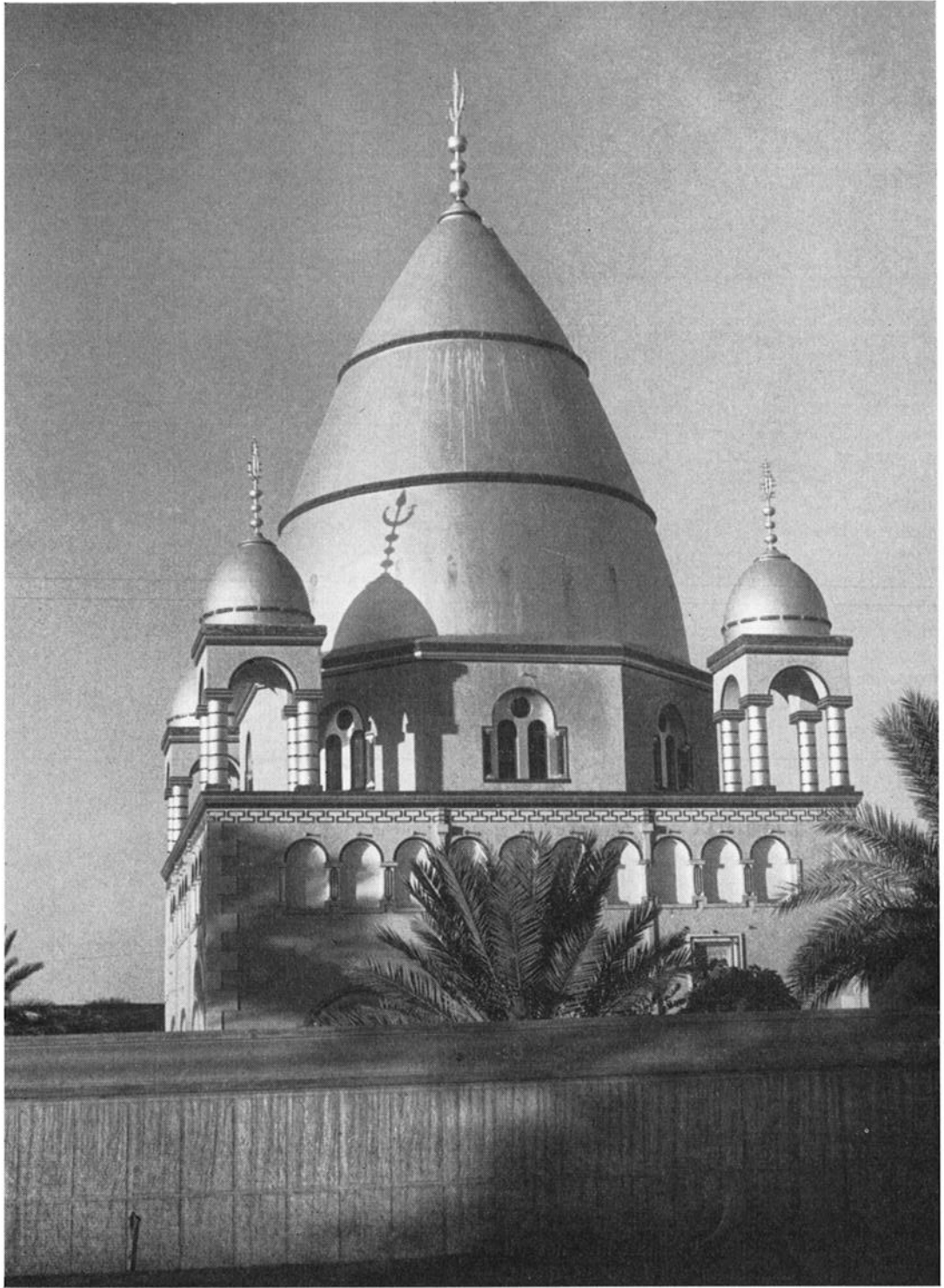
De Arabieren hebben dus als eersten deze Oosterse godsdienst in Afrika geïntroduceerd en niet zonder resultaat: van de totale Afrikaanse bevolking van 240 miljoen zijn ongeveer 100 miljoen mohammedaan, naast ongeveer 40 miljoen Christenen en 100 miljoen heidenen.

Men vraagt zich af waarin de grote aantrekkingskracht van de Islam schuilt. Wat heeft deze religie in het hedendaagse Afrika vóór op het Christendom? Het is beslist niet alleen een kwestie van overerving, immers het aantal bekeerlingen tot de Islam neemt nog elke dag toe.

In gesprekken met Moslim studenten hoorde ik hierover het volgende: In de eerste plaats is de Islam een eenvoudige godsdienst. Om Moslim te worden kan met volstaan met het uitspreken van de overtuiging: er is geen God dan

„l'Africain est profondément croyant”

*Tombe van de Mahdi (Mohamed Ahmed)
in Omdurman (Soedan), fanatiek Islamitisch leider,
die in 1885 Khartoem op de Egyptische troepen
veroverde*

Allah en Mohammed is zijn profeet.' Deze geloofsbelijdenis vormt de essentie. Dus geen uitvoerige catechesatie zoals de Christelijke kerk die vraagt en evenmin wordt men genoodzaakt zich allerlei mystieke begrippen eigen te maken die men niet of moeilijk kan vatten. Naast bovengenoemde belijdenis houdt de practiserende moslim vier gebruiken in ere: 1. hij bidt vijf maal daags tot Allah, het gezicht naar Mekka gewend, dit gebeurt niet noodzakelijkerwijs in de moskee maar daar waar hij zich toevallig bevindt; 2. hij geeft aalmoezen aan de armen tot 10% van zijn inkomen; 3. in de heilige maand Ramadan wordt streng gevast; 4. minstens eenmaal in zijn leven maakt de moslim de pelgrimstocht naar Mekka.

Deze vier steunpilaren brengen de Islam tot leven.

Reeds voor zonsopgang roept de 'muezzin' met schrille stem vanaf de minaret, op tot gebed. Massaal maar geruisloos geven de gelovigen gehoor aan de oproep. De rieten bidmatjes worden uitgelegd, men reinigt het hoofd, de handen en de voeten om zich tenslotte met gymnastische bewegingen in het gebed te begeven. In hoeverre deze uiterlijke manifestatie bij de Moslim een weerspiegeling is van zijn binnenste, weet ik niet, evenmin als ik aan een Rooms-Katholiek zijn religiositeit kan aflezen wanneer hij een kruis slaat. Waar wij ons echter misschien eenmaal per week in de kerk laten inspireren, is de Moslim in elk geval vijf maal per dag een uitdaging voor zijn omgeving, al is het alleen door de vanzelfsprekendheid waarmee hij Allah zijn aandacht schenkt.

Ik was benieuwd te horen of aan het geven van 10% van zijn inkomen als aalmoes, strikt de hand wordt gehouden. 'Dat is moeilijk te

controleren', vertelde Abdallah, een Moslim student met wie ik in Khartoem de kamer deelde. 'Zoals wel meer het geval is in Afrika, leven ook vele Moslims van hetgeen hun stukje land opbrengt en kun je derhalve nauwelijks van een inkomen spreken. Maar zou je, - niet alleen als Moslim, dat geldt eigenlijk voor iedereen - bij deze mensen aankloppen, dan kun je verzekerd zijn van onderdak en voeding. Hiermee tonen zij hun besef voor het principe; dat je de nood van een ander immer naar eigen kunnen dient te verlichten.' Dat deze woorden geenszins overdreven waren, hebben wij talloze malen, op vaak treffende wijze mogen ondervinden.

Het vasten van zonsopgang tot zonsondergang tijdens de heilige maand Ramadan vraagt een bijzondere zelfdiscipline: men mag overdag niet eten of drinken. Vooral dit laatste legt een grote spanning op gezien het warme klimaat. Aan hen die dagelijks zware lichamelijke arbeid moeten verrichten, wordt tegenwoordig wel volgens bepaalde regels dispensatie verleend. Hierin trachten progressieve groeperingen binnen de Islam met hun tijd mee te gaan. Dat doen diegenen die hun pelgrimstocht naar Mekka per charter-vliegtuig maken, zeker ook, doch het behoeft geen nader betoog dat het merendeel der gelovigen het met een eenvoudiger wijze van vervoer moet stellen. Wij kwamen ze veelvuldig tegen: families met hun hele hebben en houden op lastdieren gepakt, die eindeloos voort trokken, soms een jaar onderweg.

Zoals uit bovenstaande wel blijkt is de Islam in Afrika een zichtbare realiteit. Dat de komst der Europese kolonisatoren met hun cultuur het radicale einde van deze 'barbaarse' gods-

Moskee in Abidjan (Ivoorkust)

dienst zou betekenen, is dan ook wel een wat erg onvoorzichtige voorspelling geweest!

De radicale verschillen met het Christendom vertonen zich pas duidelijk, daar waar de Islam gelooft in de ene en ondeelbare God en het Christendom in de Heilige Drieëenheid, daar waar de Islam het collectieve op de voorgrond stelt en zich tot gemeenschappen in hun geheel richt en het Christendom individuen bekeert, daar waar de Islam gegroeide gewoonten en gebruiken in tact laat (polygamie, huwelijksceremonieel, bruidsprijs) en het Christendom deze niet in zich kan verenigen, daar waar de Islam in zijn gelovigen de verbreiders van zijn doelstellingen vindt en het Christendom in deze maar al te vaak op zijn officiële ambtsdragers is aangewezen, daar waar de Islam de religie der gekleurde volken is en het Christendom 'the white man's religion.'

Het komt hoogst zelden voor dat een Moslim tot het Christendom overgaat. Dit zou een teruggang betekenen naar een reeds achterhaalde fase, immers de openbaring gedaan aan Abraham, Mozes en Jezus, wordt in Mohammed vervuld, zo leert de Koran.

Hoe de Islam willens of niet ruimte laat voor animistische praktijken bleek uit een gesprek met Abdoul-Wahab Assouma, een leerling van een middelbare school in Dahomey. Hij vertelde hoe het hem mogelijk was tegelijkertijd Mohammedaan te zijn en animist, zonder dit als een disharmonie te ervaren: In het leven van de animist spelen de geesten der voorvaders een belangrijke rol. Zij hebben een directe invloed op het leven van alledag: gaat het je goed, verdien je veel geld en ben je gezond, dan leef je goed. Gaat het je slecht, word je zelf of een van je gezinsleden ziek, dan is dat de straf van de geesten der voorvaders

voor je slechte levenswandel. Het animisme, zo vertelde Abdoul-Wahab, is de godsdienst voor het leven hier op aarde, voor het oplossen van onmiddellijke moeilijkheden en problemen. Allah komt pas ter sprake als het om belangen op lange termijn gaat. Hij maakt de eindrekening op en beslist over 's mensen lot in het hiernamaals.

Het was opmerkelijk deze uitleg te horen van iemand die al een heel stuk rationele opvoeding achter de rug had. Wahab gaf ook toe, dat hij als het tegelijk geloven in de krachten der geesten en de macht van Allah, verstandelijk benaderde, hij er geen weg mee wist: 'ik geloof in het animisme ondanks mijzelf', was zijn conclusie.

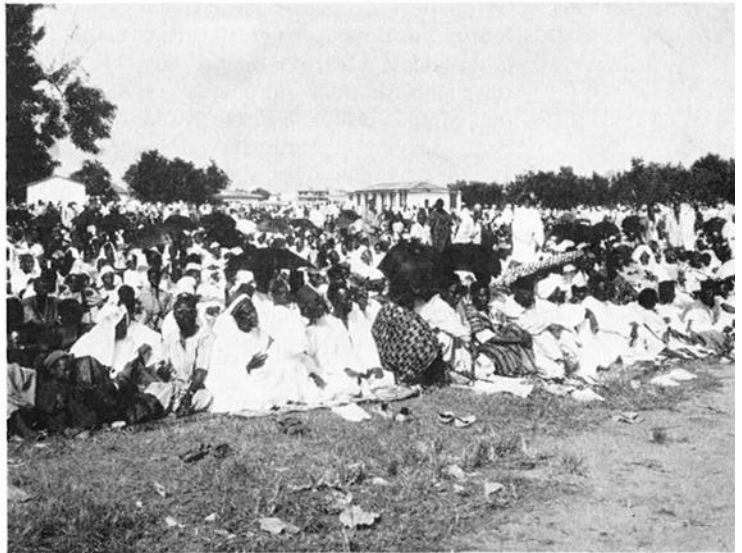
De Christelijke kerken zullen een dergelijk dualisme uiteraard verwerpelijk vinden en het is dan ook met deze wetenschap dat een Christen-student in Ibadan mij slechts met de grootste terughoudendheid verklaarde dat ook hij op dit punt zijn twijfels had. Zijn Westers geloof kon het maar nauwelijks bolwerken tegen de diepingewortelde natuurreligie, of liever, hij begreep maar al te goed dat voor een synthese van beide godsdiensten binnen de Christelijke kerk geen plaats was. Het één of het ander.

Zowel Christendom als Islam laten bij hun volgelingen, zoals blijkt, de nodige conflicten bestaan. De grotere populariteit die de Islam geniet, mogen wij m.i. echter niet uitsluitend toeschrijven aan het 'eenvoudige' karakter van deze godsdienst. Daarbij speelt zeker ook een rol dat de Islam kans heeft gezien een eigen cultuurpatroon te ontwikkelen dat tegelijkertijd Afrikaans en Islamitisch was. Daarbij werd ingehaakt op bestaande gebruiken en gewoonten, die men vaak naar vorm ongewijzigd liet doch een nieuwe inhoud gaf. Waar de Islam

een bestaand gebruik radicaal verwierp, gaf hij een eigen gelijkwaardig gebruik daarvoor in de plaats. De Christelijke kerken hebben dikwijls bestaande gewoonten veroordeeld zonder daarvoor een alternatief te geven (zo b.v. het probleem der huwelijksverhoudingen, de bruidsprijs, naamgevingsceremonie).

Ik wil hier bepaald niet de indruk wekken als zou het Christendom in Afrika hebben afgedaan, daarvoor blijft 40 miljoen een toch niet te verwaarlozen aantal, maar blijft het bij dit aantal of wacht de 100 miljoen heidenen van deze zijde ook nog een antwoord? Wij hebben Afrikanen zowel binnen als buiten de kerk horen zingen. Buiten zoals zij het gewend zijn, binnen zoals wij dat gewend zijn; buiten Afrikaans binnen Gregoriaans. Kan het Christendom in zijn beleving dan niet even Afrikaans zijn als Europees, Chinees, Amerikaans? Zal het bij 40 miljoen blijven, waarmee men ook nog kan bedoelen, zal het aantal niet minder worden? 'L'Africain est profondément croyant', vertelde een student in Dakar. Dat neemt men over het algemeen wel aan en het is slechts al te grote rationaliteit die deze aangeboren zin voor het bovennatuurlijke kan verdringen, zoals dat het geval was met de Ghanese student met wie ik in de stadsbus door Accra reed. Hij zat naast een vriendje die er wel wat erg somber uitzag. Wat bleek het geval: deze 'ongelovige' doorboorde om de minuut het gelovige hart van zijn protestantse vriendje met de opmerking 'you are going to hell'. Ja, we hebben dus ook nihilisten ontmoet, ze waren gelovig geweest, doch vonden het nu tijd geworden om alle 'mystiek' over boord te zetten.

Daar waar men dit als een vlucht beschouwde, niet als een oplossing, voelde je toch de drang

Het einde van de vastenmaand, Ramadan, wordt massaal gevierd

naar verjonging, een nieuwe inhoud, soms naar een nieuwe vorm, men wil iets eigens.

De afdelingen van Pax Romana en de Christian Students Movement houden zich intensief met dit probleem bezig. In Dakar hoorden wij hetzelfde van de president van de 'Association Muselmanne des Etudiants Africains', welke vereniging zich ondermeer ten doel stelt een toenadering te bewerkstelligen tussen Islam en Christendom; een streven naar tolerantie dat aan de universiteit van Ibadan reeds vorm heeft gekregen: een Protestantse kerk, een Rooms-Katholieke kerk en een Moskee, op één terrein verenigd.

Relatie student-ouderlijk huis

'With the breaking of the African kinship and family customary structure, the parental force is no longer effective on the boy. He goes to town and the poor old couple is miles away in the village'. Aldus Aggrey Wahome (een student, die wij in Kampala ontmoetten en die afgelopen zomer twee maanden te gast was in Nederland) bij een beschrijving van een jongeman, die de school verlaat en gaat werken in de stad of gaat studeren aan de universiteit.

De ontwikkeling in Afrika heeft voor de bestaande sociale verhoudingen belangrijke gevolgen. Gestimuleerd en soms financieel gesteund door ouders en dorpsgemeenschap betreedt de nieuwe student het universiteitscomplex. In vrijwel alle gevallen betekent dit een enorme overgang naar een luxueuzer en zelfstandiger leven. Hij zal zich gaan bezighouden met onderwerpen en vraagstukken, die in zijn ouderlijke omgeving helemaal niet aan de orde zijn geweest. Bovendien is het slechts enkele malen per jaar, en in het geval hij uit een verafgelegen streek van zijn land komt uiterst zelden, mogelijk naar huis te gaan. Daarom is een zekere vervreemding ten opzichte van zijn familie zeer vaak aanwezig en dat, waar de Afrikaan van nature zo'n sterke traditie voor familie- en stambanden heeft.

De belangrijkste weg naar maatschappelijk succes loopt via het onderwijs; dit geldt overal. Aangezien in Afrika het aantal geschoolde mensen nog zo gering is, zijn er voor afgestudeerden des te meer mogelijkheden. Het falen voor een academisch examen of toelatingsexamen tot de universiteit schijnt hen dan ook het einde van alle mogelijkheden tot welslagen toe.

De vroegste jeugd en in het algemeen ook de schooltijd worden thuis doorgebracht. Wa-

home zegt hierover: 'European children are normally brought up with all the modern intricacies around them and they have all the chances of messing with the world at their teenage. African boys are different. An European boy over 21 years of age is already almost seriously objective and stable in outlook. But the African colleagues are at their 20's new to the modern intricacies and only beginning to learn. Naturally they will play about with things, mishandle them and probably later trend on them without much ado. This childish behaviour has been observed among the young African labour force which often is engaged while it is absolutely ignorant, even of its ignorance'. De Westerse jeugd heeft op haar Afrikaanse leeftijdgenoten voor, dat zij grootgebracht wordt in een voortdurend contact met Westerse cultuur en ontwikkeling. Als kleine kinderen hebben we speelgoed en raak je spelenderwijs vertrouwd met gebruiksvoorwerpen. Een groot deel van de Afrikaanse studenten heeft bij het betreden der universiteit bv. nog nooit een telefoontoestel in handen gehad! Dit verklaart ook het volkomen gebrek aan technisch inzicht en de geringe belangstelling voor de technische wetenschappen bij de studenten.

Het is zeer begrijpelijk dat wanneer een student van de campus weer eens bij zijn ouders op bezoek komt, hij daar moeite heeft zich aan te passen. Hij zal aanmerkingen hebben op hygiëne, voedsel, behuizing, kortom op bijna alles. De ouders van hun kant zullen hun zoon verwijten dat hij het te hoog in de bol heeft. Misschien wordt deze kritiek niet altijd uitgesproken, de kloof is er daarom niet minder om. Voor een meisjesstudent ligt dit zelfs nog moeilijker, zij zal thuis zich zeker niet meer onder-

Oud en nieuw in Lagos (Nigeria)

werpen aan de traditioneel ondergeschikte positie van de vrouw in Afrika.

In het huidige Afrika is de mate van onderwijs veelal bepalend voor de status. Ook dit kan alleen de kloof verwijden tussen ouders met geringe scholing en studerende zoon. Soms heeft de zoon op kosten van ouders of van meerdere familieleden zijn studie kunnen volbrengen. Is hij eenmaal afgestudeerd en heeft hij een baan dan rust op hem de morele verplichting zijn minder bedeelde familie te ondersteunen. Dat dit een zware belasting kan zijn, is wel duidelijk als men de uitgebreidheid van een Afrikaanse familie beschouwt. Er zijn wel gevallen bekend waarin de druk van deze verplichting tot corruptie leidt.

Het was opvallend hoe weinig de studenten, die wij ontmoetten uit zichzelf over het ouderlijk huis spraken. Nooit was er sprake van enig heimwee. Opmerkelijk was wel dat met studenten die uit een welgesteld of ontwikkeld (wat vaak op hetzelfde neerkomt in Afrika) gezin kwamen, het bepaald makkelijker was in contact te komen, omdat hun kennis een veelzijdiger ondergrond had. Bij hen was eigenlijk ook geen conflict met de ouders te bespeuren. Op onze reis door de Soedan werden we vergezeld door Hashim el Tinay, een student uit Khartoem. Hij is afkomstig uit een welgestelde en aanzienlijke familie. Op onze tocht kwamen we langs zijn ouderlijk huis in Umm Ruwaba en nodigde hij enkelen van ons uit met hem een bezoek te brengen aan zijn moeder en zuster. Iets wat in een Mohammedaans land toch wel tot de hoge uitzonderingen moet worden gerekend (er was nog nooit een blanke in zijn huis geweest). Hashim, een moderne Westers-denkende student was een zeer attent en tactvol gastheer, die zijn moeder, een eenvoudige en

verlegen vrouw, zeer liefdevol bejegende en niet te lang aan de blikken van deze nieuwsgierige blanken blootstelde. Het was duidelijk te voelen dat zij veel voor Hashim betekent, veel meer dan zijn vader, tenslotte heeft die nog drie andere vrouwen.

De spanningen ten opzichte van het ouderlijk huis, het gebrek aan begrip en steun van ouders en ook de druk van de studie (men mag niet zakken voor een examen, anders loopt men het risico van uitsluiting of kan de beurs worden ingetrokken) zijn misschien wel de redenen van bepaalde verschijnselen: het gebruik van opwekkende middelen om de studie te kunnen bolwerken en het somtijds totaal geestelijk ineenstorten van de student als gevolg van een enorme overspanning.

Tenslotte dienen wij voorzichtig te zijn in de beoordeling van de situatie waarin de Afrikaanse student zich t.o.v zijn familie bevindt, omdat zelden met zekerheid te stellen is of zijn zwijgzaamheid over dit onderwerp een gevolg is van een conflict ofwel voortkomt uit een soort valse schaamte voor zijn 'eenvoudige' komaf, een schaamte die wij hem misschien wel hebben bijgebracht.

II HET VERLOOP VAN DE REIS

De hierachter volgende artikelen behelzen niet in de eerste plaats een compleet reisverslag, doch zijn samengebrachte impressies, tijdens de reis opgetekend door één van de leden van de groep.

Dutch are the best people

'Dutch are the best people, if you want', zei 's avonds een van de talloze verkopers van souvenirs, die in Port-Said als vliegen om ons heen draaiden. Maar wij wilden al niet meer. Aan boord van de Johan van Oldenbarnevelt waren wij die morgen langzaam de haven binnengelopen en hadden van een hoog dek onrustig en gretig onze eerste blik op Afrika geworpen. Het was ontegenzeggelijk een ander continent; wat het schelle gefluit betekende van de mensen die ons schip zagen passeren was nog moeilijker uit te maken dan op een jazzconcert. Door de consul, een knappe jonge Griek, die er recht op had zo ijdel te zijn als hij was, werden wij van boord gehaald en in een launch naar de douane gebracht. Alles ging zoals het moest: huilende meisjes stonden ons met een bos bloemen in de hand na te wuiven, en zouden pas in de Rode Zee nieuwe betrekkingen aanknopen; bij de douane was het enige stuk bagage dat open moest een gesloten houten kistje met muggenolie, en dat alleen omdat niemand snel genoeg wist wat muggenolie in het Engels was.

Omdat ik dacht dat ik, eenmaal door de douane heen, in Afrika zou zijn, was Port-Said een schok: een vieze, stoffige en vooral verwaarloosde stad, in de sombere hotelkamer al meteen een kakkerlak; op straat onophoudelijk verkopers, schoenpoetsers, bedelaars, die blijk gaven van een germaans doorzettingsvermogen en een enorme talenkennis. 'Een goelden ma kameraad; ik niet beladje'. Elk ruilmiddel werd geaccepteerd, zelfs sigaretten en boordgeld. De verkopers zaten vol met handigheidjes en psychologische kneepjes: een sigaret uit je pakje halen om eraan te ruiken hoeveel zij waard zijn en hem er dan niet meer in doen; koopwaar in je handen stoppen

als een geschenk, van vriend tot vriend, dat zij niet terug willen hebben, en dan voorzichtig om een tegenprestatie vragen; een hoorntje pinda's in je stoel gooien en weglopen en pas veel later komen kijken of je het hebt opengemaakt. Wat mij op de been hield was het simpele feit dat ik alleen maar ponden op zak had die ik niet door hen wilde laten wisselen. Het stelde mij zelfs in staat mij te oefenen in het afdingen, omdat ik mijn prijs zo laag moest houden dat de verkoper er niet op in zou gaan. Een Amerikaanse antropoloog, Hall, beweert dat afdingen een complex cultureel systeem is dat men moet kennen om mee te kunnen doen. Misschien heeft hij wel gelijk. Het ging om een portemonnaie die ik eigenlijk best had willen kopen als ik klein geld had gehad. De inzet van de verkoper was twee gulden, waarvan ik alleen maar zei dat het teveel was. Hij daalde tot 1,50. Een prijs gissend die voor hem te laag zou zijn, verklaarde ik wel 50 cent voor het ding over te hebben, en zei dat ik ook niet meer bij me had. Hij ging tot 1,25. Ik bleef waar ik was. Of ik ook sigaretten bij me had? Niet veel, een stuk of zes, en bovendien van een merk dat in Nederland voor twee kwartjes wordt verkocht, maar dat wist hij niet, hij rook er alleen aan. Toen hij daalde tot 1 gulden plus de sigaretten, deed ik de sigaretten bij mijn 50 cent. Tenslotte ging hij tot 75 cent en de sigaretten. Toen ik daar niet op inging, al had ik het eigenlijk graag gewild, gebeurde er iets merkwaardigs: hij ging weer omhoog tot 1,25 en begon opnieuw. Ik kon zijn verwarring voelen; ik deed ook iets wat niet in het systeem paste, ik bleef waar ik was met mijn prijs. In de war en een beetje ongelovig herhaalde hij zijn manoeuvre: van 1,25 dalen tot 75 cent en dan plotseling weer omhoog tot 1,25.

Het had iets weg van een grammofoonplaat met een barst, waar de naald niet overheen komt. Toen hij het tenslotte opgaf stond ik ook te transpireren van ongemak.

Bezoek aan Cairo

Tussen Port-Saïd en Cairo, en later in Cairo zelf, overheerste de volgende dag eigenlijk maar een gedachte: dit is niet te ontwikkelen. Ik was mij er heel goed van bewust, dat een trein niet in de verf hoeft te zitten om te lopen, dat ook een huis waar de kalk van afbladdert kan blijven staan, en toch was het vooral het verwaarloosde, bijna gore uiterlijk van alles, dat me deed twifelen aan enige vooruitgang. Cairo zag er hier en daar uit alsof er daags tevoren een zandstorm overheen was gegaan en viel mij, na alle verhalen van Egyptische vrienden, diep tegen. Maar ik mag niet zeggen dat ik de stad echt gezien heb; aan het station stond onze diplomatieke dienst weer op ons te wachten en legde ons vakkundig in de luiers, iets waarvoor wij dankbaar waren maar waarvan we wisten, dat het zich later zou wreken. Voor wij bij de ambassadeur gingen lunchen hebben we nog in taxis door de stad gereden en ons volkomen belachelijk gevoeld omdat we het deden. De lunch was voortreffelijk. Voor ieders bord stonden drie glazen, zwijgende Nubiërs bedienden ons. Diezelfde avond nog zouden wij de trein naar Shellal nemen en dan misschien Afrika binnengaan. Dit was alleen franje, een vitaminerijke voorgift.

Nachtelijke markt

Als wij die avond werkelijk Afrika zijn binnengegaan, wat ik betwijfel, dan met een flinke vaart en etende. De eetwagon was de achterste van de trein en zwaaide heen en weer als de staart van een boze kat, maar alles bleef op tafel staan en we aten met smaak, nu en dan met een scheef oog naar het stof kijkend dat door alle kieren naar binnen drong. De vrouw van de ambassadeur had er ons voor gewaarschuwd en misschien viel het daarom wel mee; in de coupés hadden wij er weinig last van. De volgende dag reden we urenlang door de smalle strook landbouwgrond langs de Nijl. Ik kon er de vruchtbaarheid, waarvan ik mij zoveel had voorgesteld, niet aan afzien. In rommelige lemen dorpjes leunden de huizen tegen elkaar

aan; wij reden er goed doorvoed langs en vroegen onze semi-arts bij elke modderpoel of daar bilharzia in zou zitten. Je neemt jezelf wel mee op zo'n reis: de Egyptenaren, die ik in Wageningen had leren kennen, waren mij op enkele uitzonderingen na niet sympathiek geweest, en nu ik door hun land reed vroeg ik mij telkens af of het nu aan hen lag dat ik zag wat ik zag.

Pas op de Nijlboot van de Sudan Railways, een soort Mississippi steamer die tussen Shellal en Wadi Halfa in Sudan heen en weer vaart, werd alles anders. Niet omdat we een minder beschermd bestaan gingen leiden, integendeel, wij hadden luchtige hutten op het opperdek en keken zelden neer op het gewone volk, dat een dak lager dwars door elkaar lag te slapen; maar omdat wij de tijd kregen om rustig te kijken naar de modderige rivier de boeggolf van de boot, de zanderige oevers met palmen. Om Abu Simbel misschien, waar een pharao tussen de goden durfde gaan zitten en uitkijkt over de Nijl en Egypte, en waar later stervelingen hun naam in zijn been hebben gekrast: Baptiste Leroy, 1875. Ook zij zijn eeuwig geworden, als een vlieg in een presse-papier. Wij doen het nog weer anders, wij stelen en nemen hem als een foto mee naar huis. Echt stelen durven we niet, of durf ik niet. In de vervallen tempel van Thutmosis in Buhen, een paar kilometer stroomopwaarts van Wadi Halfa, heb ik wel vijf minuten met een zwaar stuk steen in mijn handen gestaan, waarop in reliëf een hoofd bewaard was gebleven. Ik heb het voorzichtig weer neergelegd tussen de andere brokken.

Wat echt indruk maakt, nog meer dan de tempels waarvan je weet dat je er om drie uur 's middags zult arriveren, zijn de vondsten, de genade waarover je struikelt. Het is me een keer overkomen, toen de trein van Wadi Halfa naar Khartoum, die de hele middag door de Nubische woestijn had gesjokt, midden in de nacht bleef staan bij een station dat Abu Hamed heette. De locomotief verdween, wij hadden de tijd. Slechts enkele leden van de groep waren nog op; we hadden het, dominospelend en op zijn Hollands ginnegappend laat gemaakt. Wij waren zelfs de trein al uit geweest en hadden op het perron heen en weer gelopen, toen iemand meende dat er wel een café zou zijn. Wij stapten opnieuw uit. Plotseling - zoiets gebeurt zonder waarschuwing en maakt de dag of de

nacht goed - zagen wij naast het station iets dat op een nachtelijke markt leek: kooplui die hun waar op kisten rondom zich hadden uitgestald, matten voor zich hadden uitgespreid, en in 't zachte licht van petroleumlampen voor zich uit zaten te kijken. Het was heel stil, af en toe hoorde je een stem. Pas toen we tussen de stalletjes door liepen zagen we dat er thee en koffie werd verkocht: grote potten stonden in de gloeiende houtskool waarvan de warmte

langs onze benen streek als een hand.

Wij gingen op een mat zitten en bestelden thee. Ieder kreeg een glas met een vocht dat eruitzag als koffie, zoveel melk was erin gegaan, maar het was heet en lekker zoet. Terwijl wij zaten te drinken en zachtjes praatten, zat de dikke vrouw die ons had ingeschonken als een roerloze zwarte godin tegenover ons en keek dwars door ons heen. Welkom of niet, wij waren in Afrika.

Bezoek aan Kampala

Er op uit om vooral de mening van Afrikaanse studenten te horen, ben ik misschien nog achterdochtiger dan zij. Toen wij, met een Dakota van de Sudan Airways uit Khartoum komend, landden op het vliegveld van Entebbe in Oeganda, was practisch het eerste wat ik dacht: hier zijn ze nog. Het vliegveld had wat weg van Eelde op een warme zomerdag, maar dan zonder Rijksluchtvaartschool; ons vliegtuig was het enige, dat er te bekennen viel. Desondanks stopte het in een hoek van het veld en konden wij door de gloeiende zon naar de aankomsthal lopen, misschien een plagerij. Alles zag er keurig onderhouden uit, zelfs slaperig; hier had men de zaken nog stevig in de hand. Toen de Hollandse consul, die ons voor het gebouw stond op te wachten, binnen een standje kreeg omdat hij zich niet eerst bij de een of andere belangrijke piet had gemeld, wist ik natuurlijk zeker dat zij hier nog waren, de imperialisten, zoals ik ze later steevast heb horen noemen door de studenten hier, in witte of khaki unifor-

men met korte broeken. De rest van de dag bleef die eerste indruk overwegen, ook toen wij eenmaal in Kampala waren, een over zeven heuvels verspreide, ruime stad met veel groen en enkele bijzonder mooie gebouwen, een stad ook waar je zonder auto niet veel begint. Voor de meesten van ons was het de eerste aanraking met Europeanen in een kolonie, en onze verwachtingen waren hooggespannen.

Persoonlijk viel ik met mijn neus in de boter, of liever in de lobster cocktail: de Hollanders bij wie ik de nacht zou doorbrengen waren ten eten uitgenodigd en namen mij mee. Aan tafel zat ik tegenover een andere landgenoot, die plotseling op zijn praatstoel klom en mij een vermoeiende maar interessante avond bezorgde. Waarschijnlijk omdat ik vers uit Holland kwam en op een gelukkige wijze het gesprek opende, nl. door een vlieger op te laten over de sociale controle onder de blanken. Het kwam erop neer dat de nieuw aangekomene, met hooggestemde idealen en de beste bedoe-

lingen in Afrika aan land gestapt, door de oude rotten onder de arm genomen wordt en van hen precies te horen krijgt hoe die negers nu zijn. Dat gelooft hij natuurlijk niet zo ineens, en dat hoeft hij in den beginne ook niet, maar als hij het na een tijdje nog niet gelooft, wordt het anders, dan wordt hij een beetje onder pressie gezet, een beetje geridiculiseerd. En als hij het dan nog niet gaat geloven, wordt hij door de oude rotten, die er al twintig jaar zijn en hun zwarte pappenheimers heus wel kennen, beleefd uitgekotst. Wat het voor het afgedwaalde schaaap moeilijk maakt is het feit dat hij er van tijd tot tijd grote behoefte aan heeft om onder lieden van zijn eigen cultuur te verkeren, al was het maar om een paar goede Amsterdamse moppen te horen. Geostraceerd worden is in een land als dit veel moeilijker te verwerken dan in het eigen land, waar er altijd nog wel iemand is die niet meedoet. Het eind van het lied is dan, dat een enkeling toch doorzet en zijn verbanning aanvaardt en langzaam wat zonderling wordt, dat een andere enkeling in arren moede terugkeert naar het moederland, en dat de meesten zich conformeren, in meerdere of mindere mate, en gaan opmerken wat de oude rotten allang wisten. De man tegenover mij had lang geleden al besloten om maar zo min mogelijk deel te nemen aan het sociale verkeer; als hij ergens verscheen, was hij het toch niet eens met wat ze zeiden en moest hij hen tegenspreken of zijn mond houden.

De studenten van Makerere University College waar wij de volgende dag werden ondergebracht, hebben mij verbaasd. Het toeval heeft gewild dat ik vooral in aanraking ben gekomen met studenten uit Kenya en Rhodesias en minder met studenten uit Oeganda zelf. Omdat ik vooral geïnteresseerd was in hun reacties op naar apartheid zwemende rassenverhoudingen, heb ik het toeval zijn gang maar laten gaan. Kenya en de Rhodesias kennen beide een grote blanke bevolking - al spreekt men hier niet over blank, bruin en zwart maar over Europeanen, Aziaten en Afrikanen - en kennen ook de white settlers, 'Europese' boeren die grote stukken goede grond bezitten in gebieden waar de inheemse bevolking soms landhonger heeft, en die dus niet alleen een probleem op zich vormen maar ook het rassenprobleem verscherpen. Wat mij vooral verbaasde was de gematigd-

heid waarvan de studenten met wie ik sprak blijk gaven. Een van hen, Lish, een student uit Noord-Rhodesia, vertelde mij een middag lang over wat er op het stuk van rassentegenstellingen in zijn land zoal te koop was. Hij vertelde over pasjes en vergunningen en waarvoor je die nodig had; over de overal aanwezige politie, waarvan sommige onderdelen, riot squads, zeer brutaal kunnen optreden, dat wil zeggen graag en veel schieten; over plotselinge huiszoekingen en arrestaties om vier uur in de ochtend; over de dossiers die de veiligheidsdienst bijhield van alle in de politiek bedrijvige Afrikanen; over de luikjes, waardoor negers in sommige zaken hun inkopen moeten doen, zonder controle op kwaliteit en gewicht, maar hij vertelde het lachend. Hij vertelde ook de reacties: hoe zij met gebogen hoofd over straat liepen en hard tegen blanken opbotsten; hoe zij sommige zaken trachtten te integreren door hard naar de toonbank te lopen, geld neer te leggen en om het een of andere artikel te vragen, en dan net zo lang te wachten tot de bediende ze wel moest opmerken, of tot de politie kwam sussen; hoeveel zij dronken ook, in officiële beerhalls waar de politie een wakend oog in het zeil hield of in verboden shebeens, waar soms het meest afgrijselijke bocht werd verkocht, gfermenteerde sappen waarin om de smaak wat opwinderder te maken een oude schoen was meegestookt; maar ook dat ging grinnekend en soms schaterlachend. Op mijn vraag waarom hij niet bitter was, antwoordde hij, dat hij het was geweest toen het geplaag hem persoonlijk raakte: toen hij van de regering geen toestemming kreeg om naar de London School of Economics te gaan, zogenaamd omdat er geen geld was, maar in werkelijkheid - en men had hem dat ook in vertrouwen meegedeeld - omdat men bang was, dat hij er rood vandaan zou komen. Inplaats daarvan mocht hij naar Makerere, waar hij de sociologie die hij had willen studeren alleen als bijvak kon doen.

Via Lish leerde ik Hiram kennen, een Kikuyu uit Kenya, een veel fellere vent, die bij buien vrolijk en somber was en in zijn reacties op het Westen ook anders dan Lish. Lish leek op een zwarte westerling bij haast alles wat hij deed, van autorijden tot dansen, en ook door alles wat hij bezat, boeken, grammofoon en platen, een Zeiss Ikon fototoestel, een Amerikaans vriendinnetje; Hiram daarentegen was veel

meer Afrikaan en trots op het feit dat hij Afrikaan was; hij liet de danspas die van tijd tot tijd zijn lichaam uit wilde rustig ontsnappen. Hiram wist overigens al wel dat die trots op een zwarte huid, die vooral in de literatuur duidelijk tot uiting komt, nog een reactievervalsing was, een natuurlijke en ook wel gezonde reactie, maar een voorbijgaande, en dat er pas na de reactie, als ook een zwarte huid een doodgewone zaak was geworden, kans was op een werkelijk eigen cultuur.

Zover is het nog niet. Wat ik hier pas goed ben gaan beseffen is de enorme omvang van de cultuuroverdracht die in Afrika aan de gang is. Zij loopt van de introductie van het Christendom en van aluminium pannen tot die van nieuwe houdingen bij het liefdesspel. Ik kan me de hoogmoed van de Europeanen voorstellen die ziet hoeveel er van hem overgenomen wordt en ook de minderwaardigheidsgevoelens van de Afrikaan die merkt hoe weinig er overblijft dat te gebruiken is.

Zover is het ook nog niet omdat juist die Europese hoogmoed maakt dat zelfs de hoogontwikkelde Afrikanen in laatste instantie niet als gelijken worden aanvaard. In Kenya komt dit duidelijk tot uiting in de arbeidsvoorwaarden die voor de verschillende rassen gelden en nog duidelijker in het sociale verkeer tussen de rassen, dat buiten de werkkring eenvoudig niet bestaat. Maar in zekere zin lijkt me dat nog te verkiezen boven de toestand in Noord-Rhodesia, waar de regering de afgestudeerde Afrikaan met strijkages binnenhaalt, een goede baan geeft met auto en huis in de Europese wijk en hem vertelt dat hij nu anders is dan de andere Afrikanen. De laatsten verwachten van hem dat hij hun standpunt aan de regering duidelijk zal maken, maar als hij dat doet is het spoedig gedaan met zijn welstand; hij mag zich trouwens als ambtenaar niet in de politiek begeven. Hij wordt dus voor de keuze gesteld tussen een aangenaam leven met comfort waarvan hij gewend is geraakt en behoefte heeft en de veel beroerder materiële omstandigheden, die de identificatie met zijn rasgenoten onvermijdelijk meebrengt.

Maar wat mij nog het meest verbaasd heeft was, dat in de verhouding tussen Lish, Hiram en mij alle ingrediënten voor een vriendschap aanwezig waren, behalve misschien tijd; en dan bedoel ik niet de vriendschap van een halfzachte

idiot die het zo goed met de negers meent, maar een vriendschap waaraan ik dezelfde eisen kon stellen als ik in Holland zou doen.

Na een paar dagen praten en luisteren in Makarere College, dat op een heuvel aan de rand van de stad ligt, de gebouwen en studentenverblijven ver uit elkaar tussen bomen en grasvelden, werden wij door de Hollandse kolonie in Kamapala uitgenodigd om een avond in haar midden door te brengen. Er was bier en erwtensoep en belegde broodjes en helemaal geen reden om de mensen tegen te spreken, en toch hebben wij dat gedaan. Misschien kwam het wel doordat er nogal wat jongemannen van even in de twintig rondliepen, die teveel geld verdienden, iedereen met jij aanspraken en klaagden omdat er geen whisky was, en die ons prikkelden. Hoe het ook zij, bijna allemaal hebben wij die avond wel aan iemand laten merken dat wij eraan twijfelden of hij er veel van begreep. Ikzelf raakte in gesprek met een mevrouw, een beroemd woestijnreizigerster van wie ik nog nooit had gehoord, en ik moet zeggen dat ik de kans kreeg om te vertellen wat ik op het hart had, nl. dat de Europeanen in deze landen hun mening van elkaar overnemen. Waarschijnlijk werd het haar tenslotte te gortig, zij begon tenminste voorbeelden te geven om mij beter te leren: een huisjongen die op een piano wilde strijken, een dienstmeid die het strijkgoed niet behoorlijk met water kon besprenkelen, een studente die een loetje niet zo kon vouwen dat het nummer niet te zien was, etc.; voorbeelden, waaruit ik tot mijn grote vreugde en niet zonder pedanterie leerde wat er nu precies onder ethnocentrisme verstaan moest worden.

Misschien is het niet fair om een dame met drie van haar eigen voorbeelden die ze God weet ongelukkig had gekozen, af te doen. Laat ik er dan eerlijkheidshalve aan toevoegen dat zij beroepshalve ook wel ontwikkelde Afrikanen thuis ontving en dus niet alleen aan de hand van haar huispersoneel oordeelde. Haar conclusie luidde, dat je de Afrikanen niet leerde kennen, niet tot in hun ziel - if they have one - werd er tot drie keer toe bijgezegd. Frans en ook wel niet helemaal, dat gaf zij toe, maar toen moest er erwtensoep gehaald worden en ging zij zo hardnekkig de voorkeur geven aan een van die plaatselijke jongens, dat het daarbij gebleven is.

Het snoer en de kralen

Reizen hier is een soort rozenkrans. De onregelmatige over het snoer verdeelde kralen zijn de ogenblikken waarop je plotseling alles ziet en hoort wat er te zien en te horen valt, de ervaringen waarom het eigenlijk gaat. Zij hebben niets met elkaar te maken dan dat zij eenzelfde mens overkomen en er liggen soms dagen tussen. Het snoer is stof, verspreide struiken in geel gras, het telkens andere toerental van een motor, een al vaker gehoorde Hollandse mop, tijd, maar om bij een gelukkige ervaring te komen moet ik met het snoer beginnen.

Met de weg bijvoorbeeld, die van Khartoem tot hier, op deze uitloper van de Djebel Marra, waar we een paar dagen rusten, heeft bestaan uit variaties op één thema: karrespoor. Nu eens heeft het zich diep ingegraven in mul zand, zodat de terreinversnelling eraan te pas moet komen en een tegenligger grote problemen schept omdat één van beide wagens uit het spoor moet zien te geraken, dan weer is het vlak en breed als een driebaansweg en staat een snelheid van 60 kilometer per uur toe; nu eens loopt het over een harde laag van lateriet met vreemde kuilen waarvan er niet één over het hoofd gezien kan worden zonder dat de auto door zijn schokbrekers heenbonkt, dan weer dient het in de regentijd ook als beek en ligt het vol grote stenen. Soms is de weg niet meer dan dat ene spoor, soms ook is hij een paar honderd meter breed omdat er tien van zulke sporen naast elkaar liggen, en dan moet je maar uitvinden welk het beste is. Misschien ligt het wel aan de weg, dat het vreten van kilometers, dat je in Europa het gevoel geeft iets wezenlijks te missen, hier voldoening schenkt.

Misschien ligt het ook aan het landschap. Sinds wij een week geleden de witte Nijl overstaken - over een brug zó smal, dat de auto's, waar wij de uitlaatpijp, de richtingaanwijzers en de sandchannels van hadden afgehaald, aan beide zijden nog vijf centimeter speling overhielden - is het landschap nauwelijks veranderd. Verdroogd

geel gras, en daarin verspreid uit elkaar staande struiken en kleine bomen die er met moeite het leven in houden maar daartoe rijkelijk voorzien zijn van scherpe dorrens. Veel grijze, dode bomen ook. Soms maakten de struiken gedurende een halve dag plaats voor behoorlijke groene bomen, en begon het landschap op een park te lijken, maar de volgende dag waren de struiken er weer.

Na twee of drie dagen zagen wij de eerste baobabs, enorme, wat griezelige bomen die eruit zagen alsof een schizofreen ze had getekend voor een psychologische test. Soms stonden zij in een groepje van zes of zeven, maar meestal stonden zij honderden meters uit elkaar, alleen. Het kon een paar uur duren voor je er weer een zag. Pas de laatste dag voor wij hier kwamen zagen wij de eerste cactus, die hier wel een heel scherpe vegetatiegrens kent: zes dagen hadden wij er niet één gezien, de zevende dag waren ze ineens overal. Die laatste dag veranderde het landschap trouwens vrij sterk: er waren meer hoge bomen en die stonden dichtter op elkaar, het werd heuvelachtiger, en de weg voerde ineens door de droge beddingen van tientallen riviertjes en beken.

Hoewel ik er als Wageningen op verdacht had moeten zijn, heeft het twee dagen geduurd voor ik doorhad dat wij eigenlijk temidden van akkers reden. Natuurlijk vielen de veldjes met doera en pennisetum en kalebas genoeg op, maar dat ook het gele grasland met de pieterige en dode bomen erin, akkergrond was die alleen maar braak lag, en de door brand verwoeste stukken land, akkers die binnenkort zouden worden ingezaaid, realiseerde ik me pas later.

Tegen wat ik nu in een paar minuten vertel, hebben wij een week zitten aankijken, van 's morgens acht tot 's avonds vijf, zes, negen uur, langzaam moe wordend van het onophoudelijke hotsen op de bank, pompelmoezen en bananen verorberend, elkaar goedig het jak uitvegend, liedjes galmend.

Als je met zijn dertienen op reis bent gaat

alles langzaam en nogal ongeordend, en niemand heeft helemaal een overzicht over wat er wel en niet gebeurt. Bovendien duurden de dagreizen veel langer dan was voorzien en kwam er niets van het schone voornemen om elke dag om twee uur 's middags op te houden en iedereen in de gelegenheid te stellen om brieven te schrijven, het dagboek bij te houden, zichzelf of zijn kleren eens goed te wassen, of zich domweg eens even af te zonderen. Het gevolg was, dat haast iedereen in onze groep van individualisten de eerste dagen nogal prikkelbaar was en een kleine aanleiding genoeg vond voor een kribbige uitval. Na een dag of vijf werd die prikkelbaarheid minder; wij hadden ons er toen bij neergelegd dat er geen tijd voor brieven schrijven op zou overschieten en dat wij de hele dag boven op elkaar zouden zitten. We stelden alles uit tot de schielijk in het reisschema ingelaste rustdagen op de Djebel Marra.

Een ander gevolg, niet van de lange reisdagen maar louter van het feit dat we met ons dertienen reizen, is dat wij in omstandigheden die ons vreemd zijn dikwijls als groep reageren en naar buiten optreden. Enerzijds hebben wij vaak aan onszelf genoeg als gezelschap, omdat er altijd wel iets te praten valt, anderzijds is de groep een soort rustpunt voor de zich voortdurend aanpassende en zich tegen het vreemde verwerende, vermoeide enkelingen. Vooral als het contact met de mensen hier niet meer oplevert dan een bepaalde informatie en niet hartelijk en ongedwongen wordt, is de verleiding om maar eens een middag alleen Nederlands te babbelen of een partijtje schaak te spelen, heel groot. De 'apartheid' van de groep komt tot uiting in bepaalde slagwoorden en namen - één van de auto's bijvoorbeeld heet Oete en alleen wij weten waarom - en in onderons-grapjes, zoals over rolletjes beschaving spreken als we ergens zuurtjes uitdelen.

Gelukkig doet de groep ook goed waar enkelingen het misschien hadden laten afweten. Wij spelen hier bijvoorbeeld bijna dagelijks voor Wegenwacht en busdienst. Langs de weg staan heel dikwijls vrachtauto's zonder benzine, of zonder water, of met een of ander mankement, dat de monteurs in de groep dan proberen te verhelpen. Een van ons reed een Soedanese vrachtwagen over de smalle brug bij Kosti, toen de chauffeur verklaarde dat hij er geen kans

toe zag. De wagen had kennelijk al veel te lijden gehad en had de vorm van een parallellogram gekregen, zodat een eindeloos voorzichtig laveren tussen de spijlen van de brugleuning geboden was om niet voor en achter tegelijk klem te raken. De volgende dag lierde een van onze DAF's een gekantelde Soedanese vrachtauto weer overeind. (De passagiers die boven op de lading van zakken graan hadden gezeten, juichten toen hun auto weer op de wielen stond, ondanks het feit dat een van hen bij het omslaan door de lading was verpletterd en een eind verder onder een doek lag).

Soms hadden wij de hele dag een lifter in de wagen, die zijn dankbaarheid bewees door ons een stuk suikerriet aan te bieden, of door ons 's middags op een lunch te trakteren of, zoals één keer is gebeurd, door voor ons een leegstaand huis in een klein dorp te versieren toen wij achter waren op ons schema en dreigden te moeten kamperen. Soms werden wij onderweg staande gehouden door de een of andere man op een ezel die om water vroeg of om een sigaret of om een doosje lucifers. *V r o e g*, niet bedelde. Als wij het niet hadden dan was dat jammer maar viel er verder niets aan te doen.

Een keer, toen wij zelf met panne in het spoor stonden, kwam er een waardige man op een kameel aanrijden. Het dier was bang voor de auto en drong de struiken in, maar de man dwong het naderbij en op de knieën, waarna hij er op zijn gemak afklom, het bovenbeen van het dier bij de knie aan het onderbeen vastbond, en op ons afliep. De kameel brulde al die tijd als een schorre leeuw, een hard en onaangenaam geluid, waar de man zich niets van aantrok. Waar het hem tenslotte om ging, na dit hele tafereel, verbaasde ons toch nog wel: hij wilde wat benzine hebben voor zijn lege aansteker. Met een jerrycan en een trechter hebben wij aan zijn verzoek voldaan.

Maar de kralen aan dit snoer van dagen en plaatsnamen, de momenten waarop je plotseling weer weet dat je reist in een vreemd land en voelt hoe oud en onveranderlijk reizen is, zijn voor de enkeling en niet voor de groep. Het is niet nodig dat je alleen bent, maar wel dat je even ophoudt groepslid te zijn.

Op een dag bereikten wij tegen de middag het dorp Ed Daein, dat we eigenlijk de vorige avond al hadden moeten halen. We moesten er benzine en levensmiddelen inslaan en dwaal-

den wat rond over de uitgestrekte markt, een kleurrijk, maar stoffig geheel, met een plein en zijstraten en zelfs achterbuurten, waar in indigo-blauwe doeken gehulde vrouwen achter een mand sambal zaten en hier en daar ook het kreng van een rund in de zon lag te stinken.

Het middagen werd ons weer aangeboden door een lifter, de thee daarna door een man in een onbeschrijfelijk vuil hemd, aan wie wij drie lege benzineblikken hadden verkocht. (Hij was erom komen vragen. Ik dacht eerst dat hij lucifers wilde hebben, maar hij bedoelde iets groots, waarin het spul zat waarmee je een sigaret kon aansteken, als je tenminste ook een aansteker had).

Toen we op wilden stappen bereikte ons de uitnodiging van de nadir, een soort districts-hoofd, om, als wij dan niet in zijn dorp konden blijven ten minste bij hem thee te komen drinken. Hij woonde aan de rand van het dorp, op een heel groot omheind erf, waarop een tiental keurig onderhouden hutten van stro stond. Onder een hoge boom zat hij op een mat op ons te wachten, in gezelschap van een paar oudere mannen. Alle drie droegen zij een grijze baard. Wij schudden hem nogal bedeesd de hand en gingen in een kring om hem heen zitten op de gemakkelijke stoelen die in allerijl

werden aangedragen. Voor één keer kalm en een beetje onder de indruk, dronken wij de mintthee die door jonge mannen werd gereserveerd. Als goed gastheer dronk de nadir zelf niet; hij zat rustig op een dij geleund op zijn mat en sprak met Hashim. Hij had een krachtig en zeer intelligent gezicht dat zonder meer respect afdwong, het gezicht van de rechter uit een sprookje. Maar vooral de rust, de stilte, de koele schaduw van de boom waaronder wij zaten, de afwezigheid van vliegen waren indrukwekkend; dit was een goede plek om te leven en te proberen er iets van te begrijpen. Hier leefde een man die dat ook deed.

Andere kralen: de geur die 's avonds soms in een straat hangt, de zoete en tegelijk pittige geur van een specerij die ik niet ken; de vleermuizen bij Umm Ruwaba die met vleugels van perkament onder de maan doorvlogen en in de nacht verdwenen zonder ooit een bocht te maken of ook maar van hun koers af te wijken, naar een bestemming die geheim gehouden was; het roepen van de muezzin in Nyala om vier uur in de morgen; de snelle en bittere kou direct na zonsondergang, hier op de Djebel Marra.

Maar misschien kun je aan anderen alleen over het snoer vertellen.

Golol

Het resthouse bij het dorpje Golol, aan de voet van de Djebel Marra, was niet meer dan een witgekalkte lemen hut op een heuveltop. Na een hele nacht, de Kerstnacht nog wel, tengevolge van een niet goed gemaakte of verkeerd

begrepen afspraak te hebben moeten doorrijden en drie uur te hebben vastgezeten in een snelstromende beek, leek het ons een klein paradijs. De felle kou en het hotsen hadden ons die nacht alleen doezelen toegestaan, geen slaap,

en dit was een heuvel om op te slapen. Maar niemand van ons die daar onmiddellijk mee begon. Het groepje dat wel de goede weg had genomen en de vorige avond al was aangekomen had het resthouse zelf bezet; wij vonden een plaats in een rieten hut halverwege de heuvel, een skelet van stevige takken waartegen dichte bossen zacht riet waren gebonden, met de pluimen er nog aan. Tussen twee deuropeningen altijd een lichte tocht. Roodbruin gefilterd en koel kwam het daglicht er binnen, maar het bleef tenminste dag, er ontstond niet die vermoede schemer die je hier zo vaak in de huizen vindt als de luiken zijn gesloten. In de stilte twee geluiden: een vlinderlichte wind in de rietpluimen, die niet helemaal tot aan het dak reikten en vrij konden bewegen, en daardoorheen het zwaardere geluid van water dat in water valt. Een plek om te slapen, juist omdat hij niets slaperigs had. De een na de ander en haast ons ondanks gingen we even op ons veldbed liggen en vielen dan prompt in slaap.

Sommigen werden nog op tijd wakker om een van die razendsnelle, hete Afrikaanse zonsopgangen te zien, die niets zo sterk suggereren als verte, afstand. De meesten waren te laat. Het werd snel koeler. We aten zittend om een vuur, benzine in een blik met zand. Het werd ook donker. Wat dat wil zeggen valt in Nederland al niet meer helemaal te begrijpen. Het betekent dat er plotseling een Soedanees met een lamp komt opdagen, die je over een pad tussen niets en niets door, over een afstand die net zo goed honderd als vierhonderd meter kan zijn, naar een kleine vlakte of misschien een ruimte tussen hutten brengt, waar mensen dansen en stof opwerpen in de schemer van petroleumlampen. In het midden van een kring op de plaats dansende meisjes en toekijkende jongens bevond zich de muziek, twee mannen met één trommel. De ene hield het instrument stevig tussen zijn knieën geklemd en sloeg er van voren op, de ander stond gebukt achter hem en bewerkte de keerzijde. Dicht om de trom heen 'crazy ones', door het ritme in een soort trance geraakte meisjes die, soms los, soms op een trommelaar steunend, half bewusteloos alleen nog maar bewogen, bewogen. Het was allesbehalve sierlijk wat zij deden, het was een log, elementair schokken en stampen met plotselinge uitschieters van de armen. Als de trom ophield gingen zij zonder onderbreking door, maar doel-

lozer, zoals motten doorgaan met vliegen als de lamp uitgedaan wordt maar niets meer hebben om omheen te vliegen. Telkens als een van de meisjes - jongens werden kennelijk niet 'gek'-de kring dreigde uit te raken kreeg ze een zetje naar het midden. Er was ook een jong meisje van een jaar of tien in trance geraakt. Haar bewegingen verschilden niet van die van de anderen en haar trance was zeker even echt, alleen nam men het niet van haar. Een aantal jonge mannen stond haar luidkeels uit te lachen en gaf haar plagerige duwen in de rug, en twee van haar leeftijdgenootjes pakten haar telkens vast en probeerden haar de kring uit te trekken.

Wij kregen te horen, dat we mee moesten doen. De pas op de plaats makende meisjes zouden ons komen vragen, en dan moesten we hen maar achterna lopen. Zij kwamen inderdaad: langzaam op ons aflopend, zich de tijd gunnend om een keurend oog op ons te werpen, niet als paardenkooplui maar als meisjes die zich uit een groep jongens de beste willen uitzoeken, dan met een hoofdknik of een vluchtige aanraking hun keuze doende. Zonder om te kijken liepen zij dan terug naar hun plaats in de kring, en wij volgden, de een gewoon lopend, de ander rare bokkesprongen makend om er vast in te komen. Pas als je tegenover zo'n meisjes stond aan het andere eind van de kring zag je hoe zij dansten, met pas op de plaats makende voeten en ritmisch bungelende armen, en met hun heupen. Wat er werkelijk danste waren de heupen. De beweging was niet moeilijk, maar dat nam niet weg dat de meesten van ons haar niet nadeden en maar wat sprongen. Probeerde je het toch, uit een soort nieuwsgierigheid hoe dat nu voelde, dan was je ineens wel blij met het schemerduister en het zachte gordijn van stof tussen jou en de ogen van anderen. Maar helemaal lukte die zware rol in de heupen me toch niet, het bleef een blanke imitatie in het halfdonker. De meisjes, die over het algemeen nogal jong waren, keken je bij het dansen angstvallig niet aan. Dat maakte dat je hen rustig kon bekijken, maar ook dat je geen enkel contact met hen had. Zij hadden grove vriendelijke gezichten en daarboven haar dat in kleine koordjes gevlochten was die me niet meer te ontwarren leken. En of het nu die westerse heupen waren, die niet meer wilden in het openbaar, of het eentonige schelle gezang van meisjes met

wie je danste maar die je verder niet aankeken en niet met je spraken, of de geur van zweet die boven de menigte hing en die ik door het stof heen bleef ruiken, ik kon de gedachte niet van me afzetten dat ik om te komen waar ik was geen meters maar eeuwen had gelopen. Er was geen sprake van hoger of lager, geciviliceerd of ongciviliceerd - daarop heb ik scherp gelet - maar alleen van vreemdheid, van niet zo snel af te leggen afstanden in ruimte en tijd. Die waren er zelfs voor onze Soedanese reisgenoot Hashim, die wij de afstand tussen zijn universiteit en zijn ouderlijk huis glimlachend en

moeiteloos hadden zien overbruggen. Nu danste hij als een Europeaan met aanleg, ook zijn heupen wilden niet zoals zij zouden moeten.

Als je dan desondanks later hoort dat we een enorme indruk hebben gemaakt omdat wij meededen, dan vraag je je af wat vroegere blanken hier dan wel hebben gedaan, en beseft je ook dat een klein beetje moeite al heel wat uitricht. Jij moet de eerste stap doen, maar zodra die eerste stap is gezet komt men je ook tegemoet. En misschien is het nog eenvoudiger en moet je alleen maar geen verschrikte stap terug doen als men je tegemoet komt.

Op zoek naar de gouden herten van Ati

Er zijn plaatsnamen die tegelijk lokken en dreigen. Zij beloven de reiziger het volstrekt andere en vreemde, maar zij houden ook in dat er wat met hem gebeurt als hij komt. Timboektoe, waar duizend jaar geleden een universiteit stond, was voor mij zo'n naam; Tsjaad was er ook één. En hoewel wij van oost naar west door het land gereden zijn en het er anders was dan ik me voorgesteld had, heeft de naam Tsjaad maar weinig aan geheimzinnigheid en kleur ingeboet. Dank zij Ati.

In Abéché, waar wij op oudejaarsavond aankwamen, was het nog anders. Wij vonden er een, door een wat ongure Fransman gedreven, café waar we iets dronken en om twaalf uur een paar vuurpijlen afstaken, hetgeen ons kuise zonen opleverde van de aanwezige Françaises. Als staatslieden die op de foto moeten, legden zij hun wang tegen onze; un, deux, trois, quatre, en we waren weer vrij. Twee halfbloeden die de hele avond in een hoekje hadden zitten drin-

ken kregen een hand. Abéché was Frans. Er lag een klein Frans garnizoen; er was een lycée franco-arabe; en de negerkindertjes, die de volgende morgen met een tekening in de hand voor het café stonden te zeuren en iedere blanke gelukkig nieuwjaar wensten, in de hoop op wat zakgeld, werden door de waardin weggejaagd. De indruk van het Engelse Oeganda - de enige kolonie die we hebben bezocht - kwam weer terug: hier zijn ze nog. Het scheen er niet toe te doen hoeveel blanken er waren en hoeveel Afrikanen; één blanke woog op tegen honderden inheemsen of tegen duizend, tegen het zoveel als nodig was om hem weer de overhand te geven. Anders dan in Oeganda echter was, dat de Fransen in Tsjaad niet alleen de topfuncties bekleedden, maar ook caféhouders waren, winkeliers, petits blancs die gekomen waren om te blijven. Ook de Afrikaan, die een paar minuten zwijgend voor de deur van het café stond te wachten voordat de waardin

hem opmerkte en binnenriep, was anders, in zoverre althans dat ik zoiets in Oeganda niet had gezien. Maar misschien betekende hij ook niets, want de waard vertelde later dat hij de beproefde methode toepaste om zijn zaak blank te houden: hij verhoogde zijn prijzen.

Eentonig landschap

Maar: wij hebben Ati aan de waard te danken. Hij had in zijn café een grote verzameling koperen beeldjes van herten staan, bijzonder sierlijke dieren met lange poten en horens en een naar verhouding te kleine romp, die hij in Ati had gekocht. Alleen daar, zei hij, werden ze gemaakt; niemand wist precies waarom en hoe ze aan het koper kwamen. De vreemdste geruchten deden daarover de ronde. Zo ging het verhaal, dat het koper afkomstig zou zijn van onderdelen van gestolen auto's; een ander gerucht wilde, dat het koper niet meer dan een vernisje was over een ander metaal, waar makkelijker aan te komen was. Wij konden er wel gaan kopen, zei de waard, maar we moesten in geen geval in Ati blijven slapen. Zelfs de blanken die al jaren in het land woonden zorgden ervoor dat zij het dorp voor de nacht verlaten hadden, want als je er bleef kon je er zeker van zijn dat je beroofd zou worden.

De weg tussen Abéché en Ati was niet geplaveid, maar wel na de regens opnieuw geëffend, zodat we voor het eerst sinds we Khar-toem verlaten hadden, weer hard konden rijden en een hoog gemiddelde maken. Het landschap was hetzelfde als in Soedan, hetzelfde als we later in Noord-Nigeria zouden vinden: droog geel gras, waarin op enige afstand van elkaar struiken en armetierige bomen stonden. En overal sporen van branden; branden om te ontginnen, branden om wild op te drijven, of domweg branden die uit de hand waren gelopen. Veel dode bomen ook, die het vuur niet hadden overleefd en staande waren gestorven.

Schrikbarend

Vroeg in de middag kwamen we in Ati aan, op het eerste gezicht niets dan een lange straat met aan weerszijden die wat verwaarloosde huizen en winkels die het ongestruipte en geslotene hebben van garages of pakhuizen. We waren er weer uit voor we het wisten. De soukh was dicht

geweest, en we besloten om eerst een eind buiten het dorp ons kamp op te slaan en te eten en dan later in de middag terug te komen. Zoals altijd namen de noodzakelijke werkjes weer zoveel tijd in beslag, dat we pas tegen vieren aan de lunch begonnen. Bovendien hadden we bedacht, dat nu wij eindelijk eens ergens vroeg waren aangekomen, er ook gebruik moest worden gemaakt van alle middelen om onze vrije tijd te besteden waarover we beschikten. Zo werd er gevoetbald en zelfs, midden in de brouse, een volleybalnet opgehangen.

Toen wij met ons zessen tenslotte naar het dorp terugreden was het over vijven. Vlakbij het dorp werden we echter staande gehouden door een politieagent te paard, die ons eerst vroeg of we vier individuen hadden gezien die een paard gestolen hadden, en toen waar wijzelf vandaan kwamen. Dat wij ergens in het veld onze bedden hadden neergezet vervulde hem met ontzetting. Hadden wij dan geweren bij ons. Toen dat niet het geval bleek, stond hij erop, dat wij verhuisden naar een omheind kampement bij het dorp. Als we het niet deden, konden we rekenen op nachtelijk bezoek van een aantal gewapende ruiters, die alles wat los en binnen hun bereik zat zouden grijpen. Dus reden we in arren moede terug om de anderen aan te kondigen dat wij moesten verhuizen. Toen we voor de tweede keer naar 't dorp reden was de zon al bezig onder te gaan. Op de markt waren geen herten te bekennen; men verwees ons naar een wijk aan de zuidrand van het dorp. Maar toen wij daar, voorzichtig tussen de lemen omheiningen doorlaverend, terecht waren gekomen, kwam er wel direct veel volk om onze DAF heenstaan, maar leverden woorden als herten en koper niets op. In het Arabisch werden ons vrouwen aangeboden.

Pas het gebaar van horens hebben bracht wijsvingers in beweging. Een man bood aan om als gids op te treden. We keerden de wagen en reden het dorp uit. De eerste vijftig meter was er nog een soort pad, maar toen dat ophield reden we gewoon rechtdoor over een hobbelig veld, in de richting van een paar grote vuren in de verte. De zon was ondergegaan, en het duurde even voor we in de gaten kregen dat er met dat veld iets was. De hobbels waren in werkelijkheid rechthoekige heuveltjes van aarde, een meter lang en een halve meter breed, die onregelmatig over het terrein verspreid la-

gen. Zij waren net iets hoger dan de omgeving, alsof men kuilen gegraven had maar bij het dichtgooien alle aarde er niet meer in had gekregen. Bovenop elk heuveltje lagen een kom en twee stokken. Nu nog weet ik niet of we over een kinderbegraafplaats zijn gereden of door de openluchtwerkplaats van kopersmelters, maar dat deed er niet eens veel toe. Het onbestemde gevoel dat wij zonder het te willen iets deden wat we niet moesten doen, dat wij iets schonden, bleef er hetzelfde om. De wetenschap dat we een gids hadden en alleen diens aanwijzingen opvolgden, leek een drogreden.

Langdurig afdingen

Plotseling waren we weer in een dorp, een ander dorp. Het eerste was van leem geweest, dit was bijna geheel van stro en takken. Op de omheinde erven brandden overal kleine vuurtjes waarop eten werd bereid. Alles zag er na die snelle rode zonsondergang, die vegen bloed langs de hemel had achtergelaten en een licht waas van stof boven de aarde, geheimzinnig en vreemd uit, maar niet meer afstotend door viesheid of armoede. De hardnekkige oordelen en maatstaven van hoger en lager, beschaafd en onbeschaafd, die je hier in Afrika achtervolgen

kunnen, deden er ineens niet meer toe. Het verbaasde me niets toen er een man met een armvol koperen herten op de auto kwam afrennen. We stopten tussen de hutten en namen in het licht van de koplampen de dieren in ogen-schouw, die hij in het zand opstelde. Snel en sierlijk stonden zij te flonkeren, het leek of zij hijgden. Er waren er bij van een halve meter hoog.

Terwijl er telkens twee van ons in de wagen bleven zitten, die onmiddellijk door toeschouwers omringd was, begonnen de anderen met het afdingen. In het eenzijdige licht van de koplampen hurkten beide partijen tegenover elkaar op de grond, als spelers in een oud drama dat op een piepklein toneeltje werd opgevoerd. Vlak eromheen stond het publiek luidruchtig te dringen, maar het bemoeide zich niet met de koop. Wij voelden ons volkomen veilig. Hoe langer het duurde - en het duurde ruim een uur, en zelfs toen hadden we maar één vijfde van de vraagprijs afgekregen - hoe minder wij gingen opvallen, al bleef er een massa volk om ons heenstaan, hoe onbelangrijker wij kopers en verkopers werden, en hoe belangrijker die glanzende fragiele dieren waarvan langzaam bleek dat zij de hoofdrol speelden. De rol van bemiddelaars, van verzoeners, die zij voor ons misschien zijn blijven vervullen.

Eigen schuld in Abidjan

Wij deden het ook wel eens niet goed in Afrika, maar zoiets moet omzichtig verteld worden. Toen ik in een reisartikel voor een krant eens tussen de regels door te lezen gaf, dat met zijn dertien reizen iets anders is dan alleen, kwam

er een roodonderstreept knipsel uit Holland met de boodschap dat ik maar liever iets over ons mooie doel moest schrijven. Dat heb ik ook gedaan, maar de betreffende krant schijnt zich daarvoor veel minder te interesseren, want

die stukken moeten nog geplaatst worden. Ik geloof trouwens dat er een misverstand in het spel was. Het lijkt mij dat een van de aardigste en interessantste dingen die over een groep idealistische studenten verteld kan worden, juist is, dat zij het niet volhouden om de hele dag idealistisch te zijn. Sterker, het lijkt mij soms van meer belang om te vertellen wat we verkeerd deden dan om te vertellen wat er goed ging, omdat men van mij mag aannemen dat als wij fouten maakten bij ons contact met Afrikanen, anderen er meer zullen maken.

De hele eerste dag in Abidjan ging heen met aanloopjes. Ze hadden erop gerekend dat we zouden kamperen in die hitte, maar na enig aandringen onzerzijds vonden ze onderdak voor ons in een pas gebouwd centre culturel, dat in Treichville stond, aan de overkant van de lagune. Daarna moest het programma gewijzigd worden. Het was vijf dagen te lang en bevatte teveel scholen. We waren een beetje overvoerd met scholen. In Ghana had men ons in één dag door vier middelbare scholen geleurd; daarvoor, in Togo, hadden er zelfs vier op een morgen op het programma gestaan, wat we alleen hadden weten te verzachten door ons in twee groepen te splitsen. Om vijf minuten belangstellend van het ene been op het andere te wippen voor een natuurkundig vonkapparaat, dat overal ter wereld oninteressant is en hier bovendien zwaar onder het stof zit, de ogen van de wakker geworden klas in je rug, terwijl het ergens in je nek zweet alsof er een lek is ontstaan, je overhemd op een camouflagepak begint te lijken en het scheikundelokaal nog moet komen, ik bracht het niet meer op. Ik vond dat het collège des jeunes filles en het weeshuis wel van het programma geschrapt mochten worden.

Hoewel alles tenslotte voor elkaar kwam werden we in de loop van de dag toch weer een sarcastische in-group. Wat er dan precies gebeurde weet ik niet. Elke buitenstaander die iets van ons wilde werd een indringer en stoorde. We hadden genoeg aan onszelf; genoeg van het andere, vreemde. Met spot hielden we het op een afstand. Ieder voor zich hadden we hoogstens een beetje binnensmonds gesputterd, maar als groep trokken we een muur van tegenzin om ons op. Het was walgelijk en tegelijk aangenaam, omdat de groep ineens een onverbrekelijke eenheid werd en iedereen dat voelde.

Toen wij, zelf een half uur te laat, voor de eerste keer op de universiteit kwamen, was er alleen een Frans meisje om ons te ontvangen, dat lispelde en haar mooie benen liet zien en later als Michèle bekende dat zij heel verlegen was geweest. Het duurde nogal lang tot er genoeg bestuursleden kwamen opdagen zodat de zitting kon beginnen. Op Michèle en nog een meisje na waren het allen Afrikanen. Over en weer werden vragen gesteld en antwoorden gegeven. Hun vragen waren niet nieuw voor ons: onze studievrijheid, die maakte dat we er vijf maanden tussenuit konden; hoeveel universiteiten we hadden; wie onze reis betaalde en waarom we haar maakten; de politieke positie van Nederland en de Nederlandse studenten; Nieuw-Guinea. Ook daarbij werd het niet echt moeilijk. Over Nieuw-Guinea kon je beter met Afrikanen praten dan met blanken. Als je hun had uitgelegd dat het een uniek koloniaal probleem betrof en dat Nederland er graag vanaf wilde, maakten zij het je doorgaans niet lastig, al bleef het de vraag of zij je geloofden. De blanken geloofden er geen woord van, die dachten dat Nederland over Nieuw-Guinea dezelfde praatjes voor de vaak verkocht als Portugal over Angola. Dat vonden zij niet erg; je kon op hun steun rekenen; maar zij namen het je kwalijk als je doorging met zaken over dat zelfbeschikkingsrecht. Dat hoefde toch niet tegen hen.

Pijnlijk was dat wij op onze beurt niet zoveel te vragen hadden. Naar hun politieke standpunten, ja. Hun probleem was dat zij tegen de regeringspolitiek waren maar tegelijkertijd van de regering subsidie moesten ontvangen om hun unie aan de gang te houden. Als zij zich duidelijk uitspraken zouden zij meteen verboden worden. Ook tegenover ons bleven zij vaag; ze wisten ook niet in welke verhouding wij tot de regering van hun land stonden. Na enige aarzeling kwam er nog uit dat zij tegen associatie van Ivoorkust bij de EEG waren, maar om de verkeerde redenen; zij dachten dat ze dan overstromd zouden worden met industrieproducten die ze zelf nooit zo goedkoop zouden kunnen voortbrengen, en wisten niet dat ze tarieven mochten heffen. Het was weer een klassiek voorbeeld van een op niets gebaseerde grote politieke mond. We gingen er maar niet op in; we hadden elkaar alleen vliegen kunnen afvangen en we wilden het

prettig houden. Ze waren trouwens vooral tegen omdat wij voor waren, maar dat besepte ik pas later.

Voor mijzelf deed de oude keuze zich weer gelden tussen het op een doel gericht interview - dit en dit wil ik weten, verder kan hij het me doen - en het vage uitzien naar een verwante ziel. In het begin van de reis, in Kampala, had ik werkelijk vrienden gemaakt, en daardoor kon ik er later nauwelijks toe komen de mensen met wie ik sprak te beschouwen als informanten, die ik antwoorden moest ontfutselen op een aantal specifieke vragen. Die middag had ik dat natuurlijk toch moeten doen, maar ik kon niet; ik had een hoofd van was en hoe ik ook zocht, geen enkele vraag diende zich aan.

Na afloop van de vergadering vroegen we Michèle om ons een goedkoop restaurant te wijzen en dan maar meteen met ons te eten. Dat we juist haar vroegen kwam omdat zij aardig leek, maar de studenten hebben kunnen denken dat het de ene blanke tegen de andere was. In ieder geval hielden zij zich niet aan hun belofte om ons de volgende dag te komen opzoeken. Ook daarna was het moeilijk om hen te pakken te krijgen; zij woonden over de hele stad verspreid en ons verzoek om in hun goedkope - restaurant te mogen eten, zodat we elkaar daar tenminste zouden kunnen treffen, werd door de ambtenaar die erover ging afgewezen.

Wij waren ondergebracht in een centre culturel. 's Avonds kwamen er dansgroepen oefenen. Urenlang hoorden we dan trommen, een schelle stem die iets riep, schelle stemmen die antwoordden. Ik moet in Abidjan erg moe zijn geweest, want ik ben nooit gaan kijken. De trommen waren best uit te houden, maar van de stemmen, die twee eindeloos herhaalde regels, kreeg ik op den duur genoeg. Het was niet een kwestie van gek worden of zo, maar een moedeloos besef van vreemdheid, dat langzaam overging in onwil, in het verlangen dat ze nu eens hun bek hielden. Het was of de warmte van hun zwetende lichamen in het gebouw bleef hangen. Op de eerste verdieping zaten wij in het geluid en zweetten ook.

De studenten zelf deden er ook niet veel aan. Toen we op een van de laatste avonden op de borrel waren genodigd bij Nederlandse landbouwkundigen en trachtten een paar Afrikaanse

studenten mee te krijgen, bleek dat het bestuur geen enkele ruchtbaarheid aan onze uitnodiging had gegeven. De twee studenten die tenslotte meegingen deden het om een gezicht te redden, niet omdat zij er zin in hadden. Met één van hen heb ik een tijd zitten praten, dat wil zeggen toen het stommetje spelen hinderlijk begon te worden heb ik de ene vraag na de andere op hem afgevuurd. Hij wilde in Frankrijk gaan studeren en er promoveren en dan in Abidjan aan de universiteit colleges komen geven. Op den duur verwachtte hij wel dat er een professoraat voor hem aan vast zat. Hij was eerstejaars. Hij zei dat de tegenstelling stad-platteland in Côte d'Ivoire zo groot was dat het voor studenten, zeker als ze in Frankrijk waren geweest, onmogelijk was om weer terug te keren naar hun dorp. Het was niet een kwestie van schaamte voor een onontwikkelde familie, de afstand was te groot geworden. Over de Fransen zei hij dat zijn land ze voorlopig nodig had en pas geleidelijk zou kunnen beschikken over eigen mensen. Wat de andere Fransen betrof, die een eigen zaak hadden opgezet, als zij wilden blijven moesten zij de nationaliteit van het land maar aannemen, dan zouden zij geen last hebben. Hij hoopte dat zij, gezien het grote aantal petits blancs in Ivoorkust, niet net als in Algerije oorlog zouden gaan voeren.

Tot een evenwichtig gesprek kwam het alleen bij ogenblikken. Meestal moest ik vragen en bleef hij antwoorden, een beetje onderdanig. Het was alsof hij zich ondergeschikt voelde aan een Europeaan; hij had zich diens cultuur nog niet helemaal eigen gemaakt, maar hij was ermee bezig, hij deed zijn best. Ik moest denken aan wat een andere student uit Abidjan een paar dagen eerder tegen een van ons had gezegd: de grootste hinderpaal voor een behoorlijk contact tussen blank en zwart is het minderwaardigheidsgevoel van de Afrikaan. Ik had het nog nergens zo meegemaakt; het was gewoon pijnlijk. Na een uur trekken was ik door mijn vragen heen en zo moe dat ik met onopvallende gebaren een van mijn vriendjes verzoeken moest om het van mij over te nemen.

'Blanken' werden we toch niet helemaal. Daarvoor hadden we langzamerhand teveel gezien en vooral te scherp op onszelf gelet. Het duidelijkst kwam dat tot uiting bij onze ontmoetingen met Michèle, dochter van een wegebouwer, en Hervé, wiens vader opperbevelhebber

van het leger was. We zagen hen vaak, zwommen, aten en dansten met hen en profiteerden van hun gastvrijheid. De betrekkingen waren allerhartelijkst tot op het moment dat zij over hun zwarte landgenoten begonnen te praten. dan geloofden we hen niet meer. Ils ne savent rien; ils ne peuvent que parler, parler. Michèle zong het in alle toonaarden. Haar vader, zei ze, had geprobeerd om behoorlijke voorlieden op te leiden, maar het was op een mislukking uitgelopen. En bij de studenten was het niet anders. Inplaats van te zorgen voor wat betere voorzieningen aan de universiteit, praatten zij alleen over politiek in anti-Franse termen. Misschien dat ze het over tweehonderd jaar zouden kunnen, maar voorlopig nog niet. Michèle was in zoverre eerlijk dat zij deze uitspraken ook deed als er Afrikanen bijstonden. En zij hield van het land. Hervé, een vrij slap mannetje dat zich te week wist om als militair te deugen en daaronder leed, echode de ideeën van zijn vader of nog iemand anders. Hij was bezig Michèle te veroveren en dat zou hem op den duur ook wel lukken, maar zolang wij er waren had hij geen kans. Hij was er vaak bij omdat hij een auto had en op Michèle wilde letten. Hij sprak perfect Amerikaans; als je in het Frans iets tegen hem zei antwoordde hij in het Amerikaans. Een van zijn beste uitspraken was wel

deze: er is maar één wet, die van het machinegeweer. Als zovele Fransen in Afrika sympathiseerde hij met de OAS. Die mensen hadden gelijk; ze hadden er 300 jaar gewoond, alles wat er was hadden zij zelf opgebouwd, en het sprak vanzelf dat zij zich niet vermengd hadden met hun Arabische burens die niets konden. Enzovoorts. Het was onbegonnen werk om hem aan te vallen, hij verklaarde ons onbevoegd tot spreken. Een keer heb ik hem flink bij zijn staart gehad. We hadden bij hem thuis wat zitten drinken, en het had opmerkingen geregd over de domme cultuurloze Afrikaan. Toen we weggingen zag ik een van die koperen acrobatjes staan, die met een lange gebogen staaf in hun handen op een platformpje balanceren en er niet afvallen. Ik had zoiets al eens in Kameroen gezien en vroeg hem poeslief of ze soms in Frankrijk werden gemaakt. Hij kon geen woord uitbrengen en was blij toen Michèle hem te hulp kwam door te zeggen, dat zo'n acrobatje iets uit het stenen tijdperk was. Hervé bracht ons in zijn auto weg, reed als iemand die weet dat ze hem toch niets kunnen maken omdat hij de zoon van zijn vader is, en sloeg me over bij het handengeven.

Vanaf het terras van Hervé's huis de tuin inkijkend, de warme nacht in, zei Michèle: mon pays.

Hij maakte mij zwart

Soms is het niet genoeg een waarheid te begrijpen en moet je haar beleven en opnieuw ontdekken. Dat gebeurde me met Emile. Ik had me aan tafel grenzeloos aan hem geërgerd want hij had zich teveel opgeschept en net

gedaan of hij niet zag dat wij het met veel kleinere porties moesten doen. Ik had geen woord met hem gewisseld. Ook op de trap buiten de eetzaal, voor de studenten aan de universiteit van Dakar de plek om uit te buiken, een

sigaret op te steken en de lucifer als tandenstoker te gebruiken, bleef ik er alleen uit een soort beleefde traagheid bijstaan. Het gesprek ging over de Fransen die in Senegal nog vele sleutelposities bezetten.

Ik ergerde me aan het dogmatisch linkse ge-
daas van Emile, en was blij met de vraag die
een van ons hem stelde: wie moet het doen als
de Fransen morgen aan de dag vertrekken?
Emile antwoordde dat er genoeg Afrikanen
waren, maar dat geloofden we niet helmaal.
(Van verschillende kanten hoorde ik later dat
Senegal inderdaad een van de weinige Afrikaan-
se landen is dat over een flink aantal ontwik-
kelde mensen beschikt).

Toen ik tenslotte naar mijn kamer wilde bleek
Emile in hetzelfde gebouw te wonen en liep met
me op. Hij bleek zelfs een kamer naast de mijne
te hebben. En ergens, op de trap of voor de deur
van mijn kamer, veranderde er plotseling iets
in onze betrekking, ontstond er een intimiteit
die het ons mogelijk maakte alles te zeggen wat
we op het hart hadden.

Op zijn kamer hebben we toen twee uur zeer
emotioneel gepraat, ik rokend op een stoel,
hij in T-shirt en zwembroek op zijn bed liggend
of onhandig in de weer met theezetten, kopjes
wassen en inschenken. Het was als een gesprek
tussen vrienden die elkaar harde waarheden zeg-
gen en af en toe de huid volschelden en tegelijk
weten dat elke waarheid, elk scheldwoord, eigen-
lijk een hand is op de schouder van de ander.

Emile kwam uit een rijke en aanzienlijke Hai-
tiaanse familie waarmee hij in onmin leefde
en waarvan hij alleen zoveel geld accepteerde
als hij nodig had om in Dakar medicijnen te
kunnen studeren en in leven te blijven. Hij
was links maar geen communist, had grote
bewondering voor Castro, en verzekerde me
dat er vroeg of laat op Haïti een revolutie zou
komen. Ook op zijn eiland waren de beste
gronden in handen van buitenlandse cultuur-
maatschappijen, die niet bereid waren om er
afstand van te doen en er daarom uitgegooid
moesten worden.

Vele van zijn meningen waren aanvechtbaar
en soms ook weerlegbaar, maar daar ging het
die middag niet om. Het ging om de emotie,
om het feit dat hij eindelijk tegen een blanke
kon zeggen wat hij wilde en dat die blanke luisterde.
Hij stotterde en dat werd er niet beter
op als hij zich opwond. Soms kwam hij er niet

uit en maakte een zin af door zijn vuist te
ballen en machteloos te kreunen, alsof hij er
zeker van was dat ik hem toch niet begrijpen
zou. Na twee uur waren we allebei leeg en
doodmoe.

Ik geloof dat ik toch wel begrepen heb wat
hij zei. Ik wist het trouwens al voor hij erover
sprak, maar weten alleen is soms niet genoeg.
Stotterend en met een van verkoudheid dichte
neus dwong hij mij zijn eiland en zijn land van
herkomst, Afrika, en ook zijn ras een paar
uur door zijn ogen te zien; hij liet mij zwart
zijn en uit Haïti komen en in Dakar studeren
onder Franse professoren. Plotseling was het me
glashelder dat er een revolutie moest komen.
Het was alsof ik aan den lijve voelde dat er in
Afrika, en overal waar de sociale verhoudingen
tussen klassen of stammen of kasten bevroren
waren, een ontzaglijke schok nodig was om de
massa weer in beweging te krijgen.

Zonder die beweging die alle verhoudingen
weer op losse schroeven moest zetten was er
geen ontwikkeling mogelijk. Tot in het kleinste
dorp moesten de mensen met verbazing en
vrees tot de ontdekking komen niet alleen dat
er iets veranderen moest maar dat zij daar zelf
veel aan konden doen, dat zij zelf konden ver-
anderen. Het was niet de marxistische leervast-
heid van de leiders die het tempo en de hevig-
heid van de revolutie bepaalde, maar de mate
van onbeweeglijkheid van de massa, de hoogte
van haar slaapdrempel.

Emile deed ook nog iets anders. Hij maakte
me zwart, of liever, hij maakte me net zo kleur-
bewust als hijzelf was. Maanden eerder, in Oe-
ganda, had een Rhodesiaanse negerstudent me
lachend verteld over de discriminatie in zijn
land, de pasjes, de bordjes met verboden toe-
gang, de razzia's en huiszoekingen van de poli-
tie om vier uur 's morgens als iedereen nog
sliep, en ik was doldriftig geworden. Maar dit
was iets anders. Emile had het over het leed,
de minachting, de eindeloze kleine vernede-
ringen waaraan een heel ras had blootgestaan
en nog blootstond omdat het een andere cultuur
had. Hij huilde bijna, met een geluid dat tussen
woede en berusting in lag.

Ik voelde een ogenblik dat hij zelfs gevaar liep
aan die stand van zaken te wennen, haar als
normaal te gaan beschouwen. De wetenschap
dat er niet gesproken kan worden over supe-
rieure en inferieure culturen was hem niet meer

genoeg. Hij had er niets aan te weten dat hij beter danste dan ik, gastvrijer was, gemakkelijker en warmer met mensen omging. Hij wilde bewijzen dat hij net als de blanke een machine kon uitvinden, een filosofisch systeem kon opbouwen, een hartoperatie kon uitvoeren. Hij wilde vertellen dat zijn jongere broertje op een technische school in de Verenigde Staten de eerste van de klas was.

Hij wilde dat ik geloofde dat hij kon wat ik kon, dat hij kon leren wat ik kon leren. Toen bleek dat ik dat geloofde, gingen we een stap verder.

Hij had er zijn afkeuring over uitgesproken dat Leopold Senghor, de president van Senegal, een Française had getrouwd. Ik beschuldigde hem van racisme.

Ja, zei hij, ik ben racist. Als de eerste burger van een Afrikaans land een blanke vrouw heeft is het alsof hij te kennen geeft dat hij bij zijn eigen ras niet terecht kan. En, schreeuwde hij bijna, dat is niet waar. Er zijn negerinnen die net zoveel waard zijn als welke blanke vrouw ook.

Toen ik ook dat beaamde vroeg hij mij recht op de man af of mijn familie me met een negering zou laten thuiskomen. Nee, want ik ben getrouwd. Anders wel. Hij geloofde me maar half, maar we zaten er zo diep in dat we nu niet meer op konden houden. Hij vroeg dus of ik mijn zuster met een neger zou laten trouwen. Ja, maar... en bij dat maar begon hij schamper te lachen en was het mijn beurt om een beetje te schreeuwen, om het in zijn dikke hoofd te krijgen dat zij niet in een hut van stro kon wonen, niet één van de zoveel echtgenoten kon zijn, dat er culturele verschillen konden zijn te groot om te overbruggen.

Ik kreeg het erin, maar hij had inmiddels ook goed duidelijk gemaakt wat hij bedoelde. Hij wilde aan mij merken dat hij een mens was als ik. Iedere Senegalees, zei hij nog, heeft gehoord van die Engelse dame die publiekelijk rouwde om het hondje Laika, terwijl er hier in Senegal kinderen sterven aan een domme ziekte die best te genezen zou zijn als er geld was voor medicijnen.

En: als je hier in de flat 's avonds luistert hoor je altijd wel een student op een gitaar spelen. Tien tegen een zingt hij dan ook een lied dat Minuit heet en dat een elegie is voor zestig Senegalese soldaten die na de oorlog in de buurt

van Dakar door de Fransen zijn terechtgesteld, nadat zij in de oorlog voor diezelfde Fransen hadden gevochten.

Of het waar is doet er niet toe, men denkt dat het waar is. Het gaat erom, dat tegenover een lied als Minuit verstandelijkheden in de trant van 'als de Fransen weglopen hebben jullie geen mensen genoeg om enz.' niets meer betekenen.

Omdat ik dat begrepen had en niet meer gelijk wilde hebben, luisterde hij ook naar mij. Niet dat ik er van mijn kant in slaagde hem een ogenblik blank te laten zijn, dat wil zeggen zich onbewust van zijn kleur, zich onbewust van het feit dat die kleur misschien iets betekent. Maar hij hoorde wat ik zei: dat zijn preoccupatie met kleur, zijn racisme-à-invers, als reactie misschien onvermijdelijk en gezond, ook gevaarlijk was, want als ook hij zo dom werd om voor een pigment te willen vechten werd er zeker voor gevochten en voor gemoord. Dat hij in zijn reactie ook zover ging dat hij precies hetzelfde van zichzelf vergde als de blanke van hem verlangde, namelijk dat hij uitblonk in een cultuur die niet de zijne was en die hij zich, ook al had hij er alle mogelijkheden voor, niet helemaal eigen kon maken zonder zichzelf te schaden.

En dat hij pas na die reactie, als zijn kleur er niet meer toe deed en zijn handigheid in het repareren van een motorfiets ook niet, werkelijk beginnen zou een eigen cultuur te scheppen.

Ook het feit echter dat hij rustig luisterde naar wat hem twee uur eerder alleen maar boos gemaakt zou hebben was opmerkelijk. Ik had iets dergelijks - een gesprek dat pas op gang komt als gebleken is dat ik luisteren wil, niet naar de sigarenwinkelier wiens gezeur over het weer ik uit beleefdheid verdraag, maar naar een mens die zich blootgeeft en niet wil dat zijn kwetsbaarheid misbruikt wordt - al veel vaker meegemaakt in Afrika, maar nooit kunnen aangeven waarom het zo moeilijk was om die condities te scheppen.

Nu, na Emile, geloof ik dat het dit is: de ander zegt sommige dingen niet omdat hij ze meent of omdat hij ze zo belangrijk vindt, maar omdat hij je op stang wil jagen, omdat hij precies wil weten waar je staat voordat hij gaat zeggen wat hij wèl denkt. Als je je inderdaad op stang laat jagen en probeert aan te tonen

dat hij baarljke nonsens uitkraamt, komt het niet eens tot een gesprek, al doen we beiden onze mond open en dicht, want hij zal verzwijgen wat hij eigenlijk had willen zeggen.

Het is vaak een dubbeltje op zijn kant, zo'n ontmoeting, want de verleiding om erop in te gaan en logisch uiteen te zetten waarom hij zijn

mening moet herzien, is groot. Ook in dit geval had het niet veel gescheeld of het hele gesprek had niet plaatsgevonden, en dan was ik Emile voor een domme, marxistische Afrikaan blijven houden, en hij mij voor een blanke, dat wil zeggen iemand die zich te goed acht voor een zwarte wereld.

III INFORMATIEF GEDEELTE

Geschiedenis en staatsvorm

Alvorens iets over geschiedenis en staatsvorm van ieder der door ons bezochte landen apart te vertellen, enkele algemene opmerkingen.

Bij de waardering van de verschillende staatsvormen moet men zich niet laten verleiden om een vergelijking te maken met ons eigen Nederlandse democratische stelsel, daar de omstandigheden totaal verschillend zijn.

Dictators staan bij ons in West-Europa niet hoog aangeschreven en daarom hebben we de neiging ook over dergelijke figuren in Afrika geringschattend te oordelen. Toch kan het voor de snelle opbouw van een onontwikkeld land heel wel dienstig zijn, dat dit land tijdelijk zeer centraal geregeerd wordt. In Europa kunnen wij het ons permitteren om in een parlement uitgebreid te debatteren over bepaalde onderwerpen en is een compromis oplossing vaak aanvaardbaar.

In Afrika, met zijn pas gevormde staten met vaak kunstmatige grenzen, waar tientallen stammen leven die vaak volkomen tegengestelde ideeën hebben en elkaar meestal niet even vriendelijk gezind zijn, is dit anders. De oorspronkelijke kolonisatoren hebben wel getracht een democratisch stelsel naar Europees voorbeeld te creëren maar in vele gevallen bleek binnen enkele jaren, dat deze opzet mislukte en dat één partij de leiding in handen nam met middelen die niet altijd in de constitutie verankerd lagen.

Hoewel er ernstige kritiek geleverd kan worden op dergelijke regeringen en vooral de studenten die wij ontmoet hebben hierin vóór gaan, ziet men toch dat deze landen in ontwikkeling vooruit gaan. In de vroegere Franse gebieden is het volkomen normaal dat de partij die bij de verkiezing de overwinning behaalt, alle zetels in de Assemblée inneemt en dat haar lei-

der tevens president wordt met grote bevoegdheden, die enigszins te vergelijken zijn met die van de Gaulle in de vijfde republiek. Van de door ons bezochte vroegere Engelse gebieden, kan men alleen in Nigeria spreken van een democratie naar Westerse maatstaven.

De macht van de regeringen wordt ook verklaard door de volgende feiten. De overheid is als organisatie dikwijls verder ontwikkeld dan de private sector, omdat zij een nalatenschap is van de Westerse koloniale mogendheden en bovendien verhoudingsgewijs veel kundige mensen aan zich gebonden heeft. Grote investeringen die nodig zijn in deze landen moeten geschieden door de Staat daar het particulieren aan middelen ontbreekt en deze met kleine bedrijven niet kunnen concurreren tegen westerse import. De Staat is het meest geschikt de economische planning in deze gebieden te verrichten.

Ten slotte nog iets over de verschillende groeperingen van landen in Afrika.

In december 1960 werd in Brazzaville een conferentie van 12 Frans-sprekende landen gehouden: Tsjaad, Kameroen, Centraal Afr. Republiek, vroeger Frans Kongo, Ivoorkust, Dahomey, Gabon, Opper Volta, Madagaskar, Mauretanië, Niger en Senegal waren hier vertegenwoordigd, terwijl Togo een waarnemer zond en Mali niet verscheen. Guinée was niet uitgenodigd. Hier werden problemen als Kongo, Algerije en Mauretanië besproken maar tevens economische samenwerking in Afrika en met Europa. Uit deze conferentie bleek een nauwe samengang tussen de 12 staten. Zij lieten zich gematigd uit en toonden zich zeker niet anti-Westers.

In januari 1961 werd op initiatief van de koning van Marokko in Casablanca een conferentie gehouden waaraan behalve Marokko deel-

namen: de Ver. Arabische Republiek, Libië, Ghana, Mali en Guinée. Ferhat Abbas van de Algerijnse regering in ballingschap was hier eregast. Deze groep toonde zich veel radicaler en anti-Westers. Ieder der landen probeerde zoveel mogelijk eigen doeleinden te bereiken. Marokko legden nadruk op zijn aanspraken op Mauretanië, Ghana op Togo. Ook bleek duidelijk een tegenstelling tussen Arabisch en zwart Afrika ten opzichte van Israël. Ghana en Mali ontvangen technische en financiële steun uit dit land en wensen de samenwerking te continueren.

In mei 1961 volgde de conferentie van Monrovia. Oorspronkelijk was deze conferentie bedoeld voor alle onafhankelijke Afrikaanse landen, maar op het laatste ogenblik liet de Casablanca-groep verstek gaan. Aanwezig waren 20 landen: de Brazzaville-groep en Liberia, Nigeria, Sierra Leone, Ethiopië, Libië, Somalia, Tunesië en Togo. Op deze conferentie, die overeenkomst vertoonde met die van Brazzaville, werd o.a. besloten tot niet-inmenging in elkaanders binnenlandse aangelegenheden en werd een gemeenschappelijke U.N.O. politiek uitgestippeld. Voor het eerst kwamen op eigen initiatief Engels- en Franssprekende Afrikaanse staten bijeen, die besloten tot economische samenwerking.

In januari 1962, tijdens ons verblijf in Nigeria, werd in de hoofdstad Lagos een conferentie gehouden, die als een vervolg van de zo even genoemde beschouwd kan worden. Wederom was getracht alle Afrikaanse staten bijeen te krijgen maar weer viel de Casablanca-groep af, zogenaamd omdat de Algerijnse regering in ballingschap niet uitgenodigd was.

Verder hebben Ghana, Mali en Guinée zich in december 1960 tot een unie verbonden en werken Dahomey, Ivoorkust, Opper Volta en Niger samen in een 'entente'.

SOEDAN (80 maal Nederland, 12 miljoen inwoners)

Soedan, in oppervlakte het grootste land van Afrika heeft een gemengd Arabisch-negroïde bevolking. Het moderne Soedan is onafhankelijk geworden op 1 januari 1956. Vanaf 1500 v.C. zijn grote delen van de huidige Soedan beheerst door Egypte of beheersten Soedanese koningen gebieden van Egypte. Deze rijken lagen altijd rond de Nijl. Bij Merowe en Napata,

hoofdsteden van vroegere rijken, heeft men tempels en pyramiden gevonden.

Van 540 tot 1500 hebben Christelijke (koptische) koningen in dit gebied geregeerd. Uit deze periode is alleen de Nubische taal, gesproken in Dongola en Wadi-Halfa, overgebleven. Van 1500 tot 1821 spreekt men van het Fung-Sultanaat. Men vermoedt, dat de Fung uit Ethiopië stammen. Zij kwamen tot een losse confederatie met de nomadische Arabische stammen, die langzamerhand de Christelijke rijken langs de Nijl hadden vernietigd. Dit is de oorzaak van de typische vermenging van Arabische en Afrikaanse rassen. Deze Arabieren brachten ook de Islam. Door onderlinge onenigheid was deze Fung-federatie een gemakkelijke prooi in 1821 voor Mohammed Ali, een in Macedonië geboren Turk, die ook Egypte al onder controle had. Zijn sterk centralistische wijze van regeren kwam Soedan ten goede. Maar toen na zijn dood in 1849 onder corrupte regeringen de slavenhandel opbloeiende, ging Europa zich met dit land bemoeien. De onkreukbare Engelse generaal Gordon trachtte met Egyptische troepen de orde te herstellen en had enig succes. Een sterk godsdienstig nationalistische beweging onder de Mahdi veroverde in 1885 Khartoem en dit betekende het einde van de Turks-Egyptische heerschappij. Gordon werd vermoord.

In 1899 werd de Soedan door Brits-Egyptische troepen onder Lord Kitchener bezet. Tot eind 1955 was Soedan een Anglo-Egyptisch condominium, waarin Engeland de boventoon voerde. In deze periode kwamen langzamerhand Soedanezen op de binnenlandse bestuursfuncties. In 1952 vond in Egypte een militaire revolutie plaats, waarbij generaal Naguib president werd. De bestaande Soedanese politieke partijen, generaal Naguib en het Engelse gouvernement kwamen tot overeenstemming dat Soedan binnen 3 jaar vanaf januari 1954 over haar eigen toekomst mocht beslissen: onafhankelijkheid of aansluiting bij Egypte. Onder internationaal toezicht werd in februari 1953 een Soedanees parlement gekozen, dat zich in december 1955 unaniem uitsprak voor volledige onafhankelijkheid.

In dit enorme land met zijn grote verscheidenheid in bevolking, zijn verschillende godsdiensten en zijn diverse stadia van ontwikkeling was het moeilijk een stabiele democratische regering te vormen. Dit maakte de kans op in-

grijpen van Egypte, dat nog steeds grote banden met Soedan voelt, groter. Met toestemming van Abdallah Khalil, de eerste premier, namen op 17 november 1958 een aantal hoofdofficieren van het Soedanese leger de regering over. Het parlement werd naar huis gezonden. Onder leiding van generaal Abboud werd een regering met dictatoriale bevoegdheden gevormd. Hoewel verschillende politieke tegenstanders geïnterneerd zijn, wordt door het leger toch over het algemeen op gematigde wijze gebruik gemaakt van haar macht. Alleen de ongeveer 4 miljoen vaak Christelijke negers uit het Zuiden, die door de Engelsen apart bestuurd werden, voelen zich bij hun Arabische landgenoten ten achter gesteld. De welvaart in het land is langzaam gestegen en in de loop der jaren heeft dit regime van geleide democratie zich gestabiliseerd.

NIGERIA (28 maal Nederland, 35 miljoen inwoners)

Hoewel de Nigeriaanse bevolking overwegend negroïde trekken vertoont, bestaat zij uit minstens 150 verschillende stammen en talen. In het noorden vindt men voornamelijk Moslims. In het oosten en westen heeft de Christelijke kerk grote invloed. Animistische groeperingen leven over geheel Nigeria verspreid. In het noorden regeren sinds lange tijd autocratische emirs die tot nu toe weinig van hun macht verloren hebben. Het oosten en westen zijn door hun contact met Westerse ontdekkingsreizigers, missionarissen en kooplieden veel verder in hun ontwikkeling.

Nigeria is met 35 miljoen het dichtst bevolkte land van Afrika. Het werd in oktober 1960 onafhankelijk en vormt nu een federatie bestaande uit 3 gebieden. In het noorden overheeft de Hausa-stam. De Northern People's Congress is hier de voornaamste politieke partij met Sir Ahmadu Bello, de Sardauna van Sokoto, als leider en premier. In het westen vindt men de Yoruba en is de Action Group als partij oppermachtig. Haar leider is Chief Awolowo. In het huidige federale parlement vormt zij de oppositie. Ten slotte overheersen in het oosten de Ibo's en hun National Council for Nigeria and the Cameroons. In deze partij was de huidige gouverneur-generaal Dr. Azikiwe de machtige man. Nu is Dr. Michael Okpara hem als leider en premier opgevolgd.

Nigeria is het enige van de door ons bezochte landen, dat als bestuursvorm een Westerse democratie heeft gekozen. Er is een vrije pers, die in ruime mate kritiek kan uiten. Het land voert een neutralistische politiek, hetgeen tijdens ons bezoek onderstreept werd door de verbreking van het Anglo-Nigeriaanse defensiepact. Tenslotte is het lid van de Monrovia-groep.

DAHOMY (3 maal Nederland, 2,5 miljoen inwoners)

Dahomey is een arm land met weinig natuurlijke hulpbronnen. Het is economisch zeer afhankelijk van Frankrijk. In 1957 werd het een zelf bestuurd gebied met M.S.M. Apilly als regeringsleider. In 1958 werd het lid van de Franse Communauté.

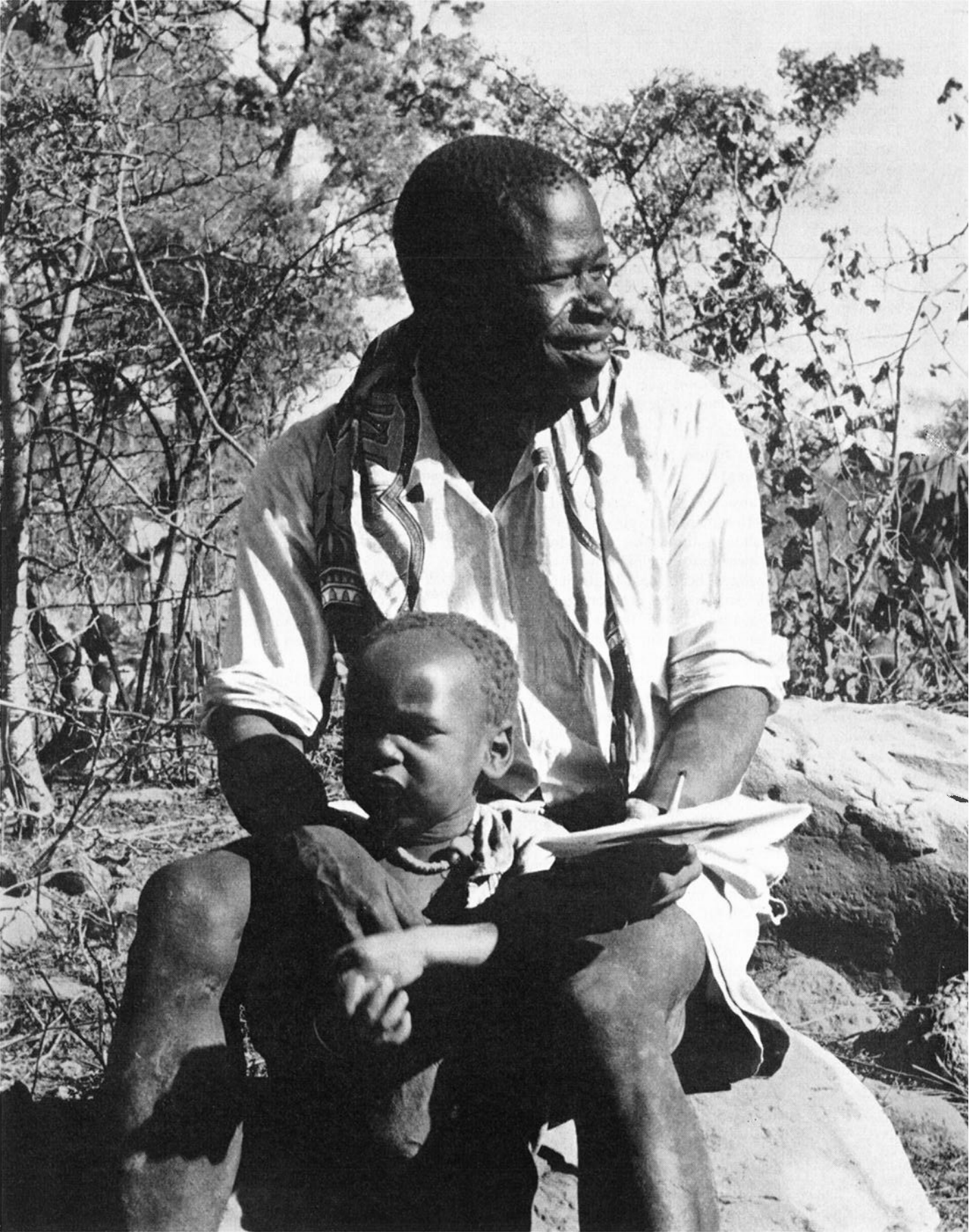
Bij de verkiezingen van 1959 verloor Appily zijn meerderheid en werd Hubert Maga premier. Nadat Dahomey in 1960 een onafhankelijke republiek geworden was, werd Maga president met vrij grote macht. Hij is tevens leider van de Parti Dahomien de l'Unité die in de Assemblée alle 60 zetels bezet.

TOGO (ongeveer 1,5 maal Nederland, 1,5 miljoen inwoners)

Portugese handelslieden, die vanaf de vijftiende eeuw Togo bezochten, hebben een stempel op dit land gedrukt.

In 1880 kwam het onder Duits koloniaal bewind. De Duitsers trachtten er een model-kolonie van te maken, maar gedurende de eerste wereldoorlog landden er Britse en Franse troepen. Na de oorlog werd het een mandaatgebied van de Volkenbond; administratief werd het in tweeën gedeeld: een Engels gedeelte, dat met Gold Coast werd geadministreerd, en een Frans gedeelte, dat aan Dahomey grensde. In 1956 stemde het Britse gedeelte voor integratie met Ghana, terwijl in 1957 het Franse Togoland zelfbestuur kreeg.

De heersende stam, de Ewes, strijdt voor hereniging. President Nkrumah van Ghana is altijd van mening geweest, dat hereniging het best kon geschieden door volledige integratie van geheel Togo bij Ghana, maar Sylvanus Olympio †, de president van het sinds april 1960 onafhankelijke Franssprekende Togoland, is een fel tegenstander van deze wijze van hereniging. Hierdoor leven Ghana en Togo op gespannen voet.

Hoewel Togo één van de kleinste landen van Afrika is, tracht Olympio van Togo een land te maken, dat niet alleen in naam onafhankelijk is. In 1960 lukte het Olympio zonder Franse steun de handelsbalans in evenwicht te houden. Hij regeert evenals Maga in Dahomey met vrij grote bevoegdheden. De 46 leden van de Assemblée zijn allen lid van zijn Comité d'Unité Togolaise.

Togo is lid van de Monrovia-groep.

TSJAAD (40 maal Nederland, 2,6 miljoen inwoners)

Tsjaad is een dun bevolkt woestijnachtig land, volledig van de zee afgesloten. In de tweede wereldoorlog was het één van de eerste Franse kolonies, die zich achter De Gaulle schaarde. Door de lange en slechte verbindingen en door het feit dat in het land geen mineralen gevonden worden, is het gebied achtergebleven. In 1957 kreeg het zijn eerste gekozen gouvernement onder leiding van een Westindiër, Monsieur Gabriel Lisette.

In 1958 werd Tsjaad een zelfbesturend lid van de Communauté. Enige tijd later werd Lisette vervangen door de Tsjadees Francois Tombalbaye. In 1960 werd Tsjaad een onafhankelijke republiek. Economisch blijft het sterk afhankelijk van Frankrijk. Het heeft verder nauwe banden met Gabon, Centraal Afr. Republiek en vroeger Frans Kongo. Het is één van de intiatiefnemers van de Brazzaville- en Monrovia-groep.

GHANA (7 maal Nederland, 6,6 miljoen inwoners)

Ook Ghana heeft vele invloeden van buitenaf ondergaan. In 1471 landden de eerste Portugezen bij Elmina. Er ontwikkelde zich een bloeiende handel: eerst in goud en ivoor, later in slaven. Fransen en Hollanders verdreven de Portugezen. Pas in 1870 lieten de Hollanders Goudkust aan de Engelsen, om in Celebes en Atjeh de vrije hand te hebben. Men vindt nu nog langs de kust oude forten met Hollandse namen en opschriften.

Aanvankelijk hielden de Engelsen ook alleen deze versterkte forten bezet. Landinwaarts hadden sinds 1800 de Ashanti-stammen de macht geconsolideerd en men respecteerde elkaar min

of meer. Kleine schermutselingen, die in het binnenland bijna alle door de Ashanti gewonnen werden, culmineerden in een laatste groot gevecht in 1874, dat door de Britten gewonnen werd. De Ashanti-hoofdstad Kumasi werd in brand gestoken. In 1901 werd Ashanti een Britse kolonie. Aanvankelijk verliep de ontwikkeling voorspoedig. Cacao en goudexport brachten een welvaart, die in Afrika weinig is geëvenaard. Maar deze economische groei bracht ook een verandering teweeg in het traditionele stamverband. De steden groeiden, de macht van de stamhoofden werd minder. Vooral na de tweede wereldoorlog werd dit duidelijk. De vakbonden kregen betekenis en er gingen zich politieke partijen vormen. In 1947 vormde zich de United Gold Coast Convention met als eerste doel het vervangen van de traditionele stamhoofden in de door de Engelsen opgezette wetgevende raad door burgers die een universitaire opleiding hadden genoten. De volgende jaren kenmerkten zich door grote politieke spanningen. Men begon om zelfbestuur te vragen. In 1949 vormde zich uit een jeugdorganisatie van de United Gold Coast Convention een nieuwe radicalere partij: de Convention People's Party, geleid door Kwame Nkrumah. In 1950 werd Nkrumah gevangen gezet, daar hij had aangezet tot een burgerlijke ongehoorzaamheidscampagne om snellere constitutionele veranderingen te bewerkstelligen. In februari 1951 werden voor het eerst verkiezingen gehouden en behaalde Nkrumah's partij een duidelijke overwinning. Nkrumah werd vrijgelaten en enige tijd later werd hij premier. Ook in de verkiezingen van 1954 won de C.P.P. met ruime meerderheid. Toen de regering echter in het volgende jaar de cacao-prijs fixeerde om inflatie tegen te gaan, had dit grote consequenties. Er vormde zich een nationale bevrijdingsbeweging onder leiding van Dr. K. A. Busia. Iedereen die bezwaren had tegen de C.P.P. verenigde zich in deze beweging. Men verlangde een federatie en er deden zich politieke botsingen voor. Hierdoor werd de onafhankelijkheid van Ghana uitgesteld tot 6 maart 1957.

In de volgende jaren consolideerde Nkrumah zijn macht. Hij deed veel voor de ontwikkeling van zijn land. Er kwamen wegen, hospitalen en scholen. Oppositie dulde hij niet: politieke tegenstanders kwamen in de gevangenis terecht.

In april 1960 werd na een plebisciet besloten van Ghana een republiek te maken. Nkrumah werd de eerste president. In Westerse ogen heeft hij bijna dictatoriale volmachten. Nkrumah is een voorstander van het pan-Afikanisme. Hij accepteert hulp van West en Oost en gaat duidelijk een eigen weg.

KAMEROEN (14 maal Nederland, 3,2 miljoen inwoners)

In 1884 werd Kameroen door de Duitsers gekoloniseerd. In 1921 werd het een mandaatgebied van de Volkenbond. De Fransen bestuurden tot 1960 het tamelijk dicht bevolkte Zuid-Kameroen en de Engelsen het noordelijke en zuidwestelijke gebied. In februari 1961 werd onder auspiciën van de U.N. een plebisciet gehouden. Brits Noord-Kameroen verkoos toen integratie met Noord-Nigeria, Brits Zuid-Kameroen verbond zich met de sinds 1 januari 1960 onafhankelijke Frans sprekende republiek Kameroen.

In 1957 kreeg Frans Kameroen zijn eerste inheemse premier: André M'Bida. De volgende jaren kenmerkten zich door grote politieke strijd tussen de verschillende partijen. Op het ogenblik heeft Kameroen een constitutie die lijkt op de Franse Vijfde Republiek. Ahmadou Abidjo is president. Het land is geen lid van de Franse Communauté maar onderhoudt wel nauwe banden met Frankrijk.

MALI (ongeveer 37 maal Nederland, 4,3 miljoen inwoners)

Mali, vroeger genaamd Frans Soedan, is een groot woestijnachtig gebied, door de Fransen vanuit Senegal veroverd. In 1958 werd het een zelfbesturende republiek binnen de Franse Communauté. Mali heeft altijd naar federatie in West-Afrika gestreefd. Na eerst plannen in deze richting gemaakt te hebben met Senegal, Opper Volta en Dahomey, verbond het zich ten slotte alleen met Senegal in de Mali Federatie. In juni 1960 verkreeg deze federatie volledige onafhankelijkheid binnen de Communauté. Maar reeds 3 maanden later bleek dat de leiders van beide landen verschillende ideeën hadden en slecht konden samenwerken. Soedan zocht een radicalere oplossing voor zijn binnenlandse problemen en vormde een eigen republiek onder de naam Mali. De partij, op Russische leest geschoeid, is er almachtig. Het land zocht

steun bij Frankrijk, Rusland en Tsjecho-Slowakije en sloot in december 1960 een unie met Guinée en Ghana. Een maand later hielp het de Casablanca-groep mede oprichten. Mobibo Keita is president.

IVOORKUST (10 maal Nederland, 3,2 miljoen inwoners, 25.000 Europeanen)

Terwijl dit gebied bij het begin van de twintigste eeuw grote weerstand bood aan de Franse kolonisten, is het land nu bijzonder Fransgezind. Het heeft als Franse kolonie altijd een grote Franse steun gehad. Abidjan is één van de modernste steden van West-Afrika.

In 1946 richtte Felix Houphouët-Boigny de eerste politieke partij in dit gebied op: de Parti Démocratique de Côte d'Ivoire.

Van 1956 tot 1960 was Houphouët-Boigny in verschillende Franse regeringen minister van gezondheid. In 1959 werd hij premier van Ivoorkust en reorganiseerde hij de economische en politieke structuur van zijn land. In 1960, na de onafhankelijkheid van Ivoorkust, werd hij tot president gekozen. Hij is één van de oprichters van de Brazzaville-groep, die oorspronkelijk getracht heeft te interveniëren tussen Frankrijk en Algerije.

In 1961 was Ivoorkust ook een van de initiatiefnemers van de Monrovia-groep. Het betrekkelijk welvarende land is nog steeds nauw verbonden met Frankrijk.

SENEGAL (6 maal Nederland, 2,2 miljoen inwoners)

Senegal is de oudste Franse kolonie in Afrika. Reeds in 1848 was dit gebied in het Franse parlement vertegenwoordigd. Vanuit Dakar werden de 8 Franse Westafrikaanse kolonies bestuurd.

Afrikaanse leiders hebben geprobeerd in 1957-58 een onafhankelijke Westafrikaanse federatie te vormen met Dakar als hoofdstad. Dit mislukte. De Mali Federatie was in 1960 hetzelfde lot beschoren.

Senegal is een land met een gematigde Fransgezinde regering. Het heeft de Brazzaville- en Monrovia-groep mede opgericht. Sinds 1960 is het een onafhankelijke republiek binnen de Communauté. De president Leopold Sedar Senghor trouwde een blanke Franse vrouw en is zeer Fransgezind.

De bezochte universiteiten

Eigenlijk was geen universiteit dezelfde, niet in sfeer, niet in bouwstijl, noch in maatschappelijke functie; zelfs de studenten verschilden binnen de universiteiten van een land belangrijk.

De concentratie van universiteitsgebouwen en de huisvesting van staf en studenten op één terrein (de zg. 'campus', vaak op enige kilometers afstand van de stad gelegen) doet deze universiteiten sterk verschillen van de Nederlandse. Als eilanden van luxe en rijkdom staan zij in het landschap van de minder ontwikkelde staat. Het grote verschil tussen het leven in de omringende maatschappij en dat op de 'campus' spruit onder meer voort uit de relatieve maatschappelijke afzondering, die in de aard van het 'campus'-systeem nu eenmaal opgesloten ligt.

Tot voor kort waren vrijwel alle universitaire gevormden in Afrika Europeanen, personen die minstens 50% meer moesten verdienen, wilden ze in Afrika gaan werken. In een continent waar harde radicale tegenstellingen zich tot in het heden voortzetten is het duidelijk dat door de Afrikanen 'equal pay for equal work' wordt opgeëist. De zeer geringe scholing van de Afrikaanse arbeider en de slechte organisatie der produktie maken dat het arbeidersinkomen buitengewoon laag is. Na zes jaren middelbare school en drie à vier jaren universitaire studie is de Afrikaan evenwel verzekerd van een salaris dat minstens 10 keer zo hoog ligt als dat van de gemiddelde arbeider. In Nederlandse verhoudingen heeft men dus meteen een topsalaris.

Het is duidelijk dat de financiële beloning en maatschappelijke waardering nauw met elkaar zijn verbonden. Wanneer hier nog de nationale trots bijgevoegd wordt, die voortspruit uit het feit dat een Afrikaan de baan van de blanke 'Uebermensch' overneemt, dan is het duidelijk

dat een student met dit vooruitzicht zich elite voelt. Als student is men belangrijk, wenst men met égard behandeld te worden. Niet zelden bleek de verhouding tussen studenten en universitaire personeel gespannen, doordat de lagere staf de studenten met onvoldoende respect behandelde. De recente dekolonialisatie van de landen die we bezochten maakt, dat op zeer korte termijn belangrijke overheidsposities door Afrikanen moesten worden ingenomen. De weinige aandacht die aan de hogere scholing van Afrikanen was besteed en de vermeende intellectuele inferioriteit van de Afrikaan t.o.v. de blanke, waardoor slechts weinig Afrikanen onder het koloniale bewind belangrijke ambten vervulden, hebben gemaakt dat vele, weinig geschoolde en weinig ervaren Afrikanen topposities zijn gaan bekleden in hun land. Het besef een scholing te ontvangen, welke superieur is aan die van menig overheidsambtenaar, geeft de Afrikaanse studenten het gevoel van enorme belangrijkheid. Men is ervan overtuigd dat het reeds tijdens de studie nodig is het werk van overheidsdienaren te verbeteren. Zo rekenen veel studenten het tot hun plicht de sprookjes die door de politieke leiders aan de kiezers worden verkocht als zodanig te kenmerken.

In een land als Nigeria hebben de studenten een aanzienlijke invloed op het regeringsbeleid. Op de ministeries is men beducht voor de acties der studenten en beschouwt men het lopen van een stage aldaar als het ondermijnen van eigen positie.

De belangrijke positie die veel van de afgestudeerden in het land zullen gaan bekleden noodzaakt tot een degelijke opzet der studie en tot het scheppen van uitgebreide gelegenheden voor het ontwikkelen van beleids capaciteiten.

Alhoewel het aantal stafleden relatief groot is

en dus veel persoonlijke aandacht mogelijk zou kunnen zijn, eist het gezins- en societyleven van de doorgaans Europese hoogleraren en lectoren zoveel tijd op, dat indien het bijblijven op eigen vakterrein reeds moeilijkheden geeft, het contact met de studenten begrijpelijkerwijze beperkt blijft. Ook de Afrikaanse lectoren blijken door vele politieke bezigheden weinig aandacht aan hun studenten te kunnen besteden.

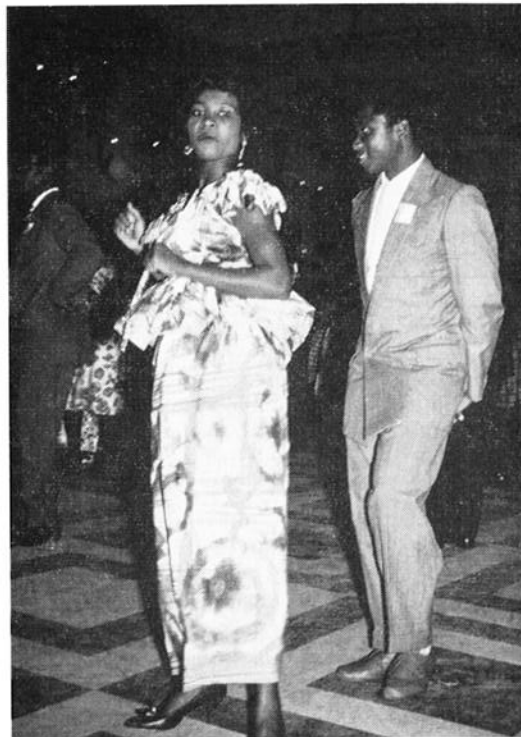
De studenten zelf bedrijven een spel dat 'staatspelen' zou kunnen worden genoemd. Er is een parlement, bestaande uit per studentenflat verkozen vertegenwoordigers, dat wekelijks vergadert en uit zijn midden een president en ministers kiest. De faculteitsverenigingen zijn tevens vertegenwoordigd.

De studenten zijn veelal sterk op hun studie gericht, want op een universiteit in de Engelssprekende landen kan en mag men domweg niet zakken. Allereerst brengt het zakken voor het jaarlijkse examen intrekking van de beurs met zich wat vrijwel gelijk staat met beëindiging der studie. Terwijl het daarnaast een niet te dragen maatschappelijke schande is om als kalkei uit het nest van de kip die gouden eieren legt te komen. Het moeten slagen geeft aan de studie een krampachtigheid, die nogal eens ontardt in verslinden en memoreren van studieboeken hetgeen de inzichtvorming niet ten goede komt. Studentenactiviteiten zijn en blijven bijzaak.

Een uitzondering op de grote studiedruk vormt de universiteit van Dakar, waar Frankrijk of de eigen regeringen de studenten rustig doorbetalen, ook al wordt er eens een jaar niets gepresteerd.

Behalve in Nigeria krijgen alle studenten, die op grond van hun vooropleiding in aanmerking komen voor de studie en zijn toegelaten tot de universiteit een beurs. In Nigeria zijn velen op hun familie aangewezen. Niet zelden komt het voor dat men, niettegenstaande voldoende examenresultaten, met de studie moet ophouden omdat de financiële bronnen zijn overschat of plotseling opgedroogd. In Nsukka moesten zo van de 800 toegelaten studenten, die weer een selectie vormden uit 4000 gegadigden, 200 af laten weten, omdat zij het geld niet bij elkaar konden schrapen.

In de Engelssprekende landen verplichten de beurzen doorgaans tot een 5-jarig contract na afloop van de studie bij de instantie die de beurs

Over de „Highlife” valt niet te twisten. Deze dans is sterk favoriet

verstrekt. Deze verplichting kan overigens worden afgekocht.

Hieronder volgt een kort overzicht van de bezochte universiteiten:

De universiteit van Khartoem (Soedan)

Deze universiteit is voortgekomen uit een in 1902 door de Engelsen gestichte middelbare school (Gordon Memorial College) en The Kitchener School of Medicine en was tot 1956 als university college verbonden aan London University.

Er studeren ongeveer 1200 studenten, onder wie slechts 50 meisjes. Men kan er medicijnen, rechten, geschiedenis, diverse talen, economie, ingenieurswetenschappen, sociologie, geografie, biologie, wis- en natuurkunde, landbouw en veeartsenij studeren.

Het docerend personeel bestaat voor een groot

deel uit Soedanezen en Britten, maar ook uit Egyptenaren en Joegoslaven. Door het zeer warme klimaat en de matige salariëring is het moeilijk goede docenten gedurende langere tijd aan te trekken. Veelbelovende jonge Soedaneese lectoren krijgen uitgebreide mogelijkheden om zich in het buitenland te specialiseren. Er bestaat een groot gebrek aan continuïteit, doordat nogal wat docenten de universiteit verlaten om elders te gaan werken. Vooral in de B- en Ingenieurswetenschappen bestaan grote tekorten, in het bijzonder voor het eerstejaaronderwijs. Er is eveneens een enorm tekort aan geschoold laboratoriumpersoneel. De huisvesting van de universiteit is gebrekkig en de laboratoria geven een armoedige indruk. De bibliotheek leek wel redelijk voorzien. De studentenhuisvesting is eenvoudig, vergeleken met Westafrikaanse universiteiten.

De studenten leven op gespannen voet met de regering. Een van de redenen hiervan is dat het de studentenorganisaties verboden is zich naar buiten met politieke vraagstukken bezig te houden. De studenten betonen zich grote voorstanders van democratisch socialisme en zijn meer of minder tegen buitenlandse investeringen. Alhoewel slechts weinig studenten aanwezig waren, menen we toch te kunnen stellen, dat het in Khartoem zeer gemakkelijk was om met hen in contact te treden. Men is geïnteresseerd en zeer gastvrij.

Voor Nederlandse studenten in de economie en de landbouw lijkt het aantrekkelijk om gedurende een jaar in Khartoem te studeren.

Voor afgestudeerde Nederlanders zijn er mogelijkheden om les te geven in de propaedeuse vakken.

De interesse om naar Nederland te komen en hier voor enige tijd te studeren is groot. Uitwisselingsprojecten met West-Duitsland bleken een succes.

Makarere University College, Kampala (Oeganda)

Samen met het University College te Nairobi (Kenya) en het in oprichting zijnde University College te Dar-es-Salaam (Tanganjika) zal Makarere in de toekomst de onafhankelijke universiteit van Oost-Afrika vormen. Tot op heden is men verbonden met London University, wat de colleges, practica, studieboeken en examenopgaven vrijwel gelijk doet zijn aan die van de

Londense universiteit; op korte termijn zal men evenwel een eigen graad hebben.

Het ligt in de bedoeling de studenten uit Oeganda, Kenya en Tanganjika zoveel mogelijk gemengd te laten studeren; dit ten einde de verdere integratie van Oost-Afrika te stimuleren.

Aan Makarere studeren ongeveer 850 studenten, waarvan 400 uit Kenya, 300 uit Oeganda en 150 uit Tanganjika. Er zijn 70 vrouwelijke studenten en gedurende de periode dat een aantal leden van de groep een bezoek bracht aan Makarere waren er 60 Amerikanen, die zich voorbereidden op hun taak bij het onderwijs in Oost-Afrika.

Behalve medicijnen, landbouw, onderwijs en beeldende kunsten kan men er ook '*science*' en '*arts*' studeren. Deze studies bestaan uit combinaties van de volgende vakken, waarbij men zich specialiseert in één of meer vakken hiervan.

De '*science*'-studie omvat de vakken wiskunde, natuurkunde, scheikunde, geografie, plantkunde en dierkunde.

'*Arts*' omvat de vakken theologie, Engels, geografie, geschiedenis, wiskunde, economie, politieke wetenschappen en sociologie. Bepaalde vakken komen zowel in de '*science*'- als in de '*arts*'-studie voor, doch hebben door hun benaderingswijze een verschillend karakter. In het algemeen kan men stellen dat het merendeel van de '*arts*' studenten bij het onderwijs terecht komt, terwijl de wetenschappelijke onderzoekers hoofdzakelijk voortkomen uit de '*science*' studenten.

Het docerend personeel bestaat voor het merendeel uit Engelsen; voorts een gering aantal Afrikanen. Het prettige klimaat en de zeer fraai gelegen en goed uitgeruste universiteit hebben het tot nu toe mogelijk gemaakt een goede staf op te bouwen. De zopas verworven onafhankelijkheid van Oeganda heeft echter een groot verloop onder de docenten teweeggebracht.

De studentenhuisvesting is uitstekend. Verschillende studenten voelen de strenge flatbepalingen als een inbreuk op hun vrijheid. Zo moet men om 11 uur binnen zijn en bij het avondmaal in '*gown*' (een soort toga) verschijnen. Een studentendecaan-administrateur beijvert zich om zijn '*hall*' (studentenflat) in allerlei sportieve en culturele prestaties te doen uitblinken en roept zonodig de studenten ter verantwoording.

Van de zijde van de staf zou het ten zeerste op prijs gesteld worden wanneer meer Europese studenten in Kampala zouden komen studeren. Men hoeft niet bang te zijn dat men de plaats van een Afrikaans student inneemt, want er zijn verscheidene open plaatsen. Voor voeding, huisvesting en inschrijving moet ongeveer f 1800,- neergeteld worden; dit gevoegd bij de reiskosten en overige kosten van levensonderhoud maakt dat een bedrag van f 6000,— moet worden uitgetrokken om er een jaar te studeren. Een investering die slechts de moeite loont wanneer duidelijke plannen bestaan om gedurende langere tijd in de ontwikkelingslanden te gaan werken.

Nigerian College for Arts, Science and Technology, Zaria (N. Nigeria)

Samen met de Faculty of Engineering en de Hogere School voor Architectuur is het College in september 1962 de Ahmadu Bello Universiteit gaan vormen.

Alleen de technische en bouwkundige opleidingen stonden ten tijde van ons bezoek op universitair niveau, de andere scholing droeg meer het karakter van voortgezet middelbaar onderwijs. Het Nigerian College of Arts, Science and Technology is oorspronkelijk opgezet als opleiding voor middelbaar personeel bij het onderwijs, de overheid en het bedrijfsleven. De grote behoefte aan universitair onderwijs heeft de 'promotie' van dit instituut ten gevolge gehad.

In de hoofdstad van Noord-Nigeria, Kaduna, hadden wij een gesprek met prof. Alexander, de tegenwoordige rector magnificus van de Ahmadu Bello Universiteit, die enkele plannen uit de doeken deed.

Er is sprake van een A-faculteit, inhoudende de studie der moderne talen, rechten, geschiedenis, geografie en Islam, verder een faculteit voor sociale wetenschappen, te weten economie, politieke wetenschappen, overheidsadministratie en sociologie, en een B-faculteit met chemie, natuurkunde, wiskunde, dierkunde en plantkunde. Voorts nog de volgende faculteiten: pedagogie, architectuur, techniek, diergeneeskunde en landbouw.

Verder zal er een afdeling gesticht worden voor volkshogeschoolwerk in het Noorden en zullen er bijscholingcursussen gegeven worden

*Aula van het University College Ibadan
(West-Nigeria)*

voor leraren, hoofdonderwijzers, ambtenaren en anderen.

De rector zou het erg op prijs stellen wanneer veterinaire studenten uit Nederland gedurende een jaar aan de op te richten diergeneeskundige faculteit zouden komen studeren.

In Nigeria maakten wij voor het eerst kennis met studenten die hun studie zelf moesten bekostigen. De hieruit voortvloeiende financiële moeilijkheden waren legio.

Aan de ingenieursfaculteit zoekt men voor de studenten naar uitbreiding van de mogelijkheden van praktisch werk in Europa; vooral de eletrotechnici en werktuigbouwkundigen stuurt men gaarne voor twee jaar naar een modern bedrijf, zodat ze hun kennis kunnen toepassen en verdiepen.

Voor Nederlandse bouwkundigen die zich in de architectuur in de tropen willen bekwamen, bestaan mogelijkheden om enige jaren als lector aan de bouwkundige faculteit verbonden te zijn.

Gaarne zou men een of twee pas afgestudeerde Afrikanen bij het instituut voor bouwmaterialenonderzoek van het T.N.O. geplaatst willen zien.

Op de kunstacademie troffen we bij enige studenten grote belangstelling om enige tijd in Nederland te komen werken, waartoe de middelen echter ontbraken.

In de bibliotheek was alleen de afdeling techniek voldoende vertegenwoordigd.

University of Nigeria, Nsukka (Oost-Nigeria)

Wapenspreuk: 'To restore dignity of Man'.

Gedurende acht jaren beijverde de regering van Oost-Nigeria zich voor het stichten van een eigen universiteit. Dr. Azikiwe, de huidige gouverneur van Nigeria, mag worden beschouwd als de voorvechter en grondlegger van deze universiteit, die zich de titel van University of Nigeria toeëigende.

De plannen zijn groots: in 1965 verwacht men er 4000 studenten te hebben in 1970 10.000. Dat politieke oogmerken en prestige-overwegingen een rol spelen in deze universiteit bleek wel uit een massaal stadion op de campus dat plaats biedt aan 30.000 mensen.

De universiteit wordt met technische hulp uit de V.S. en Engeland opgezet. Hij heeft een Amerikaanse opzet en verschilt in belangrijke mate van de andere instellingen voor hoger onderwijs in het Engelssprekende deel van Afrika.

Twee jaren na de eerste-steenlegging zijn er al meer dan 1000 studenten en de nieuwe gebouwen schieten als paddestoelen uit de grond.

Naast de gebruikelijke vakken kan men voor journalist, accountant, muzikleraar, gymnastiekleraar en landmeter opgeleid worden. Gedurende het eerste studiejaar moeten alle studenten colleges in de Engelse taal en Afrikaanse geschiedenis volgen, omdat hun kennis op dit terrein enorm tekort schiet.

Het docentenkorps bestaat voor een groot deel uit Nigerianen en Amerikanen, maar er zijn ook Engelsen, Indiërs, Duitsers en Nederlanders.

De politieke rol van deze universiteit is enkele buitenlandse hoogleraren een doorn in het oog. De corruptie krijgt in Oost-Nigeria de nodige kansen, om welke reden het noodzakelijk bleek

aan de bestaande toelatingsclausule enkele bepalingen toe te voegen, welke dreigen met uitsluiting van onderwijs van hen die zich aan omkoperij schuldig maken.

Faculteiten: Aan de A-faculteit kan men de volgende richtingen studeren: theologie, rechten, Engels, Frans, Duits, Russisch, Spaans, Hausa, Ibo, Yoruba en Efih. (Deze laatste vier zijn Nigeriaanse talen.)

De B-faculteit biedt de volgende mogelijkheden: wiskunde, natuurkunde, scheikunde, biologie, geografie, geologie en landbouw.

Verder nog de volgende studierichtingen: economie, journalistiek, politieke wetenschappen, sociologie, pedagogie en didactiek, vakopleidingen voor onderwijzers en middelbaar personeel, accountantsopleiding en de eerder genoemde opleidingen voor muzikleraar, gymnastiekleraar en landmeter.

In de grote steden van Oost Nigeria worden van de universiteit uit cursussen voor niet-studenten verzorgd. Andere universiteiten in Afrika gingen hierin reeds voor.

Een bibliotheek met een capaciteit voor 400.000 boeken werd in snelle tijd opgebouwd; de voorraad groeit wekelijks met 1000 boeken!

Ondanks het feit dat de eerste 200 studenten pas in 1960 aankwamen, bestaat er reeds een bijzonder actieve studentenvereniging. Drukbezochte vergaderingen, politieke communiqués, besprekingen met de universiteitsautoriteiten volgen elkaar met grote regelmaat op. Ook zijn er reeds faculteitsverenigingen en disputen op allerlei gebied opgericht.

In Nsukka zijn de financiële moeilijkheden nogal groot in vergelijking met andere bezochte universiteiten. Een fonds voor renteloze voorschotten of gedeeltelijke beurzen zou hier zeer welkom zijn.

University College Ibadan (Nigeria)

Dit University College werd in 1948 door de Engelsen gesticht en ressorteert nog onder de Universiteit van Londen. Alhoewel minder Engels dan Kampala was ook hier de Engelse invloed sterk te voelen. Tegenover het idealisme van Nsukka staat chauvinisme van deze oudste en tevens grootste universiteit (1400 studenten, onder wie 135 meisjes).

Weinig verloop onder de wetenschappelijke staf en strenge toelatingseisen waarborgen een

hoog peil. Vooral de medische, landbouw- en talenstudies leken op een hoog peil te staan. De studie der wis- en natuurkunde, chemie, biologie, geografie en geologie maakten wellicht mede door de gebrekkige huisvesting en uitrusting der handbibliotheken een mindere indruk.

Vanwege bovengenoemde hoge toelatingseisen vindt men aan deze universiteit zelfs nog open plaatsen. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat de studenten zich nogal uitverkoren voelen en neerzien op andere instellingen voor hoger onderwijs in Nigeria.

In Ibadan zagen we voor het eerst een universitaire gemeenschap tevens als centrum van culturele activiteiten fungeren. Vrijwel iedere avond was er iets te doen, was er een toneelstuk, een forum, een lezing, muziekkuitvoering of een toespraak door een hoge regeringsfunctionaris of politiek leider.

Een studie van 1 à 2 jaar aan de universiteit van Ibadan is voor Nederlandse studenten in de medicijnen, de landbouw en sociale wetenschap zeker aan te bevelen. Veel meer dan door een kortdurend bezoek komt men tijdens een studie aan een Afrikaanse universiteit in een goed contact met de studenten en kan men met een beter en dieper inzicht in de factoren die in Afrika een rol spelen naar Nederland terugkeren.

De Universiteit van Ife (West-Nigeria)

Aansluitend aan het terrein van de Universiteit van Ibadan bevindt zich de Universiteit van Ife in haar voorlopige huisvesting. Gelijk Nsukka als de universiteit van het Oosten wordt gezien, zo wordt Ife als de universiteit van het West-Nigeria beschouwd. In Lagos komt dan nog een federale universiteit (Ibadan geldt reeds als zodanig), wat in totaal 5 universiteiten betekent, waarvan twee nog geheel in beginstadium verkeren.

De plannen van Ife zijn weinig minder ambitieus dan die van Nsukka. In 1970 zullen er 5000 studenten aan 8 faculteiten studeren.

Gesprekken met de rector magnificus en de studentendecaan leerden ons dat men primair de ontwikkelingen van het land wil stimuleren door zoveel mogelijk te voorzien in de kwalitatieve en kwantitatieve behoefte aan geschoold personeel in Nigeria. Door middel van een systeem van gecommitteerden uit verschillende landen

hoopt men zorg te dragen voor internationale erkenning van het niveau.

De landbouwfaculteit van de universiteit zal aanvankelijk de meeste aandacht krijgen. Dit blijkt wel uit het feit dat men zal beginnen met twintig docenten in deze faculteit.

Het aantal studenten bedroeg minder dan 300 in maart 1962, doch zal in de komende jaren na het gereedkomen van de gebouwen in Ife, een oud cultureel centrum in West-Nigeria, snel toenemen.

De Universiteit van Lagos

Deze in de federale hoofdstad geplande universiteit staat alleen nog maar op papier. In tegenstelling tot de andere universiteiten in Nigeria zal de huisvesting hier, zoals in Nederland, door de studenten zelf verzorgd moeten worden.

De Universiteit van Ghana (Legon-Accra)

Bouwden de vorsten vroeger luisterrijke paleizen, in Ghana bouwt men universiteiten van dezelfde praal. Op enige kilometers afstand van Accra, de hoofdstad van Ghana, heeft men tegen de hellingen van Legon Hill de universiteit gebouwd. De gebouwen spreiden een luister ten toon, die ze monumentaal doet zijn.

Studentenflat, Ibadan

De eetzaal zijn gelijk ridderzaal, terwijl in prieeltjes en rondom de vijvers banken staan voor mediterende studenten.

De bibliotheek en de laboratoria zijn zeer goed uitgerust, maar daar is het ook mee gezegd. Vele docenten stonden op het punt van vertrek. De steeds toenemende bemoeienis van de overheid met de universiteit en de schorsing van hoogleraren die de studenten zouden opzetten tegen de regering, hebben een gespannen sfeer doen ontstaan, zó gespannen zelfs dat de regering het raadzaam achtte een politiepost in te richten tegenover de ingang van de universiteit ten einde zondig te kunnen ingrijpen.

De studenten zijn tegen de huidige regering, doch niet allen anti-Nkrumah. Wellicht deed de onmogelijkheid om politiek te bedrijven de studentenactiviteiten geen goed. De zelfbewustheid die we in Nigeria aantreffen maakte hier plaats voor een zekere gefrustreerdheid, zowel ten aanzien van het Westen als met betrekking tot het eigen land.

Het aantal studenten bedraagt 800 waaronder 80 vrouwelijke.

Kwame Nkrumah University of Science and Technology, Kumasi (Ghana)

In Kumasi, de hoofdstad van Ashanti, de streek die de huidige regering het meest vijandig gezind is, heeft men sinds kort de Technische Hogeschool aldaar de naam van Kwame Nkrumah University gegeven, hetgeen aan de studenten een demonstratie ontlokte, die de regering op haar beurt met het instellen van een bewakerskorps beantwoordde.

Ingenieurswetenschappen, architectuur, landbouw en farmacie vormen de belangrijkste onderdelen van deze universiteit. Voorts kan men er Engels, beeldende kunsten en economie studeren terwijl er ook een aantal cursussen op lager niveau gegeven worden.

Centre d'Etudes Supérieures, Abidjan (Ivoorkust)

Dit centrum voor Hoger Onderwijs in Abidjan is voorlopig ondergebracht in een middelbare school en vormt een eerste begin van een universiteit. Grote plannen zijn er echter wel; zo denkt men 15.000 studenten in 1973 te hebben. Bibliotheek noch uitrusting zijn in feite aanwe-

Bovenste foto: Studentverblijven van de Technische Hogeschool, Kumasi (Ghana)

Onderste foto: Bibliotheek van de Universiteit van Ghana in Accra

zig. De studenten moeten vooralsnog een onderkomen in de stad zoeken.

Naast rechten kan men er voorlopig alleen biologie en Frans studeren.

In tegenstelling tot de universiteiten die we tot nu toe bespraken troffen we hier verscheidene blanke studenten aan, die evenwel zeer weinig contact met hun Afrikaanse collegae hadden; een beeld overigens, dat zich in Dakar herhaalde.

l'Université de Dakar (Senegal)

In Dakar werd de laatste universiteit bezocht, tevens de grootste (ca. 1800 studenten), met goede outillage, maar geheel anders in sfeer en opzet dan de universiteiten in de Engelstalige landen.

Deze universiteit was oorspronkelijk bedoeld voor heel Frans West-Afrika, vandaar dat er verhoudingsgewijs maar weinig studenten uit Senegal zelf afkomstig zijn. Men treft er studenten aan uit alle voormalige Franse gebieden in West-Afrika.

De verschillen tussen Engelse en Franse mentaliteit vindt men aan de universiteiten van Afrika terug, wat zich onder meer manifesteert in de strenge discipline op de Engels 'campus' tegenover het 'vrije' leven aan de Franse 'cité universitaire'; de goed onderhouden en met tuinen omgeven 'halls' der Engelstalige universiteiten, tegenover de studentenpaviljoens in Dakar die een verwaarloosde indruk maakten; het gevoel voor gemeenschap tegenover het individualisme.

De studie in Dakar staat echter op een hoog

niveau; het zware eindexamen van het 'lycée' staat daarmee borg voor.

Men kan in Dakar naast medicijnen, farmacie en tandheelkunde, rechten, geschiedenis, Frans, wis- en natuurkunde, economie, chemie en sociologie ook nog filosofie, biologie en geologie studeren.

Op medisch, natuurkundig, sociologisch, geologisch en ecologisch gebied vindt in Dakar onderzoek plaats dat op behoorlijk niveau lijkt te staan. Voor klimatologisch en ecologisch onderzoek zijn directe mogelijkheden voor Nederlandse studenten aanwezig.

Bijna de helft der studenten studeert rechten of economie, 15% medicijnen of farmacie, 17% B-wetenschappen, 22% sociologie en filosofie.

Het is ongetwijfeld de moeite waard om een jaar in Dakar te studeren. Men hoede er zich dan evenwel voor in het kiekje van Europese studenten terecht te komen, wanneer men tenminste enig begrip wil krijgen van hetgeen onder de Afrikaanse studenten leeft.

Evenals in Khartoem was de verhouding tussen studenten en regering uitermate gespannen. De tegenstellingen tussen de voormalige Franse gebieden onderling in Afrika, die vrijwel alle een groot aantal van hun studenten naar Dakar sturen, treft men op de universiteit veel minder aan. In Dakar is men evenals in Ghana gematigd tot fel anti-regering en tegen het Westen als politiek blok. Volstreekte onafhankelijkheid is een vurig begeerd doel.

Evenals in Kampala heerst in Dakar een heerlijk klimaat, wat geestelijke inspanning heel wat gemakkelijker maakt dan in andere landen die bezocht werden.

IV PLANNEN

Waarom wij voortzetting van de contacten noodzakelijk achten

Het Nederlands Studenten Afrika Gezelschap (N.S.A.G.) bestaat op papier uit tachtig leden. Juister is het echter om te zeggen, dat het gezelschap als kern de dertien leden van de reisgroep en enkele leden van het thuisfront telt, met daaromheen geformeerd een groep belangstellenden, die de lezingen e.d. komen bezoeken. De voornaamste activiteiten van het gezelschap zijn tot nu toe geweest:

1. Voorbereiding op de reis.
 - a. Organisatie (financieel en technisch).
 - b. Selectie van deelnemers.
 - c. Geestelijke voorbereiding (door middel van het bijwonen van lezingen, het voeren van onderlinge discussies en door zelfstudie).
2. De reis zelf.
3. De afwerking reis.

Nu de twee eerste punten tot het verleden behoren, en alleen het laatste punt de aandacht van de reisgroep nog bezighoudt, is het zaak zich te bezinnen op de toekomst van het Gezelschap.

De Reisgroep

Tijdens de reis is gebleken, dat selectie en intensieve voorbereiding vruchten hebben afgeworpen. Er ontstond een hechte eenheid, die ook naar buiten opviel. Wrijving binnen de groep is nauwelijks voorgekomen. De groep was tijdens de reis niet onderworpen aan strakke leiding; wel was er uiteraard een zekere coördinatie, die in handen was van een driehoofdige staf.

De voorbereiding en de afwikkeling van de reis brachten enkele leden van de reisgroep in nauw contact met een aantal Nederlandse orga-

nisaties en instellingen, die internationaal zijn georiënteerd; speciaal die organen, die zich min of meer op de ontwikkelingslanden gericht hebben, zijn wij bijzonder dankbaar voor hun zeer waardevolle medewerking en adviezen. Dit contact bracht overigens met zich mede, dat sommigen van ons enig inzicht gekregen hebben in de huidige contacten tussen Nederland en de ontwikkelingslanden, alsmede in de werkzaamheden van genoemde organisaties.

Van vele zijden wordt er nu bij ons op aangedrongen, dat wij de verkregen inzichten gaan benutten door plannen op langere termijn op te stellen met het doel een intensiever contact tussen Nederlandse en Afrikaanse studenten mogelijk te maken. Aan dit verzoek geven wij gaarne gehoor. De huidige structuur van het N.S.A.G. laat echter niet toe, dat dit gezelschap deze plannen ook zelf uitvoert. Daarvoor steunt het Afrika-Gezelschap te veel op de leden van de reisgroep, die vrijwel allen ouderejaars-studenten zijn en daarom wel verplicht om hun, gedurende een jaar onderbroken studie, in een snel tempo af te maken. Nieuwe organisatievormen zullen dus gecreëerd moeten worden.

Wantrouwen

Voor ons vertrek hadden we ons voorbereid op allerlei Afrikaanse problemen. Zo kwamen ter sprake de technische hulp, de rassendiscriminatie en de invloed van de koloniale periode op Afrika. We luisterden naar lezingen over de economische situatie in Afrikaanse landen, over de problemen bij de opbouw van een nieuwe staat en over de conflicten die ontstaan bij het contact tussen de Westerse beschaving en de oorspronkelijke cultuur. Na vele van dergelijke lezingen en onderlinge discussies werd het ons duidelijk,

dat bij Afrikaanse studenten een wantrouwen aanwezig moet zijn ten opzichte van het Westen en zodoende waarschijnlijk ook ten aanzien van ons bezoek. De mate ervan is echter sterk afhankelijk van het gebied, waarin men vertoeft. Ook manifesteert het zich meestal lang niet zo in het oog vallend als men misschien zou vermoeden. In Nsukka bv. werd onze groep uiterst hartelijk en gastvrij ontvangen door het studentenbestuur; ons verblijf aldaar duurde een week. Aan het einde van dit bezoek werd ons door onze gastheren een afscheidsdiner aangeboden, waarop de president Kele Okereke het woord voerde; deze tafelspeech is achter in het rapport opgenomen. Het deed ons veel genoegen, dat hij kennelijk met voldoening terugzag op dit bezoek. Uit enkele zinsneden, zoals bv. 'We have reason to be suspicious of the intentions of our foreign guests', maakten we echter op dat ondanks de hartelijke ontvangst, die ons direct na onze aankomst ten deel was gevallen, toch waarschijnlijk vele studenten in Nsukka in het begin verondersteld zullen hebben, dat ook dit bezoek wel politieke of economische bij-bedoelingen zou hebben.

Redenen van dit wantrouwen, t.a.v. het Westen

A. Het wantrouwen is historisch gegroeid. Het Westen heeft zich namelijk in eerste instantie in de ogen van de Afrikaan gemanifesteerd als veroveraar en koloniale macht. Dit heeft tot gevolg gehad, dat de huidige acties van het Westen (en de daden van zijn vertegenwoordigers) niet objectief worden beoordeeld, maar gezien worden in dit historisch perspectief.

In dit verband wordt het nu ook duidelijk, dat de huidige benaderingswijze van Europa tot Afrika door de Afrikaan 'neo-kolonialisme' wordt genoemd. Scherp gesteld komt het er op neer, dat vele Afrikanen denken: 'Hoe mooi jullie Westerlingen jullie tegenwoordig ook voordoen, met die prachtige hulpprogramma's enz., in wezen gaat het jullie als vanouds toch alleen maar om economisch voordeel en politieke invloed'. Deze grote achterdocht ten aanzien van de diepere intenties van het Westen heeft weer tot gevolg dat vele artsen, Peace-Corps-leden en anderen, die met zeer integere bedoelingen naar Afrika gegaan zijn, niet worden vertrouwd en integendeel, een, zij het goed gecamoufleerde,

rol in het Westerse complot tegen Afrika wordt verweten.

B. Uit wat de Afrikaan ziet en hoort over Europa en haar bevolking vormt hij zich een beeld van *de* Europeaan. Daar vanwege de grote verschillen, die er bestaan tussen de Afrikaanse en de Europese cultuur, de Afrikaan veelal enige distantie bezit ten aanzien van dit Europa, ziet hij bepaalde feiten scherp. Zo valt hem het grotere individualisme en de lossere familieband bij de Europeanen op en ervaart hij ook hun groter rationalisme (l'Européen, il manque de foi; L'Africain est profondement croyant) en commercialisme als onaangenaam.

Aan de andere kant is het beeld dat de Afrikaan er op nahoudt ten aanzien van de Europeaan toch dikwijls zeer eenzijdig en te generaliserend. Dit hangt samen met het feit, dat in het verleden slechts een bepaald gedeelte van de Europese bevolking naar de koloniën is getrokken. Deze in de loop der jaren naar Afrika gemigreerde groep vormt sociaal gezien meestal geen doorsnede van de Europese samenleving. Hieruit ontwikkelen zich vele misverstanden, die ik aan de hand van enkele voorbeelden zal toelichten.

In Nigeria was de Engelse bevolkingsgroep bijna geheel afkomstig uit de Britse 'upper class'. Zo trof men in dit land bv. geen blanke metse-laars, kleine winkeliers of kroegbazen aan, wel echter hogere regeringsfunctionarissen, zakenlieden, artsen e.d. Logischerwijze trok de gemiddelde Nigeriaan de conclusie: alle Europeanen zijn zeer welgesteld en ze werken nooit met hun handen. Nkrumah, de huidige president van Ghana, schrijft dan ook in zijn auto-biographie, dat er een schok door hem heen ging, toen hij, bij aankomst van zijn schip in Liverpool, blanke havenarbeiders ontdekte, die zelf, hevig transpirerend, bezig waren met het versjouwen van zware kisten.

Een ander treffend voorbeeld maakten we mee in de Soedan. Hashim vertelde ons op een dag, dat onze groep grote indruk maakte op de Soedanezen, met wie wij in het zelden door Europeanen bezochte westen van de Soedan in contact kwamen. Hij zei: 'De mensen hier stellen zich een Europeaan voor als een gereserveerd, hautain wezen, dat zelden tot een spontane lach geneigd is. In dit gebied heeft namelijk jaren lang (tot 1956) een Britse districtscommissie ge-heerst, die hier, alléén, ver van de Westerse we-

reld het gezag van het 'British Empire' ver- tegenwoordigde. Feitelijk heeft hij, daar hij waarschijnlijk de enige blanke is geweest, die de bevolking gedurende langere tijd heeft meege- maakt, deze indruk gewekt. De Soedanezen, met wie jullie in contact komen, ontdekken nu tot hun verbazing, dat er ook Europeanen bestaan, die spontaan en enthousiast kun- nen zijn en gaarne bereid tot een informeel ge- sprek met wie dan ook.'

C. De derde reden van het wantrouwen bij de Afrikaan ligt in het geringe contact, dat er be- staat tussen Afrikanen en blanken in de meeste jonge naties, die wij bezochten, Hoewel dit ge- ringe contact, sociologisch gezien, om allerlei re- deren begrijpelijk is, is het van groot belang, dat men inziet, dat ditzelfde feit de bestaande mis- verstanden sterk stimuleert. 'De Europeaan wil geen contact', zeggen vele Afrikanen,' hij voelt zich nog steeds superieur!' Aan de andere kant kregen wij de indruk, dat tengevolge van het geringe contact de Europeaan ook dikwijls een zeer eenzijdig beeld van de Afrikaan krijgt. De Afrikaan, die hij veelal het beste heeft leren ken- nen, is zijn bediende (zijn 'boy'), die in vele ge- vallen slechts relatief korte tijd de kans heeft ge- kregen om zich, komend uit de 'bush', aan te passen aan een modernere omgeving; uit de er- varing met hem opgedaan generaliseert de Eu- ropeaan dan dikwijls een beeld van 'de Afri- kaan' (onhandig, geen verantwoordelijkheidsge- voel enz.)

D. Wordt in de vorige punten (A. B. en C.) de nadruk gelegd op wantrouwen, dat gebaseerd is op misverstand, tenslotte willen we nog ver- melden het wantrouwen, dat gebaseerd is op een goed gefundeerde kritiek op het Westen van Afrikaanse zijde, speciaal op de rol, die het Westen speelde in bepaalde politieke kwesties van de laatste tijd. Raakten wij bijvoorbeeld verzeild in politieke debatten over Kongo, Al- gerije, Angola en Zuid-Afrika, dan konden wij soms vage en emotionele beschuldigingen aan het adres van het Westen incasseren, soms echter werd de rol van de Westerse landen in een ver- standig en doordacht betoog scherp aangevallen en grondig geanalyseerd.

Het voorgaande had betrekking op de idee- en, die Afrikaanse studenten hebben aangaande het Westen. De Westerse denkbeelden betref- fende Afrika worden niet zozeer bepaald door wantrouwen; men doet Afrika eerder af met de

term 'primitief'. Dit primitieve, wilde Afrika spreekt sterk tot de verbeelding en vele reisver- halen en kinderboeken maken hiervan dan ook gebruik. Andere aspecten van ditzelfde Afrika, zoals de Moslimse cultuur van de Sudan en Noord Nigeria, de kunst van Ife (Nigeria) en het bestaan van moderne steden aan de West- kust, worden zelden vermeld. Voor Afrikaan- se studenten, die Europa of Amerika bezoeken, is dit dikwijls een bron van ergernis. Een meis- jesstudent uit Ghana, die Amerika bezocht, werd daar b.v. gevraagd of ze 'op een tijger naar school reed' en 'of ze zich van boom tot boom slingerde.'

Daarnaast krijgen Afrikaanse bezoekers tijdens een verblijf in Europa een 'praktischer kijk op vele moderne problemen.

Zoals monsieur Berthe, de Senegalese directeur van de Cité Universitaire te Dakar stelde: 'Ik ben daarom zo sterk voor vakantieprojecten voor onze studenten in Europa, omdat mijn ervaring is, dat dergelijke projecten hen vin- dingrijker maken. Komen ze enige jaren na terugkomst in topfuncties, dan zijn ze dikwijls veel meer in staat om de revolutie, die in onze landen op gang is gekomen, in goede banen te leiden, omdat ze één van de eindstadia van een technische, industriële revolutie, nl. de Westerse Maatschappij, hebben leren kennen.'

Er dient hier nog te worden opgemerkt, dat het ook voorkomt, dat een bezoek aan Europa een totaal averechts effect heeft, als was be- doeld. Dit geval doet zich in het bijzonder voor, als de betreffende student niet goed wordt opgevangen.

Veel lering kan men trekken uit de ervaringen, opgedaan met Afrikanen, die studeren in we- reldsteden, als Londen en Parijs. Zijn ze in deze immense metropolen, die helemaal niets meer gemeen hebben met de hun vertrouwde Afri- kaanse maatschappij, volkomen op zichzelf aangewezen, dan is de kans groot, dat een zekere ontworteling gaat optreden. Het boekje 'Nigerian Students Overseas' vermeldt, dat vele Nigerianen in Londen tot alcoholisme en andere uitwassen vervallen.

Dergelijke studenten gaan zich veelal spoedig bedreigd voelen en, zoals een Senegalees ons uitlegde: 'vele voorvallen, die hen overkomen, gaan ze soms terecht, meestal ten onrechte op- vatten, als een directe aanval op henzelf en op hun ras. Onderlinge gesprekken stimuleren el-

Kaas
blz. 85

naar
blz. 85

kaars rancune tegen het Westen en op deze wijze komt de formatie van extreme, fel anti-Westerse minderheden tot stand!
Hoe het ook zij, het is duidelijk, dat dergelijke studenten een kil en overdreven hard beeld van de Europese samenleving naar hun landen mee terug nemen.

Activiteiten na de reis

Het Nederlands Studenten Afrika Gezelschap heeft, nadat de reisgroep medio april weer in Nederland was gearriveerd, nog diverse activiteiten ondernomen, waarvan de meeste direct betrekking hadden op de afwikkeling van de reis. Zo werden lezingen gehouden voor een groot aantal geïnteresseerden, zowel in de studentenwereld als daarbuiten; de belangstelling hiervoor is over het algemeen zeer groot. Drie leden van de reisgroep werd een radio-interview afgenomen door Mr. Hiltermann, hetwelk begin augustus werd uitgezonden. Vele artikelen werden gepubliceerd, waaronder een serie van zes in de Nieuwe Rotterdamse Courant. Voorts werd hard gewerkt aan de montage van de 16 mm zwart-wit film 'Africon' (Afrikaanse contrasten). Daarnaast werd een aantal van onze gastheren in Afrika op hun beurt in Nederland ontvangen. Dit werd mogelijk, omdat zij langs Schiphol kwamen op doorreis naar en van de '10th International Student Conference' (I.S.C.), die in Quebec gehouden werd.

Aggrey Wahome, de vice-president voor internationale zaken van de 'Makarere Students' Guild' uit Kampala (Uganda) is twee maanden in ons land gebleven. Zijn bezoek, dat op zijn eigen initiatief plaats vond, werd georganiseerd door ons gezelschap in samenwerking met enkele Rotary-clubs. Het primaire doel van zijn verblijf alhier was hem een indruk te geven van de moderne Nederlandse maatschappij in al zijn facetten. Aggrey Wahome heeft na zijn aankomst, kort vòòr Palmпасen, eerst enige tijd gelogeed in het gezin van een deelnemer aan de reis. Daarna heeft hij de I.S.M.U.N.-conferentie (International Student Movement for the United Nations) in Den Haag meegemaakt, met als thema 'The Common Market', waarbij ook associatie-problemen voor Afrikaanse landen ter sprake kwamen. Vervolgens heeft hij vijf weken gewerkt op de afdeling 'Social Research' van Unilever N.V. te Rotterdam, waar hij in een

studentenhuis woonde. Na Rotterdam heeft hij een aantal reizen gemaakt, o.a. naar Berlijn en Bonn, waar hij met Duitse studentenbesturen plannen opstelde voor studentenuitwisselingen tussen Oost-Afrika en West-Duitsland. Vlak voor zijn vertrek heeft hij de E.E.G. in Brussel nog bezocht, waar hij de persoonlijke gast was van Mr. J. J. van der Lee, Directeur Algemene Zaken van het Directoraat Generaal 'Ontwikkelingsgebieden Overzee'.

Het resultaat van Aggrey's werken bij Unilever was een lijvig, doch boeiend rapport over 'Africanisation of the Private Sector in Uganda': het behandelt mogelijkheden en problemen bij het inschakelen van Afrikanen in het industriële productieproces.

De feitelijke plannen

Deze plannen zijn primair gericht op:

A. Grootscheepse uitbreiding van het aantal contactmogelijkheden tussen Afrikaanse en Nederlandse studenten door

1. Afrikaanse studenten naar Nederland uit te nodigen.
2. Nederlandse studenten naar Afrika uit te zenden.

B. Het treffen van maatregelen om Afrikaanse studenten, die naar Nederland komen, *op te vangen* en in een nauw contact te brengen met de Nederlandse samenleving, zodat zij de Westerse maatschappij leren begrijpen en de kans krijgen om er vrienden te maken.

C. Een betere en meer uitgebreide voorlichting over Afrika in de Nederlandse studentenwereld. Deze voorlichting zou zich moeten richten op

1. Specifiek Afrikaanse problemen.
2. Problemen, die zich voordoen bij de contacten tussen Europeanen en Afrikanen.
3. De toekomstmogelijkheden voor Nederlandse studenten, wat betreft studie en werk in Afrikaanse landen.

Waarom is ons inziens een uitbreiding van de contacten, speciaal in de vorm van studentenuitwisselingen zo belangrijk? De inleidende paragrafen geven al enigszins een antwoord op deze vraag. In dit verband zij hier nog het volgende aan toegevoegd: Indien er een uitbreiding en intensivering van de contacten tussen Europeanen en Afrikanen op grote schaal zal gaan plaats vinden, zal dit zonder twijfel tot re-

sultaat hebben, dat men elkaar's problemen en levenswijze, cultuur, volksaard en morele normen objectiever gaat bekijken. Op deze wijze is er een kans, dat de eenzijdige beelden, die er zowel aan Afrikaanse als aan Europese zijde betreffende elkaar's culturen bestaan, gaan verdwijnen en plaats maken voor *gemotiveerde waardering en gemotiveerde kritiek*.

Afrikanen, die Europa hebben leren kennen, zullen het Westen niet plotseling als een paradijs op aarde gaan zien; in het geval van Hashim en Abdallah is dit duidelijk gebleken. Wel verdwijnt na een bezoek aan Europa meestal het extreme beeld van de uiterst gereserveerde, hautaine Europeaan, die nooit zijn gevoelens zal laten blijken en met wie contact daarom vrijwel uitgesloten is. Hij gaat alles veel meer in de juiste proporties zien en komt veelal tot de conclusie, dat alle Europeanen niet onder één noemer te brengen zijn; dat ze ook niet allemaal zijn ingeschakeld in een groot complot tegen Afrika, maar dat de één zus denkt, de ander zo, de ene koloniale ideeën heeft, de ander progressieve, de één gereserveerd is, de ander spontaan, en dat de één om deze reden naar Afrika gaat, de ander om gene en een derde nog nooit van landen als Ghana of Nigeria gehoord heeft. Met andere woorden hij krijgt een beeld van de grote *variëteit* van Europa.

Wie hier. 03 en 04.

Afrikaanse studenten naar Nederland

De meeste Afrikaanse studenten verkiezen een studie aan een universiteit in hun eigen land of in Amerika, Engeland of Frankrijk boven een studie in Nederland. Studeren in Nederland heeft voor hen het bezwaar, dat zij een andere taal moeten leren en dat de Nederlandse studie in de meeste gevallen naar Afrikaanse maatstaven bijzonder lang duurt. In Nigeria bijvoorbeeld doet men zijn intrede in de maatschappij na een studie van ongeveer vier jaar; men heeft dan de 'bachelor's degree'.

Wel drukbezocht zijn de specialistische cursussen (duur: 6 mnd à 1½ jaar), die zowel in het Engels als in het Frans gegeven worden aan de Delftse Technische Hogeschool, zoals b.v. de cursus luchtvaart; hetzelfde geldt voor de cursussen van het 'Institute of Social Studies'. Ook in Nederlandse medicijnstudie is men wel geïnteresseerd, omdat deze studie hier niet langer duurt dan in andere landen.

Toch zijn er in Afrikaanse landen nog vele jonge mensen met middelbare schoolopleiding, die grote belangstelling hebben voor een studie in Nederland; dit zijn grotendeels diegenen die geen studiebeurs hebben kunnen bemachtigen, omdat hun toelatingsresultaat niet voldoende was (speciaal in Oost Afrika). Ook Afrikaanse studenten, afkomstig uit probleemgebieden als Zuid Afrika en Angola, die om politieke redenen van hun regering geen kans hebben gekregen om te studeren, zijn bij een studie in Nederland zeer gebaat. Het Universitair Asyl Fonds (U.A.F.) is overigens al bezig haar activiteiten in de richting van deze landen uit te breiden.

Tussen de Verenigde Staten en Nederland bestaan uitwisselingsprojecten in het kader waarvan studenten, afkomstig uit het ene land een jaar studeren aan een universiteit van het andere land. In dergelijke projecten zijn Afrikaanse studenten weinig geïnteresseerd, omdat een studie van een jaar aan een Nederlandse universiteit voor hen niet zoveel oplevert, in verband met de Nederlandse taal, die men eerst moet leren en het totaal andere universitaire systeem.

Grote belangstelling heeft men voor bepaalde uitwisselingsprojecten, die ongeveer drie maanden duren. Deze projecten zouden in hun grote vakantie moeten plaats vinden; de Afrikaanse student kan namelijk vrijwel onmogelijk midden in het academisch jaar (zoals onze N.S.A.G.-groep) zijn universiteit verlaten, daar het studieschema strict wordt gecontroleerd en aan het eind van elk jaar een verplicht examen moet worden afgelegd, waarvoor men in vele gevallen *moet* slagen, wil men niet van de universiteit verwijderd worden.

Voor een *vacantie-project* nu, dat tot doel heeft de bezoeker een indringend beeld te geven van allerlei facetten van het leven in de Nederlandse maatschappij, heb ik getracht een concept-programma op te stellen.

Conceptprogramma (voor een bezoek van Afrikaanse studenten van ± 3 mnd.).

1) *Conferentie* (duur 3 à 4 dagen), direct na aankomst in Nederland, waar de bezoekers a) een korte 'briefing' krijgen in zake Nederland en Nederlandse gewoonten en waar ze b) de kans krijgen een groot aantal studenten uit Nederland te ontmoeten, zodat ze dan vast een aantal contacten hebben.

2) *Plaatsing in een Nederlands gezin, gecombineerd met werken in een of ander bedrijf* (duur 5 à 6 weken). Het zou de voorkeur verdienen, indien de werkkring, waar de Afrikaanse student terecht komt, iets met zijn studie te maken heeft; strikt noodzakelijk is dit echter niet. Grote bedrijven geven studenten in vele gevallen de gelegenheid enige tijd te werken op een afdeling, waar werk verricht wordt, dat nauw verband houdt met hun studie. Het salaris, dat bij dit werken wordt verdiend, zou gebruikt kunnen worden om een gedeelte van de projectkosten te dekken.

3) *Vrij programma* (duur 4 weken). Direct na aankomst zou met de bezoekende studenten overlegd moeten worden, wat zij in deze periode van vier weken willen doen; vervolgens worden zij dan, naar gelang van hun belangstelling, in groepen ingedeeld, terwijl voor elke groep afzonderlijk een eigen programma wordt (en gedeeltelijk reeds is) opgesteld. In deze tijd zal veel aandacht moeten worden besteed aan reizen door Nederland en eventueel zelfs door andere landen van West Europa. Dit zou het meeste effect sorteren, indien men in kleine groepjes vrij lang zou kunnen blijven. Het op jachtige wijze en in grote groepen reizen heeft veel bezwaren. Men zou tijdens deze tochten een aantal interessante projecten kunnen bezoeken. Er zijn natuurlijk ontelbare mogelijkheden, waarop buitenlanders land en volk van Nederland goed kunnen leren kennen; in de volgende regels worden slechts enkele suggesties gedaan betreffende punten, die eventueel in de diverse groepsprogramma's zouden kunnen worden opgenomen.

- a) Een discussie met leden van het Nederlandse parlement met als eventueel onderwerp 'de internationale verhoudingen' en andere onderwerpen, waar zowel kamerleden als Afrikaanse studenten in geïnteresseerd zijn. (Deze suggestie werd ons gedaan door het lid der Tweede Kamer, Jhr. De Goes van Naters).
- b) Een discussie, waarvoor uitgenodigd zouden kunnen worden deskundigen van het Netherlands University Foundation for International Cooperation (N.U.F.F.I.C., van het Bureau Internationale Technische Hulp (I.T.H.) en experts (artsen, ingenieurs, docenten aan Middelbaar- en Hoger Onderwijs enz.), die in Afrika hebben gewerkt.

In deze discussie zouden allerlei problemen, die zich voordoen bij het geven van doeltreffende technische hulp ter sprake kunnen komen.

- c) Het deelnemen (speciaal bedoeld voor de christen-studenten onder de Afrikaanse bezoekers) aan de leiding van een N.C.S.V.- of V.C.S.B. kamp voor middelbare scholieren uit de hoogste klassen. De 'voertaal' in dit kamp zou Engels (of Frans) moeten zijn. Er zou in dit speciale kamp meer aandacht dan in de normale N.C.S.V. (V.C.S.B.) scholieren-kampen gebruikelijk is, besteed kunnen worden aan onderlinge discussies, 'social drama's' e.d. over actuele onderwerpen. De leiding van het kamp zou dus deels in Nederlandse handen, deels in Afrikaanse handen moeten zijn.
 - d) Een bezoek aan de E.E.G. te Brussel, waar eventueel een colloquium gehouden zou kunnen worden.
 - e) Bezichtiging van belangrijke Nederlandse projecten; concerns en culturele centra (b.v. Delta- en Zuiderzee-werken, stedschool van Amsterdam, Rotterdams havencomplex en Rijksmuseum).
 - f) Bezoek aan het redactie bureau van een grote Nederlandse courant.
 - g) Een discussie over de sociale structuur van de Nederlandse samenleving, waar eventueel mede uitgenodigd zouden kunnen worden enkele vakbondsleiders en studenten in de sociologie.
 - h) Een bezoek aan het centrum voor Tropische landbouw in Nederland te Wageningen.
 - i) Het deelnemen aan een Ned.-Afrikaans werkkamp, waarbij gewerkt zou kunnen worden in het kader van een niet te ingewikkeld landbouwkundig of bouwproject.
- Ter vergelijking kan nog dienen het programma van de week 'Meet the Netherlands', dat de Nederlandse Studentenraad samen met de Nederlandse Jeugd-Gemeenschap deze zomer voor Afrikanen op touw zette; helaas kon dit project geen doorgang vinden.
- 4) *Seminar*, waaraan wederom zowel door de Afrikaanse gasten als door een aantal Nederlandse studenten wordt deelgenomen. Op dit seminar zou een soort *evaluatie* van het bezoek kunnen plaats vinden; de Nederlandse studenten zouden op deze wijze iets meer kunnen vernemen over de indrukken, die de gasten heb-

ben opgedaan in de Nederlandse maatschappij. Eventueel zouden televisie en radio enige aandacht kunnen besteden aan dit seminar, daar het ook voor een groter publiek waarschijnlijk wel interessant en zeker leerzaam is eens iets te horen over de impressies van Afrikaanse bezoekers, die intensief met de Nederlandse samenleving hebben kennism gemaakt.

Opm. 1: Bij het opstellen van het vrije programma wordt zoveel mogelijk met de interesse sfeer van de bezoekers rekening gehouden; niettemin kunnen zich gevallen voordoen, waarbij een individuele bezoeker bijzonder gaarne een *bepaald* punt in zijn programma zou zien opgenomen. Zo heeft Aggrey Wahome bijvoorbeeld tijdens zijn verblijf alhier een bezoek gebracht aan Berlijn en Bonn, waar hij als vice-president van de 'Makare Student's Guild', nuttige contacten heeft gelegd met Duitse studentenorganisaties. Het is de bedoeling, dat bij toekomstige projecten in dit soort kwesties door de Nederlandse organisatoren geval voor geval zal worden nagegaan of medewerking en eventuele financiële steun kan worden verleend.

Opm. 2: De selectie van Afrikaanse deelnemers voor dit soort projecten moet in goede handen zijn; met Afrikaanse studentenorganisaties is hieraangaande door de Reisgroep overleg gepleegd. In Ghana b.v. had een bespreking met het Hoofdbestuur van de N.U.G.S. (National Union of Ghana Students) tot resultaat, dat, mocht het tot studentenuitwisseling tussen Ghana en Nederland komen, de N.U.G.S. voor dit doel een selectiecomité zou kiezen, samengesteld uit 2 vertegenwoordigers van het N.U.G.S.-Hoofdbestuur, 2 ex-deelnemers aan internationale projecten en 1 representant van de Universitaire Staf.

Bij een Amerikaans-Nigeriaans uitwisselingsproject regelden Amerikaanse autoriteiten zelf de selectie van de Nigerianen; dit schied enig ressentiment en was bovendien onpraktisch.

Opm. 3: De deelnemende studenten zouden de gelegenheid moeten krijgen zich voor te bereiden op hun bezoek aan Nederland. Geschikte boekjes (eventueel ook over de Nederlandse taal) zou men hen tijdig kunnen toesturen. Misschien ook, dat de enkele Nederlandse docenten in het Afrikaanse Hoger Onderwijs nog een rol zouden kunnen spelen bij het 'coachen' van de betreffende studenten.

Opm. 4: Het door ons voorgestelde uitwisselings-

project vertoont veel overeenkomst met het Duits-Soedanese uitwisselingsproject, waar Hashim aan meedeed. Betreffende punt A zei Hashim: 'In ons project was geen 'briefing' opgenomen. We wisten zodoende weinig van de Duitse gebruiken en maakten soms dan ook elementaire blunders (b.v. in pyjama aan het ontbijt komen, wat Soedanese gewoonte is)'. Aangaande B zei hij: 'Dit heb ik het kernpunt van het project gevonden. Van de familie, waar ik geweest ben, heb ik heel goede indrukken overgehouden. Met de heer des huizes heb ik veel over politiek gepraat (Berlijn, tweede wereldoorlog, houding t.o.v. Afrika), wat zeer leerzaam was. Het werken in bedrijven heeft mij in staat gesteld contacten te leggen met arbeiders en bedrijfsleiders. Sommigen van hen schrijf ik nu nog. Mijn werk heeft niet speciaal met mijn studie te maken gehad'.

Het reizen (C) had Hashim ook essentieel gevonden. In zijn programma was een soort seminar (D) opgenomen, maar niet speciaal voor hem bedoeld en zeer politiek gericht. In het project van Hashim was nog een cursus Duitse taal van enige weken ingelast; na afloop hiervan had hij zich enigszins verstaanbaar kunnen maken. Hij had het zeer gewaardeerd, omdat hij zich nu in principe met ieder Duitser had kunnen onderhouden.

Opm. 5: De groep Afrikaanse gasten moet zelf over een *leider* beschikken, die als contactpersoon kan optreden tussen de door de Werkgroep (zie: Nieuwe Organisatievormen) aangestelde Nederlandse Staf van het project en henzelf. Deze leider krijgt onder andere tot taak elk van zijn medestudenten tijdens zijn verblijf in een Nederlands gezin eenmaal op te zoeken; hij is ook degene, die bij voorkeur voorstellen en bezwaren van de kant van de Afrikaanse deelnemers moet overbrengen; ook kan hij bij moeilijkheden bemiddelen. In West Duitsland is de ervaring, dat op deze manier veel onnodige strubbelingen worden vermeden.

Opm. 6: Elke Afrikaanse deelnemer krijgt per maand een bepaalde som zakgeld; in principe moet hij het hiermee doen. In bijzondere gevallen echter (zie opm. 1) kan een extra toelage worden verstrekt. Financiële kwesties moeten bij voorkeur worden geregeld in onderling overleg tussen de leider van de gasten en de penningmeester van de Staf.

Opm. 7: Het maken van dia's, foto's en

film van hun verblijf zal zoveel mogelijk moeten worden gestimuleerd. Na terugkeer in hun land kunnen ze van dit illustratie-materiaal veel nut hebben bij het houden van lezingen, het schrijven van artikelen enz. over hun bezoek.

Nederlandse studenten naar Afrika

In de Afrikaanse naties, waar enige jaren geleden nog de Union Jack wapperde, is het onderwijs op Britse leest geschoeid. De Engelsen hebben er de universiteiten, die zij na de oorlog hebben gesticht, een speciale relatie gegeven met een Engelse 'Moederuniversiteit', de Universiteit van Londen. De relatie hield in, dat dezelfde exameneisen werden gesteld als in Groot-Brittannië; bovendien leverde de Moederuniversiteit veel docenten aan haar Afrikaanse telg.

Tegenwoordig wordt dit soort banden veelal door de Afrikaanse regeringen verbroken, daar ze hen te veel herinneren aan het koloniale tijdperk. Nieuwe universiteiten gaan lossere banden aan, in vele gevallen faculteitsgewijs met Europese en Amerikaanse instellingen van Hoger Onderwijs. Zo streeft de Wis- en Natuurkundige Faculteit van de nieuwe universiteit te Ife naar een band met de universiteit van Heidelberg en zoekt de technische faculteit van de universiteit te Nsukka contact met Delft.

De leerkrachten aan Afrikaanse universiteiten komen in de meeste gevallen voor meer dan 75% van buiten Afrika. Het grootste gedeelte van hen placht altijd uit Engeland of Frankrijk te komen; tijdens ons bezoek bleek echter, dat men graag zou zien, dat ook andere landen als b.v. Nederland en West Duitsland docenten zouden gaan afstaan. De vraag naar Westerse docenten zal de komende jaren waarschijnlijk eerder toe- dan afnemen, want, hoewel men bezig is aan het 'afrikaniseren' van het docentencorps, is er ook sprake van het ontstaan van vele nieuwe vacatures, daar verscheidene nieuwe universiteiten in deze landen in oprichting zijn.

In sommige faculteiten is de hoogleraar erop gebrand om meer 'post-graduates' (na kandidaats-) studenten uit Europa naar Afrika aan te trekken. Zij zijn door hun vooropleiding over het algemeen wetenschappelijker aangelegd dan hun Afrikaanse collega's; hun deelname samen met Afrikaanse studenten, aan wetenschappelijk onderzoek, zou serieuze en inten-

sieve wetenschapsbeoefening dan ook kunnen bevorderen.

De behoefte aan Europese docenten (en studenten) is dus groot. Is het echter ook aantrekkelijk voor een Europeaan om aan een Afrikaanse universiteit te werken?

Onze indruk was, dat over het algemeen de sfeer onder het docentencorps vrij goed was. De Afrikaanse regeringen zien het grote belang van goed onderwijs ter dege in en het is niet zo, dat zij Europese docenten onnodig dwarsbomen. Indien men zich echter gaat bemoeien met 'Afrikaanse politiek', wordt de zaak anders. Zo zijn in Ghana Europese professoren van de universiteit verwijderd, daar de regering vermoedde, dat zij tijdens hun colleges de studenten politiek trachtten te beïnvloeden.

Is het voor een Europese docent ook mogelijk om buiten de colleges om intensieve contacten te leggen met zijn studenten?

Over het algemeen komen deze contacten niet meer voor dan b.v. aan Nederlandse universiteiten. Dat het echter wel kan, bleek ons bij ons bezoek aan Zaria. Hier troffen wij een Nederlandse docent aan, die zich enthousiast inzette voor het werk van de 'Christian Student Movement' aldaar en wiens activiteiten in deze vereniging door de studenten zeer werden gewaardeerd.

Voor blanke studenten geldt, dat een verblijf aan een Afrikaanse universiteit een uiterst boeiende en leerzame ervaring is, daar men met een grote hoeveelheid nieuwe problemen in aanraking komt. Indien men het echter uitsluitend uit het oogpunt van de wetenschap en de studie bekijkt, zal een verblijf aan een top-universiteit in Amerika of Europa misschien nuttiger zijn; het peil van de Afrikaanse universiteiten is over het algemeen vrij hoog, maar zij missen de specialisatie.

Vacatures in het Hoger Onderwijs van de 'Commonwealth' staan wekelijks geannonceerd in het 'Educational Supplement' van de Britse 'Times'. Inlichtingen hierover kan men ook verkrijgen bij het N.U.F.F.I.C., Molenstraat 27, te Den Haag. Indien men als student van plan is in Afrika te gaan studeren, al is het maar voor enige maanden, dan zou het Nederlands Studenten Afrika Gezelschap de Student Union ter plaatse over dit bezoek kunnen inlichten.

Ondanks de relatief hoge kosten bevelen wij sterk aan om in de toekomst meer projecten

in de zin van de N.S.A.G.-reis 1961/62 te ondernemen. Misschien zou de groep iets kleiner kunnen zijn. Dus, in het kort samengevat, bestaat een dergelijk project uit het zenden van een groep van (5 à 10) Nederlandse studenten naar universiteiten in Afrikaanse landen (later eventueel ook naar andere ontwikkelingslanden). Het hoofddoel van de reis moet zijn: het leggen van persoonlijke contacten met studenten aldaar in hun eigen omgeving; nevendoeleinden zouden moeten zijn a) het verwerven van een zeker inzicht in hun achtergrond en problemen. b) het na terugkomst bekend maken van de reiservaringen in ruime kring door middel van lezingen, artikelen in de pers, radio en t.v.-interviews, rapport en film. Een scherpe selectie en een intensieve voorbereiding is bij dit soort projecten noodzakelijk, omdat het succes ervan staat en valt met het optreden van een goed, terdege voorbereid en vooral op elkaar ingespeeld team.

Na afloop van de reis zal een dergelijke groep vooral veel aandacht moeten besteden aan het houden van lezingen aan Nederlandse universiteiten. Dit soort lezingen van studenten voor studenten zal misschien eerder dan de gemiddelde lezing tot effect hebben, dat een zekere immobiliteit, die er in de Nederlandse studentenwereld bestaat ten aanzien van internationale zaken, wordt doorbroken. Bovendien zijn de informatie uit de eerste hand, en de contacten die deze groepen opdoen, van essentieel belang voor de organisatie van de bezoeken van Afrikaanse studenten aan Nederland.

De in Nederland studerende buitenlanders

Er studeren aan Nederlandse universiteiten vrij weinig Afrikaanse studenten; wel veel Surinamers, Antillianen, Indonesiërs en Noren in mindere mate ook wel Amerikanen en Israëli. Hoe in het algemeen hun ervaringen zijn in Nederland is niet in ruime mate bekend. De U.C.I.A. te Utrecht (zie pag. 79, opm. 6) heeft in mei 1962 een enquête onder hen georganiseerd om hun impressies te weten te komen; van deze enquête zijn echter helaas te weinig ingevulde formulieren teruggezonden om conclusies te rechtvaardigen.

Onze indruk is, dat er weinig contact bestaat tussen de buitenlanders en de Nederlandse stu-

dentenwereld. Eén van de redenen hiervan is, dat het traditionele Nederlandse studenten-gezelligheidsleven hen weinig aanspreekt; de president van de Vereniging van Surinaamse studenten te Utrecht zei b.v. onlangs op een U.C.I.A. vergadering, dat de Surinamers meer houden van moderne muziek en dans als ontspanning, terwijl zij ook uitermate geïnteresseerd zijn in discussies over politieke onderwerpen. Aan dit soort interesses komen Nederlandse studenten-gezelligheidsverenigingen maar weinig tegemoet; er worden dan ook slechts weinig buitenlanders lid van deze verenigingen.

Toch kan o.i. van Nederlandse zijde meer gedaan worden om de contacten te intensiveren en uit te breiden.

Ons voorstel is nu te komen tot een soort *mentorschap*. Tot mentor moet een hiervoor geschikte ouderejaarsstudent worden aangewezen; hij moet bij voorkeur van dezelfde studierichting zijn als de nieuw-aangekomen buitenlander, die hem als 'pupil' is toegewezen. Hij krijgt tot taak deze 'pupil' vertrouwd te maken met de omstandigheden in zijn nieuwe domicilie. Zo kan hij hem, indien nodig, adviseren bij de keuze van sport- of gezelligheidsverenigingen, bij de indeling van zijn studie, hoe hij gemakkelijk een kamer kan vinden, hoe hij de Nederlandse taal het snelst kan leren enz. enz.

Bovendien kan de mentor, indien zijn pupil uit één van de ontwikkelingslanden komt, ook trachten deze enigszins een beeld te geven van de structuur van de voor hem *totaal vreemde* Nederlandse maatschappij. Bijvoorbeeld zou hij hem eens mee kunnen nemen naar zijn ouderlijk huis en iets meer van Nederland kunnen laten zien.

Het zou het onderling contact ten goede komen, als de buitenlanders meer moeite zouden doen om zich, door b.v. een toneeluitvoering of een concert van moderne muziek te verzorgen, voor de Universitaire Gemeenschap, enigszins te 'presenteren' aan deze Gemeenschap. Door dit soort activiteiten van hun kant zouden contacten misschien meer automatisch tot stand komen.

Het vergroten van de belangstelling voor de ontwikkelingslanden bij de Nederlandse bevolking

Geen land ter wereld, ook Nederland niet, is

tegenwoordig nog in staat een politiek van 'splendid isolation' te voeren. Gebeurtenissen elders in de wereld vinden nu veelal direct hun weerslag in nationale politiek en economie. Stabiliteit en harmonie in de internationale verhoudingen zijn daarom ook voor Nederland van het grootste belang; deze stabiliteit nu zal in de komende jaren sterk afhankelijk zijn van de situatie in de ontwikkelingslanden.

Momenteel bestaat er een enorme kloof tussen de welvaart in het Westen en de armoede in de ontwikkelingslanden. Professor Tinbergen, hoogleraar aan de Economische Hogeschool te Rotterdam, stelt, dat, als het rijke Westen geen *zeer doeltreffende maatregelen* gaat treffen; deze 'kloof' zich in de nabije toekomst eerder zal verbreden dan vernauwen; als deze tendens, deze 'architectonische fout in de wereldstructuur,' zoals hij het noemt, zich doorzet, kan dit volgens hem alleen maar chaos en conflicten tengevolge hebben.

Genoemde maatregelen *moeten* dus getroffen worden; zij *kunnen* echter alleen getroffen worden, als zij op steun en begrip kunnen rekenen van grote groeperingen van de Nederlandse bevolking (dus van politieke partijen, kerken, vakbonden enz. enz.) Daarom is het van *primair* belang, dat de belangstelling voor de ontwikkelingslanden in brede lagen van de bevolking wordt gestimuleerd. Dit zou kunnen gebeuren via allerlei moderne media van berichtgeving. Deskundigen zouden zich intensief moeten bezighouden met het samenstellen van interessante (levende) televisie- en radioprogramma's over de ontwikkelingslanden en het maken van films, het schrijven van artikelen in de pers en het uitgeven van pocketbooks over deze gebieden.

Ook zouden Nederlandse studenten, die een bezoek aan de ontwikkelingslanden hebben gebracht en Afrikaanse studenten, die Nederland bezoeken via dezelfde media een bescheiden rol kunnen spelen bij deze voorlichting. Wat de Afrikaanse bezoekers betreft, in dit verband worden de eerder in dit rapport voorgestelde programmapunten van hun verblijf nu ook zeer interessant, indien wij deze uitsluitend van Nederlandse kant op hun merites gaan beoordelen. Zij kunnen nl. allerlei Nederlandse groepen informatie uit de eerste hand verschaffen over de problemen in de ontwikkelingslanden en de mentaliteit en de ideeën van hun be-

woners. Ik doel hier op programmapunten als conferenties met Nederlandse studenten, discussies met kamerleden, discussies met vakbondsleiders enz.

Wat voor het Nederlandse volk in het algemeen geldt, geldt voor de studentenwereld in het bijzonder. De Nederlandse student moet meer dan tot nu toe in de gelegenheid worden gesteld regelmatig sprekers van internationaal formaat over deze onderwerpen te beluisteren. Misschien, dat nauwe contacten tussen Werkgroep en verschillende ministeries (ev. ook bepaalde instellingen en organisaties) tengevolge kan hebben, dat b.v. Afrikaanse en Aziatische ministers, die een bezoek brengen aan Nederlandse regeringsfunctionarissen, alsmede U.N.O.-, U.N.E.S.C.O.- en Wereldbankexperts, dan van tevoren kunnen worden uitgenodigd om aan hun bezoek een lezing aan één van de Nederlandse universiteiten te verbinden.

Een succesvol begin hiermee is reeds gemaakt met de lezingenreeks 'Ontwikkelingslanden' in Amsterdam, Nijmegen en Groningen, waaraan experts op velerlei gebieden betreffende ontwikkelingslanden, hun medewerking verlenen.

De belangstelling hiervoor overtrof verre de beschikbare ruimte, zodat inmiddels een tweede cyclus van start is gegaan.

Nieuwe organisatievormen

Er is in Nederland onder de studenten een groeiende belangstelling voor internationale zaken. Dit uit zich in verschillende, verspreide, doch dikwijls van fantasie getuigende initiatieven. Wat echter ontbreekt is continuïteit en coördinatie; om deze reden komen de resultaten van sommige projecten zeker niet onder de aandacht van een maximaal studentenpubliek. Bovendien wordt er door de diverse studentenverenigingen langs elkaar heen gewerkt en ontbreekt het iedere vereniging afzonderlijk meestal aan financiën en deskundige staf om een werkelijk groot project op te zetten. De allereerste noodzaak voor het tot stand komen van dergelijke projecten is dus *coördinatie* tussen de verschillende bestaande studentenverenigingen, gekoppeld aan een *zekere continuïteit*.

Werkgroep

Ons voorstel is te komen tot de formatie van een *Studentenwerkgroep* op nationaal niveau.

In deze Werkgroep zouden zitting moeten nemen:

a. Vertegenwoordigers uit het landelijk Bestuur van verenigingen met een relatief omvangrijk internationaal programma (N.C.S.V., N.S.W. enz).

b. Studenten, die deelgenomen hebben aan vorige internationale projecten (opdat van hun ervaring geprofiteerd worde).

c. Enkele studenten, wier verkiezing uitsluitend gebaseerd moet zijn op hun organisatorische bekwaamheid en op de tijd, die zij voor de activiteiten van de Werkgroep beschikbaar hebben.

d. Vertegenwoordigers van de grondraden in de verschillende universiteitssteden (zie opmerking 6).

Opm. 1: Een zeer nauw contact tussen de organisaties als het N.U.F.F.I.C. (eventueel I.T.H.) en de Werkgroep is gewenst. Misschien zou het nuttig zijn om vertegenwoordigers van genoemde organen uit te nodigen om buitengewoon lid te worden van de Werkgroep.

Ook contacten met alle andere instellingen en instituten, die zich op een of andere manier met Afrika bezighouden kunnen voor de Werkgroep van grote waarde zijn.

Opm. 2: De Werkgroep zou een aantal leidinggevende personen uit regering, bedrijfsleven, organisaties en fondsen kunnen uitnodigen om zitting te nemen in een Erecomit . De nieuwe plannen en de begroting van de Werkgroep zouden elk jaar eind oktober aan ieder lid van het Erecomit  moeten worden toegezonden. Spoedig hierna zou dan een gemeenschappelijke vergadering van Werkgroep en Erecomit  moeten worden belegd met als agendapunten:

- 1) Critiek en eventuele amendementen op budget en plannen van de zijde van het Erecomit .
- 2) Financiering van de te ondernemen projecten.

Opm. 3: Naast de Werkgroep zou er een permanent selectiecomité moeten komen. Onder auspiciën van dit comité, samengesteld uit hoogleraren, studenten-decanen en oudere studenten, zou de verkiezing van de Nederlandse deelnemers aan de te ondernemen projecten moeten geschieden.

Opm. 4: Sinds kort bestaat er een 'European Working Group'. Suggesties van deze 'Group' zouden op vergaderingen van de Werkgroep besproken moeten worden. Ook zou men nauw contact moeten opnemen met zuster-organi-

saties in andere Europese landen; speciaal verdient het aanbeveling om spoedig eens poolshoogte te nemen in West-Duitsland, waar diverse studentenverenigingen reeds grote ervaring hebben opgedaan bij de organisatie van uitwisselingsprojecten met Afrikaanse studenten (b.v. het uitwisselingsproject met de Soedan).

Opm. 5: De Werkgroep zou ervoor moeten zorgdragen, dat geregeld publicaties over haar projecten in de pers verschijnen, vooral in de studentenbladen; het internationaal georiënteerde studentenblad 'Orbis Terrarum' leent zich bij uitstek voor dit doel. Elk jaar, medio november, (dus na de in opm. 2 genoemde gemeenschappelijke vergadering) zou een bijzonder nummer van Orbis Terrarum moeten verschijnen, dat een overzicht geeft van alle projecten, die voor het nieuwe kalenderjaar op het programma staan.

Opm. 6: In alle universiteitssteden zouden plaatselijke grondraden tot stand moeten komen, die zich op lokaal niveau met dezelfde onderwerpen bezighouden, als de Werkgroep op nationaal niveau. In Utrecht is in maart 1962 een dergelijke overkoepelende grondraad de U.C.I.A. (Utrechts Comité voor Internationale Aangelegenheden) opgericht. Aangesloten bij de U.C.I.A. zijn N.S.W., (Nederlandse Studentenvereniging voor Wereldrechtsorde), F.S.S. (Foreign Student Service), N.S.A.G. (Nederlands Stud. Afr. Gezelschap), de Ver. van Surinaamse Studenten, de Ver. van Cult. Anthropologen, de S.I.S. (Society of International Students) en de C.V.V. (College Van Vertegenwoordiging; in dit College zijn alle Utrechtse erkende studenten-gezelligheidsverenigingen door twee bestuursleden vertegenwoordigd).

Het grote voordeel van het bestaan van de U.C.I.A. is hierin gelegen, dat de programma's van de aangesloten verenigingen nu beter worden gecoördineerd; ook krijgt het moeilijke probleem betreffende de aanpassing van buitenlandse studenten aan de Utrechtse Universitaire Gemeenschap nu meer aandacht dan voorheen. Met het instellen van het mentorschap is men reeds begonnen.

Opm. 7: De Werkgroep is het aangewezen orgaan om de voorgestelde plannen uit te voeren. Het verdient de voorkeur, dat zij in de eerste jaren van haar bestaan een groot deel van haar activiteiten richt op Afrika, omdat met een aantal Afrikaanse studentenorganisaties, dank zij de reis van het Nederlands Studenten

Afrika Gezelschap, reeds vruchtbare contacten zijn gelegd, waarop men kan voortbouwen.

Opm. 8: De Werkgroep zal uit het midden een Dagelijks Bestuur moeten kiezen, dat de lopende zaken behartigd. De gehele Werkgroep (waarschijnlijk bestaande uit 15 à 25 leden) zou dan één à tweemaal per maand bijeen kunnen komen.

Opm. 9: Het is de bedoeling, dat de Werkgroep de uitvoering van verschillende facetten van de te ondernemen projecten overdraagt aan aange-

sloten verenigingen, die hiervoor belangstelling hebben. Zo zou men b.v. in het kader van een bezoek van Afrikaanse studenten aan Nederland de organisatie van een Seminar over kunnen laten aan de N.S.W.; de A.I.E.S.E.C. zou kunnen bemiddelen bij het vinden van passende baantjes in de Nederlandse industrie en de N.S.C.V. en V.C.S.B. zouden kunnen helpen bij het opzetten van een Nederlands-Afrikaans Werkkamp.

V AANHANGSEL

Address of welcome

To Dutch students on cultural exchange programme

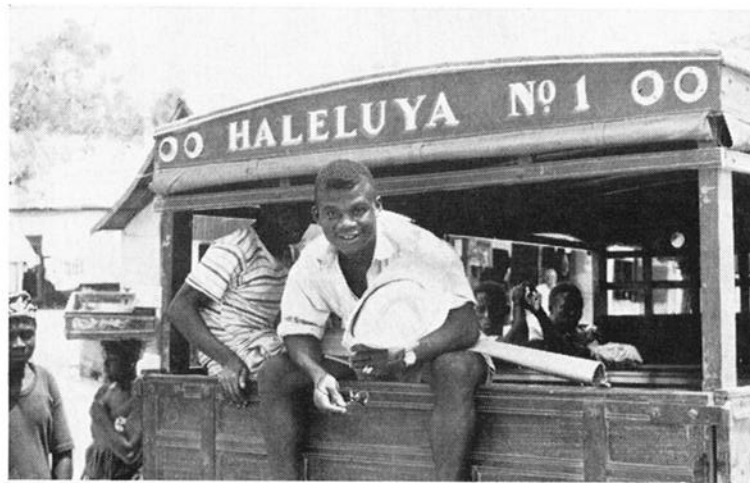
I have the pleasure of announcing how happy we are to have in our midst this afternoon, the Dutch students feared to have lost their way between Kano and Nsukka, a couple of days ago.

In welcoming you here, I think it is expedient that I dwell on our personal relations with the Dutch; and the very idea that motivated you to undertake such an arduous and expensive tour.

It is regrettable that, as a result of your non-chalance in International Student affairs; not much is known of you in Nigerian circles. But, we are confident that an exchange programme such as this, will draw us closer; and the experiences we gain during such tours will help to develop the much coveted, international understanding and co-operation among students. Its value on our academic knowledge is of course inestimable.

It will perhaps interest you to know that the idea for an International University Exchange had been proposed as far back as 1955 at the Fifth International Student Conference in Birmingham. But what the Coordinating Secretariat is doing about it today, is anybody's guess.

Today, it is universally accepted that students have a vital role to play towards the preservation of world peace and security. We pledge our support for the right of all Nations - big or small - to coexist in peace. If our aims are identical, then we would appeal you to exercise your fundamental human right - right to self-expression - to call on your Government to change its attitude towards Indonesia on the issue of West New Guinea. Your role will be to make your leaders understand that the present wave of change in our societies makes it imperative for all colonial powers to rededicate them-

selves to honest living. After all, the United Nation's Charter recognises the right of a nation - big or small - to self-determination.

On personal relations, we are proud to inform you that a Dutch was the Branch Principal of this college last session. Both in the college and outside, he proved himself an outstanding scholar; and one cannot but commend him for his paternal approach to student problems.

After all his services to our community he retired to his country last June hale and hearty. But only three days ago, we learnt with deep regret, of his tragic death, after a long illness. At this juncture, ladies and gentlemen, I would ask you to rise with me and observe two minutes silence in memory of Late Mr. R. F. de Jong . . . May his soul rest in peace.

Thank you.

Enugu, 28.1.1962

Tunde Kasim
Ag. President

Farewell Address

To the group of Dutch students visiting African universities on the occasion of their departure from the university of Nigeria, Nsukka

Executive Council colleagues, our dear guests, I want to confess here that a few days ago, on your arrival at this campus, I carefully avoided presenting you with a formal welcome address, because I did not know much to say about you nor your visit. But today, after your seven days stay, the position is exactly reversed. I now know so much about you and about Holland that an address is hopelessly insufficient for me to express myself. I think I may have to write a book if I wish to express my feelings adequately.

Dear Friends, it is true as an individual, official functions have not given me the opportunity to have such personal contacts as I could have desired, but from the little I have seen of you, and from reports and comments reaching me from the student body, I think I can state without fear of contradiction that you have been unique guests. I say this because we have had visitors from several other

parts of the world; but yours has been a visit with a difference. The difference consists in your charm of manners, your adaptability to circumstances and above all, your genuine and natural friendliness. I have placed premium on this because what we Africans abhor is the attempt of foreigners to pretend to make friends with us, while actually intending to find faults in order to make capital out of our so called under-development. That is why your group has been so highly esteemed by the student body. Your friendliness in unfettered, devoid of pretences and very natural.

I have many apologies to offer, you must have found some of our meals unpleasant, some of our facilities inadequate, there might be so many inconveniences you have encountered, but I sincerely believe that these should be part and parcel of your experiences. I will not judge for you what the reaction of our students has been towards you, but this much I can say, you are the first group of foreigners to be received with so much enthusiasm. I don't want to be misunderstood here, I am not suggesting that we have been repulsive to our guests, all I am trying to say is that we have had reasons to be suspicious of their intentions, so that yours is certainly a visit with a difference.

Finally, I wish reluctantly to say farewell to you, and to say how very grieved we are at this your parting. To be quite frank, we could have wished a much longer stay with you. I hope our weather has been kind to you, and I hope you have learnt something from us to have justified your coming. I say farewell to you.

30.1.62

Kele Okereke, (President)
(zittend midden op voorste rij)

Bibliografie

Algemeen inleidend

A short History of Africa
African Profiles
De nieuwe leiders van Afrika
Zwart Afrika
Afrika Vandaag
Terugblik op het jaar van Afrika
Inside Africa

R. Oliver & J. D. Fage *Penguin* 1962
Ronald Segal *Penguin* 1962
R. Italiaander *Zwart Beertje* 1962
Dr. H. Wouters *Geïll. Salamander* 1959
Ned. Stud. Zendings-commissie, A'dam
Keesings Historisch Archief 1538 *dec. 1960*
John Gunther (ontspanningsleatuur) 1961

Historie en Staatsvorm

The Arab Role in Africa
A history of French colonial Policy
The Diplomacy of Imperialism
The story of Nigeria
A modern history of the Sudan
The making of modern Uganda
British Policy in Changing Africa
An African Survey Revised
Black Power

J. Baulin *Penguin* 1962
S. H. Roberts
W. L. Langer
Michael Crowder
P. M. Holt 1961
Kenneth Ingham 1958
Sir Andrew Cohen
Lord Hailey
Richard Wright

Politiek

Political Africa
African Political Parties
Panafricanism or Communism
Nationalism in Colonial Africa
Ghana, the autobiography of Dr. Kwame
Nkrumah
Nigeria in World Politics
Philosophy of the Revolution
Facing Mount Kenya
Afrika's uitdaging aan Amerika
Nigeria, a background to nationalism
Nation et voie africaine du socialisme

Ronald Segal 1961
Thomas Hodgkin *Penguin* 1962
G. Padmore 1956
Thomas Hodgkin 1956
1957
Dr. Nnamdi Azikiwe
C. A. Nasser
Jomo Kenyatta 1953
Ch. Bowles *Den Haag* 1958
J. S. Coleman 1958
L. S. Senghor *Présence Africaine Paris*

Religie

West Africa in the Vanguard
Muhamedanism
Islam in West Africa
(vert. De Christelijke Kerk en de Islam in West-Afrika - Raad voor de Zending *N.H. Kerk met*

The Student World 2-1959
H. A. R. Gibb
J. Spencer Trimmingham

Christianisme ou Islam?

commentaar dr. A. Th. van Leeuwen
l'Association Musulmane des Etudiants Afri-
cains *Dakar 1955*

Sociologie

Pagans and Politicians M. Crowder
Senegal, a study in French assimilation policy M. Crowder 1962

Economie

The rich and the poor Robert Theobald *Mentor 1961*
The promise of Nigeria Sam Epelle *Pan Giant*
Technical Assistance Newsletter V.N. *maandelijks*
Mededelingen van het Afrika Instituut Rotterdam
Approaches to African Litterature Janheinz Jahn & John Ramsaran *Ibadan Uni-
versity Press '59*
Etude sur la situation economique de l'Afrique
depuis 1950 *New York 1959*
Africanisation of the Private Sector in Uganda Aggrey Wahome 1962

Universiteiten

Study Abroad, International Handbook (fellowships, scholarships, educational exchange)
Unesco New York
University of Khartoum *The Vice Chancellor's Report*
Makarere University College Report for the year '59-'60, '60-'61
Memorandum on the Education in the Republique du Tchad, *John Hanson*
Nigerian College for Arts, Science & Technology, *Zaria Calendar*
The Institute of Administration *Zaria*
The University of Nigeria *1960*
Our University College The University College of Ibadan
The University College Ibadan *Calendar '61-'62*
Facts about Western Nigeria Post-secondary Scholarship Awards
The University College of Ghana *Annual Report*
Centre d'Enseignement Supérieur d'Abidjan *Annuaire '61-'62*
l'Université de Dakar *Annuaire '61-'62*

Tijdschriften (die geheel of gedeeltelijk handelen over ontwikkelingslanden)

Internationale Spectator *Den Haag*
Mededelingen van het Afrika Instituut *Rotterdam*
Onze Wereld (NOVIB) *Den Haag*
Wereld-in-formatie (NOVIB) *Den Haag*
Wending *Den Haag*
I.T.H. Maandelijkse Publicatie *Den Haag*
The Student (COSEC) *Leiden*
Information Bulletin (COSEC) *Leiden*
The Student World - World St. Ckr. Fed. - *Genève*
Développement & Civilisations *Parijs*
Unesco Courrier (VN) *New York*
Technical Assistance Newsletter (VN) *New York*
Black Orpheus (litterair tijdschrift) *Ibadan*
Présence Africaine (litterair tijdschrift) *Parijs*
Ghana Today *Londen*

Verantwoording

van giften en kortingen

Financiële bijdragen

Prins Bernhard Fonds, Amsterdam
Commissie van de Europese Economische Gemeenschap, Brussel
Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Den Haag
Fondation Européenne de la Culture, Amsterdam
Amsterdamsche Bank N.V., Amsterdam
Van Doorne's Automobielfabriek N.V., Eindhoven
N.V. Koninklijke Maatschappij „De Schelde”, Vlissingen
Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V., IJmuiden
N.V. Levensverzekering Maatschappij „Utrecht”, Utrecht
Nederlandsche Handel Maatschappij N.V., Amsterdam
N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven
Rotterdamsche Bank N.V., Amsterdam
Shell Nederland N.V., Den Haag
Steenkolen-Handelsvereniging N.V., Utrecht
Stichting Nederlandse Organisatie voor Internationale Bijstand, Den Haag
Stichting Verenigd Bezit, Voorburg
De Twentsche Bank N.V., Amsterdam
Unilever N.V., Rotterdam
N.V. Amerikaanse Smeerolie Maatschappij A.L.O.C.
Albatros Superfosfaatfabrieken N.V., Utrecht
Ingenieurs Bureau Dwars, Heederik en Verhey N.V., Amersfoort
N.V. Grontmij, De Bilt
Stichting Landbouwhogeschoolfonds, Wageningen
Koninklijke Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek N.V., Delft
Van Leer's Vatenfabriek N.V., Amstelveen
R. Mees & Zoonen, Rotterdam
Nederlandsche Heidemaatschappij, Arnhem
Nederlandse Overzee Bank N.V., Amsterdam
Pierson, Heldring & Pierson, Amsterdam
Nederlandsche Siemens Maatschappij N.V., Den Haag
Industrie Chemie N.V., Den Haag
Algemene Kunstzijde Unie N.V., Arnhem
Amstel Brouwerij N.V., Amsterdam
N.V. Assurantie Maatschappij „De Nederlanden van 1845”, Den Haag
N.V. Bedrijfscentrale voor het Koolzuurhoudende en Alcoholvrije Drankenbedrijf, Bunnik
Heineken's Brouwerijen Nederland N.V., Amsterdam
Hollandsche Sociëteit van Levensverzekeringen N.V., Amsterdam

Koninklijke Verkade Fabrieken N.V., Zaandam
 Patijn, Van Notten & Co / Cramerus & Theyse, Amsterdam
 N.V. Rubber Cultuur Maatschappij „Amsterdam”, Amsterdam
 N.V. Rubberfabriek Vredestein, Loosduinen
 Gleichman en van Heemstra, Amsterdam
 Koninklijke Textiel Fabrieken Nijverdal-ten Cate N.V., Almelo
 Fotohandel Derval, Hilversum
 Bankierskantoor M. van Embden N.V., Amsterdam
 Beels & Co - De Clercq & Boon Hartsinck, Amsterdam
 Van de Heem N.V., Den Haag
 N.V. Hollandsche Draad- en Kabelfabriek, Amsterdam
 H. Oyens & Zonen N.V., Amsterdam
 N.V. Schokbeton, Zwijndrecht
 R.S. Stokvis & Zonen N.V., Rotterdam
 Vlaer & Kol, Utrecht
 Fa. C. Lind & Zoon, Amsterdam
 Meekhof & Jurriaans, Amsterdam
 Nachenius & Zoon, Amsterdam
 Fa. H. J. van Ogtrop & Zn., Amsterdam

Bijdragen in natura

Koninklijke Landmacht

N.V. Stoomvaart Maatschappij „Nederland”, Amsterdam
 Holland West-Afrika Lijn N.V., Amsterdam

N.V. Vereenigde Nederlandsche Scheepvaartmaatschappij,
 Rotterdam

Koninklijke Luchtvaart Maatschappij N.V., Den Haag
 Air France, Parijs

Sudan Railways, Atbara

N.V. Sporthuis Centrum, Rotterdam

Automobielen Maatschappij Citroën N.V., Amsterdam

Shell, Khartoem en Accra

Albert Heijn N.V., Zaandam

N.V. Internationale Vleeswaren en Conserven Fabriek
 „Gevato”, Driebergen

Coöperatieve Condensfabriek Friesland, Leeuwarden

Tonnema N.V., Sneek

Bendien's Confectie Fabriek N.V., Almelo

P. J. Blom N.V., Enschede

H. P. Gelderman & Zn, Oldenzaal

Jansen & Tilanus N.V., Vriezenveen

Ciba N.V., Arnhem

Specia Nederland

Pfeizer & Co., Rotterdam

Apotheek Academisch Ziekenhuis, Leiden

Laméris Instrumenten N.V., Utrecht

Beiersdorf N.V., Pharmaceutische Fabriek, Amsterdam

Institute Pasteur, Parijs

bruikleen van 3 omgebouwde
 DAF-trucks en reserve-onder-
 delen, rij- en monteursopleiding
 passage Amsterdam - Port Said
 transport en passage Westkust -
 Amsterdam

transport Amsterdam - Port
 Soedan

2x Amsterdam - Kairo
 6x Abidjan-Bamako v.v.
 gratis reizen in Soedan

kampeeruitrusting

bruikleen eendje

benzine

levensmiddelen

vleeswaren

melkpoeder

snoep

kleding

kleding

kleding

kleding

medicijnen

geneesmiddelen

geneesmiddelen

geneesmiddelen

chirurgische instrumenten

zonnebrandolie

serum

N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven
N.V. Willem II sigarenfabrieken, Valkenswaard
Fa. van Mill, Gorkum
H. K. Porter Company N.V., Klazienaveen
Koninklijke Nederlandse Vuurwerk Fabrik A.J. Kat,
v.h. J. Loeff, Leiden
N.V. Tana Maatschappij, Amersfoort
Meelfabriek „De Sleutels” v.h. de Koster en Co N.V., Leiden
Erven Lucas Bols N.V., Amsterdam

draagbaar bandapparaat
sigaren
destillatieflessen
remvoeringen

vuurpijlen
poetsmiddelen
souvenirs
souvenirs

belang geven **Belangrijke korte gegevens**

B. Eijsbouts Nederlandse Klokkengieterij N.V., Asten
Union Aéro-maritime de Transport, Abidjan
Sudan Airways, Khartoem
Gellatly Hankey & Co (Sudan) Ltd., Port Soedan
Internationale Transport-Scheepvaartonderneming G. van
Donselaar & Zn., Utrecht
Koninklijke Gist- en Spiritusfabrieken, Delft
Stichting Technisch Filmcentrum, Den Haag
Ruys' Handelsvereniging N.V., Den Haag
Peek & Cloppenburg N.V., Rotterdam

geschenken
13x Abidjan - Dakar
7x Khartoem - Kampala v.v.
ontscheping

emballage
geneesmiddelen
filmmateriaal
typemachines
kleding

Belangrijke medewerking verleenden

Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag
Nederlandse Diplomatieke Posten langs de reisroute
Diplomatieke Diensten van Engels- en Franssprekende Afrikaanse landen,
Brussel - Parijs - Londen
Commissie van de Europese Economische Gemeenschap, Brussel
Nederlandse Studenten Raad, Leiden
Coordinating Secretariat of National Unions of Students (Cosec), Leiden
Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam
Netherlands' University Foundation for International Cooperation (NUFFIC), Den Haag
Afrika Instituut, Rotterdam
Institute of Social Studies, Den Haag
Rotary Nederland
Stichting Film en Wetenschap - Universitaire Film (S.F.W.-UNFI), Utrecht
N.V. Levensverzekering Maatschappij „Utrecht”, Utrecht
Vormingscentrum „Oud Poelgeest”, Oegstgeest
Rijks Voorlichtings Dienst, Den Haag
Shell Nederland N.V., Den Haag
Shell Nederland N.V., Den Haag
Vereniging de Nederlandse Bloemisterij, Den Haag
Afrika-Studiecentrum, Leiden
Amsterdamsche Bank N.V., kantoor Utrecht
Radio Nederland Wereldomroep, Hilversum
Vrijzinnig Protestantse Radio Omroep, Hilversum
Rijks Instituut voor de Volksgezondheid, Utrecht
Instituut voor Tropische Hygiëne, Amsterdam
Consultatiebureau voor Tuberculosebestrijding, Leiden
Studenten Sociëteit P.H.R.M., Utrecht

Inhoud

Wat wil dit rapport zijn? 5

I. *Beschouwende artikelen* 7

Staat en staatsburgerschap 9

Eigen geschiedenis en cultuur 13

De Afrikaan 15

De blanke 17

Afrikaanse studenten in de politiek 21

'Naamsverandering' 25

Afrikaanse achterdocht bij de hulpverlening door de E.E.G. 29

Verschillen tussen voormalig Engelse en Franse landen 32

Religie 35

Relatie student — ouderlijk huis 40

II. *Het verloop van de reis* 43

Dutch are the best people 45

Bezoek aan Kampala 47

Het snoer en de kralen 50

Golol 52

Op zoek naar de gouden herten van Ati 54

Eigen schuld in Abidjan 56

Hij maakte mij zwart 59

III. *Informatief gedeelte* 63

Geschiedenis en staatsvorm 65

De bezochte universiteiten 71

IV. *Plannen* 79

V. *Aanhangsel* 93

Address of welcome 95

Farewell address 96

Bibliografie 97

Verantwoording 99

Exemplaren van dit rapport zijn te verkrijgen bij het secretariaat van het Nederlands Studenten Afrika Gezelschap, Johan Wagenaarkade 38, Utrecht, à f 1,50. Postrekening 519183 t.n.v. fiscus N.S.A.G.

Belangstellenden voor de 16 mm zwart-wit geluidsfilm AFRICON, tijdsduur 28 minuten, kunnen zich eveneens wenden tot dit adres.

Lijst van deelnemers

- F. Birnie - *biologie Utrecht*
H. van den Broek - *rechten Utrecht*
H. F. J. M. Crebolder - *medicijnen Utrecht*
A. Ae. Creutzberg - *psychologie Groningen*
M. M. U. van Dis - *tropische cultuurtechniek Wageningen*
P. G. van Dongen - *geologie Utrecht*
L. A. van Es - *medicijnen Leiden*
Ir. B. F. Galjart - *sociologie van niet-westerse gebieden Wageningen*
Mr. D. J. de Geer - *rechten Utrecht*
P. M. Hardon - *wis- en natuurkunde Utrecht*
L. W. van den Muyzenberg - *tropische landbouweconomie Wageningen*
W. J. P. van Notten - *rechten Leiden*
G. B. Wenckebach - *tandheelkunde Utrecht*